

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΈΚΔΟΣΗ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΑΓΓΕΛΟ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟ

6

ΝΥΝΑ

”Ανοιξη-Καλοκαίρι

Φ Ι Λ Ο Λ Ο Γ Ι Κ Α

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΧΡΟΝΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ	ΤΕΥΧΟΣ 6	ΓΙΑΝΝΙΝΑ ΑΝΟΙΞΗ-ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ '82
-----------------	----------	----------------------------------

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Θανάσης Παλιούρας

Μηνᾶς Ἀλ. Ἀλεξιάδης

Χρίστος Ἀθ. Τέζας

Ἀπόστολος Μπενάτσης

ΓΡΑΦΕΙΑ: Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων

Ἐπιμελητής ὕλης Κώστας Σιάκαρης	Συνεργασία - συνδρομές Κώστας Σιάκαρης
------------------------------------	---

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ: Ἰωσήφ Φ. Γκούρας

28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 28 ΓΙΑΝΝΙΝΑ - Τηλ. 33.598

Τὰ κείμενα ποὺ ἔχουν ὑπογραφὲς ἐκφράζουν τὶς ἀπόψεις τοῦ συγγραφέα

Τιμὴ τεύχους : 150
Ἐτήσια συνδρομὴ: 200
Ὄργανισμοί, Σὺλλογοί: 300

} ΔΡΧ.

Φ Ι Λ Ο Λ Ο Γ Ι Κ Α

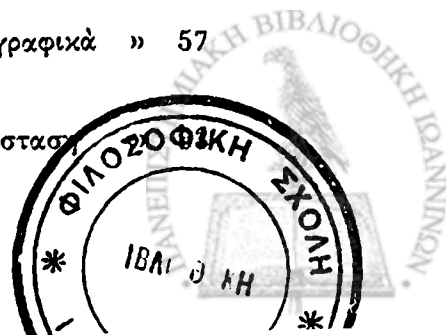
ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΧΡΟΝΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ	ΤΕΥΧΟΣ 6	ΓΙΑΝΝΙΝΑ ΑΝΟΙΞΗ-ΚΑΛΟΚΑΡΙ '82
-----------------	----------	---------------------------------

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Μικρό αφιέρωμα στον Άγγελο Σικελιανό

Έλένης Κουρμαντζή - Παναγιωτάκου :	Άγγελος Σικελιανός. Χρονογραφία του βίου του	σελ. 5
Έρατοσθένη Γ. Καψωμένου :	Εισαγωγή στη κοσμολογία του Σικελιανού	» 15
Έρατοσθένη Γ. Καψωμένου :	Βιβλιογραφία Σικελιανού	» 33
Μάρθας Γ. Παπαδοπούλου :	Σικελιανού: «Ζωφόρος» Αισθητική ανάλυση	» 41
Άμαλίας Βαρελά :	Οί τραγωδίες του Σικελιανού	» 49
Γιασμίνας Ι. Μουσειδου :	Ή Δελφική προσπάθεια	» 53
Μάγδας Στρογγάρη :	Άγγ. Σικελιανού: Έργογραφικά	» 57
Μαρίας Άντωνίου :	Ό Σικελιανός και ή Άντίσταση	

ΜΙΚΡΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΑΓΓΕΛΟ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟ

Οι εργασίες που συγκεντρώνονται σ' αυτό το τεύχος αντιπροσωπεύουν τις εισηγήσεις στο φιλολογικό μνημόσυνο του ποιητή 'Αγγελου Σικελιανού που πραγματοποιήθηκε στις 23 Μαΐου 1981 στην αίθουσα Τελετών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, μέσα στα πλαίσια του πανελλήνιου εορτασμού για τα τριάντα χρόνια απο το θάνατο του ποιητή, ύστερα απο σχετική απόφαση της Φιλοσοφικής Σχολής. Η γιορτή οργανώθηκε με την ευθύνη της Α' Έδρας Νέας Ελληνικής Φιλολογίας και με τη συμμετοχή μελών του Ε.Δ.Π., φοιτητών της Φιλοσοφικής, αλλά και εξωπανεπιστημιακών λογίων.

Η επιλογή των θεμάτων, ο χαρακτήρας και η έκταση των εισηγήσεων προσδιορίζονται απο το είδος και τους χρονικούς περιορισμούς μιας εκδήλωσης που απευθύνεται στο ευρύτερο κοινό. Χωρίς προθέσεις ειδικής επιστημονικής έρευνας, επιδιώκει να παρουσιάσει σύντομα και σφαιρικά την προσωπικότητα και την προσφορά του ποιητή στις βασικές-της εκδηλώσεις (ποιητική δημιουργία, φιλοσοφικό στοχασμό, κοινωνική πράξη). Ο χαρακτήρας - τους αυτός συνιστά και τη χρησιμότητά τους ως μιας γενικής εισαγωγής στο έργο του Σικελιανού και δικαιώνει τη συγκεντρωτική δημοσίευσή τους σ' ένα μικρό αφιέρωμα.

Γιά οικονομία χώρου δεν περιλαμβάνονται εδώ οι απαγγελίες ποιημάτων και πεζών του Σικελιανού ούτε οι μαρτυρίες και κρίσεις άλλων που ακούστηκαν στην εκδήλωση. Επειδή ωστόσο τα κείμενα αυτά είναι αντιπροσωπευτικά και ολοκληρώνουν την εικόνα του ποιητή, παραθέτομε στη συνέχεια ολόκληρο το πρόγραμμα της εκδήλωσης, για χάρη του αναγνώστη που θα είχε ανάγκη να καταφύγει σε μια τέτοια εκλογή κειμένων.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ ΑΓΓΕΛΟΥ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ (23-5-1981)
ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

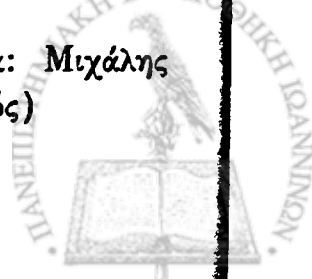
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Α' Μέρος

- Αναγγελία* (Αλίκη Παληοδήμου)
Άγγελος Σικελιανός: Χρονογραφία του βίου του (εισήγηση: Ελένη Κουρμαντζή-Παναγιωτάκου)
- «Αλαφροΐσκιωτος»: «Οι οσχροί» [I 712-751]* (απαγγελία: Χρίστος Φουσέκης)
- «Η φωνή-Πρώτη Νίκη» [I 349-402]* (απαγγελία: Γιάννης Βούλγαρης)
- Άγγελου Σικελιανού εργογραφικά* (εισήγηση: Μάγδα Στρουγγάρη)
- «Αφροδίτης Ουρανίας»: «Πάν»* (απαγγελία: Πάτρα Εξάρχου)
- » *«Θαλερό»* (απαγγελία: Ηλέκτρα Δούμα)
- Εισαγωγή στην κοσμολογία του Σικελιανού* (εισήγηση: Ερατοσθένης Καψωμένος)
- «Ορφικά»: «Ιερά οδός»* (απαγγελία: Αλίκη Αντωνίου)
- «Πρόλογος» στο Λυρικό Βίο [απόσπασμα: Λυρικός Βίος, Α', εκδ. Ικαρος, σ. 54-56]* (ανάγνωση: Χρίστος Παπαδημητρίου)
- Η Δελφική Προσπάθεια* (εισήγηση: Γιασμίνια Μωυσείδου)
- «Δελφικός Ύμνος»* (απαγγελία: Ηλέκτρα Δούμα)
- «Το Δελφικό Πανεπιστήμιο»: V. Τωρινοί στοχασμοί [Πεζός Λόγος, Β', Ικαρος, σ. 144- 146]* (ανάγνωση: Βάνια Κουβέλη)

- «*Η Δελφική Ένωση. Ένα προανάκρουσμα*»
[κατακλείδα: Πεζός Λόγος, Β', σ. 382-383] (ανάγνωση: Μιλιάνα Στάγκου)
- Μουσικό διάλειμμα: «*Πνευματικό Εμβατήριο*» (μουσική Μ. Θεοδωράκη)
- Β' Μέρος
- Μαρτυρίες για τον ποιητή:
- Γ. Σεφέρης, *Άγγελος Σικελιανός* [απόσπ.: *Λοκίμες*, τ. 2ος, σ. 99-100]
(ανάγνωση: Ροδάνθη Βαλερά)
- Οδ. Ελύτη, *Το χρονικό μας δεκαετίας* [απόσπ.: *Ανοιχτά Χαρτιά*, σ. 96-928]
(ανάγνωση: Μιλιάνα Στάγκου)
- «*Μήτηρ Θεού*» (απαγγελία: Γεωργία Λαδογιάννη)
- Ο Σικελιανός και η Αντίσταση* (εισήγηση: Μαρία Αντωνίου)
- «*Εμβατήριο*» (απαγγελία: Χρίστος Φουσέκης)
- «*Επίνικοι Β'*»: «*Η Αντίσταση*» (απαγγελία Πάτρα Εξάρχου)
- «*Νέκνια Β'*»: «*Παλαμάς*» (απαγγελία Βίκυ Μαρνέλη)
- Οι τραγωδίες του Σικελιανού* (εισήγηση: Αμαλία Βαρελλά)
- «*Ορφικά*»: «*Στ' Όσιου Λουκά το μοναστήρι*» (απαγγελία: Μιχαηλς Σαντορινιός)
- Ανάλυση του ποιήματος «Στ' Όσιου Λουκά το μοναστήρι*» (εισήγηση: Μαρία Σαντορινιού)
- «*Ίμεροι*»: «*Ύμνος στον Εωσφόρο το άστρο*» (απαγγελία: Δημήτρης Δημητρούλιας)
- Το μυθικό συναίσθημα στην ποίηση του Σικελιανού* (εισήγηση: Γιάννης Δάλλας)
- «*Επίνικοι Β'*»: «*Σόλωνος απόλογος*» (απαγγελία: Μιχαηλς Σαντορινιός)

ΕΛΕΝΗΣ ΚΟΥΡΜΑΝΤΖΗ - ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΥ

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΤΟΥ

Ὁ ποιητής Ἀγγελος Σικελιανός δὲν ἔγραψε αὐτοβιογραφία, ἀλλὰ οὔτε κι ἀποπειράθηκε ποτὲ νὰ γράψει. Ἡ ἐσωτερικὴ του βίωση, ἡ πνευματικὴ του περιπέτεια ἦταν αὐτὴ ποὺ τὸν ἐνδιέφερε, κι αὐτὴ τὴ διωχέτευε στὸ στίχο, ἀλλὰ καὶ στὸ πεζό, ὅπως στὸν πρόλογο τοῦ Λυρικοῦ Βίου, σὲ ἄρθρα, σὲ ἐπιστολὲς καὶ σὲ κάποιες ἐξομολογητικὲς σελίδες.

Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς δικούς του ποὺ τὸν ἐζήσαν, θέλησαν νὰ τὸν σκιαγραφήσουν. Κατέγραψαν καὶ δημοσίευσαν κατὰ καιροὺς κάποιες σελίδες, ἐμπλέκοντας γεγονότα καὶ περιστατικὰ ἀπὸ τὴ ζωὴ του - στοιχεῖα αὐθεντικὰ -, ποὺ χαρακτηρίζουν τὸν ἄνθρωπο - ποιητὴ Σικελιανὸ καὶ φωτίζουν πλευρὲς τῆς προσωπικότητάς του¹.

Ἀναφέρω ἐνδεικτικὰ τὶς μελέτες τοῦ Εὐάγγελου Παπανούτσου, Θεόδωρου Ξύδη, Baud - Bovy, Robert Levesque, Bruno Lavagnini, Τάκη Δημόπουλου, Μενέλαου Λουντέμη, Μάρκου Αὐγέρη, τὰ πλούσια ἀφιερῶματα τῆς «Νέας Ἑστίας» τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Πέτρου Χάρη, τὸ λεύκωμα «Σικελιανός» τῆς ἐταιρίας Λευκαδικῶν Μελετῶν - σύνθεσι Γεράσιμος Γρηγόρης, τὴν πολύτιμη βιβλιογραφία τοῦ Γ. Κατσιμπάλη, τὰ «Τετράδια τῆς Εὐθύνης», τὰ «Γράμματα στὴν Ἄννα» τῆς χήρας τοῦ ποιητῆ Ἄννα Σικελιανοῦ², καὶ τὰ «Ἀνέκδοτα ποιήματα καὶ γράμματα» μὲ ἐπιμέλεια καὶ παρουσίαση τῆς Βιβὲτ Τσαρλαμπᾶ - Κακλαμάνη.

Ὁ Ἀγγελος Σικελιανός ἦταν γόνος ἱστορικῆς οἰκογένειας, ποὺ φτάνει σὲ μακρινὰ χρόνια. Οἱ πρόγονοὶ του διακρίθηκαν γιὰ τὴν παιδεία τους καὶ τὴν ἐθνικὴ τους δράση στὰ χρόνια τῆς ἐπανάστασης κι ἀργότερα³.

Πάππος τοῦ ποιητῆ ἦταν ὁ Ἀντώνιος Σικελιανός, γλωσσομαθὴς καὶ μανιώδης βιβλιόφιλος. Τὸ δεῦτερο παιδί του καὶ πατέρας τοῦ ποιητῆ εἶναι ὁ Ἰωάννης Σικελιανός, ὁ «μπαρμπα Γιαννάκης ὁ Τσιτσιλιάνος», ὅπως τὸν ἔλεγαν οἱ Λευκαδίτες⁴.

Ἦταν δάσκαλος τῆς γαλλικῆς σχεδὸν σαράντα χρόνια, πρῶτα στὸ «Δευτερεῖον Σχολεῖον» τῆς Λευκάδας..., ἔπειτα στὸ «Ἑλληνικὸ Σχολεῖο» καὶ κατόπιν στὸ γυμνάσιο Λευκάδας ὡς τὰ 1905⁵. Ὁ ἴδιος συνδύαζε μὲ τὴ μεγάλη του καλλιέργεια μιὰ διαπεραστικὴ συνείδηση τῶν προβλημάτων τῆς Ἑλλά-

δας. Δέν τοῦ ἦταν ἀρκετὸ πού ἀποτίναξε ἡ χώρα του τὸν τουρκικὸ ζυγὸ· αὐτὴ ἢ ἐλευθερία τοῦ φαινόταν ἐπιφανειακῆ. "Ἐπρεπε ἀκόμα ἡ Ἑλλάδα νὰ διαλέξει μιὰ γλῶσσα, καὶ ν' ἀντικαταστήσει τὴ σοφὴ διάλεκτο τῶν σχολαστικῶν καὶ τῶν βιβλίων..., μὲ τὴν ἀπλή, ζουμερὴ καὶ ζωντανὴ γλῶσσα πού μιλοῦσε ὁ λαός⁶.

Πιὸς λοιπὸν ὁ "Ἀγγελος τοῦ Ἰωάννη Σικελιανοῦ καὶ τῆς Χαρίκλειας Στεφανίτση, συγγένισας τοῦ Βαλαωρίτη καὶ τελευταῖο κατὰ σειρὰ ἀπὸ τὰ ἑπτὰ παιδιὰ τους⁷, ὁ "Ἀγγελος Σικελιανὸς γεννήθηκε στὴ Λευκάδα στίς 15 Μαρτίου τοῦ 1884⁸.

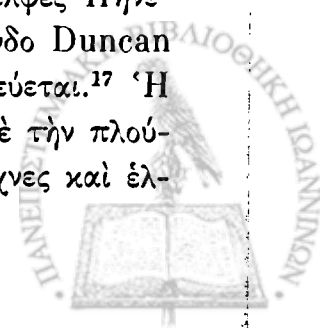
Στὴ νηπιακὴ ἡλικία (1885-1887) ἀνατρέφεται σὲ οἰκογενειακὸ περιβάλλον μὲ ἱστορικὲς καὶ πνευματικὲς παραδόσεις. Κοντὰ στὴ μάνα του βρῖσκειται καὶ ἡ χωριάτισσα βάγια του πού τὸν νταντεύει καὶ τὸν νανουρίζει μὲ τὰ πρῶτα στιχάκια, τὰ τραγούδια τῶν ἀντρωμένων⁹. Ὁ ἴδιος ὁ "Ἀγγελος θὰ γράψει στὰ 1942 γιὰ τὴ ρυτιδωμένη μορφή τῆς γριᾶς βάγιας του: «Ὅμως τί εἴτανε γιὰ μᾶς αὐτὸ τὸ πρόσωπο σὲ κείνο τὸν καιρὸ καὶ τί κρυβότανε γιὰ μᾶς σὲ κείνες τίς βαθύτατες ρυτίδες, θά'ταν δύσκολο καὶ τώρα νὰ τὸ πῶ»¹⁰.

Ὁ ποιητὴς ἄρχισε καὶ τέλειωσε τίς μαθητικὲς του σπουδὲς στὴ Λευκάδα. Τὸ δημοτικὸ τὸ τέλειωσε στὰ 1895 καὶ τὴν ἴδια χρονιά γράφτηκε στὴ δευτέρη τάξη τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου Λευκάδας, μὲ σχολάρχῃ τὸν Θεοφάνη Κατωπόδη ἢ παπά - Ἀτζουλιῆ, ἱερομόναχο¹¹. Στὰ 1896 τελειώνει τὸ Ἑλληνικὸ Σχολεῖο καὶ ἐγγράφεται στὸ Γυμνάσιο Λευκάδας μὲ καθηγητὴ τὸν Γυμνασιάρχῃ Ν. Ψαλτάκη¹². Μὲ τὴν ἐφηβεία τοῦ ποιητῆ (1897), ἔχομε τὰ πρῶτα φτερουγίσματα, πού'ναι στίχοι γραμμένοι πάνω σὲ λευκώματα¹³.

Στὰ 1900, ὁ "Ἀγγελος τελειώνει τὸ τετρατάξιο γυμνάσιο μὲ συμμαθητὲς τοὺς Ἰωάννη Καββαδία, Ἀπόστολο Πουρνάρα, Ἀθανάσιο Γουρζῆ καὶ τοὺς ἀδελφοὺς Μαχαιρᾶ, Κωνσταντῖνο (τὸν Ἱστορικὸ τῆς Λευκάδας) καὶ Ἀπόστολο¹⁴.

Τελειώνοντας λοιπὸν τίς γυμνασιακὲς του σπουδὲς ὁ Σικελιανὸς ἔρχεται στὴν Ἀθήνα καὶ γράφεται στὴ Νομικὴ Σχολή. Σύντομα ὅμως τὰ ἐγκαταλείπει γιὰ νὰ ἀφοσιωθεῖ στὴν ποίηση καὶ στὰ γράμματα. Γνωρίζει τὸν Ὅμηρο, τὸν Πίνδαρο καὶ τοὺς ἀρχαίους λυρικούς, τοὺς προσωκρατικούς καὶ τὴν ἀρχαία τραγωδία, πού τὸν βοηθοῦν νὰ ἐμβαθύνει στὰ σχετικὰ μὲ τὰ Ἐλευσίνεια Μυστήρια· ἐπικοινωνεῖ μὲ τὴν Ἀγία Γραφή καὶ μὲ τὴν ξένη φιλοσοφία καὶ λογοτεχνία¹⁵.

Ὁ Σικελιανὸς (1901) «ἀνακατεύεται» στὴ Νέα Σκηνὴ τοῦ Κωνσταντῖνου Χρηστομάνου¹⁶. Στὸν ἴδιο κύκλο μετέχουν καὶ οἱ δύο του ἀδελφές Πηνελόπη καὶ Ἑλένη. Ἡ Πηνελόπη γνωρίζει τὸν καλλιτέχνη Ραϋμόνδο Duncan ἀδελφὸ τῆς περίφημης χορεύτριας Ἰσιδώρας, καὶ τὸν παντρεύεται.¹⁷ Ἡ Πηνελόπη σὲ μιὰ τουρνέ της στὴν Εὐρώπη (1904) γνωρίζεται μὲ τὴν πλούσια Ἀμερικανίδα Eva Palmer, πού σπούδαζε τότε θεατρικὲς τέχνες καὶ ἐλ-

ληνική αρχαιολογία. Ἡ Πηνελόπη τῆς μιλάει γιὰ τὸν ἀδελφό της καὶ γιὰ τὰ ποιήματά του... Γοητευμένη ἡ Εὔα ἀποφασίζει νὰ ταξιδέψει στὴν Ἑλλάδα¹⁸.

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1905 οἱ Duncan ἔρχονται στὴν Ἑλλάδα μαζί με τὴν Εὔα, καὶ μένουν στὸ ιδιόρρυθμο σπίτι πού ἔχουν χτίσει στὸν Κοπανᾶ, στοὺς πρόποδες τοῦ Ὑμηττοῦ. Στὸ σπίτι αὐτὸ ἔρχεται ἓνα μεσημέρι ὁ Ἄγγελος νὰ δεῖ τὴν ἀδελφή του καὶ συναντιέται γιὰ πρώτη φορὰ με τὴν Εὔα¹⁹.

Σ' ἓνα της γράμμα* ἡ Εὔα, στὶς 15 Νοέμβρη τοῦ 1951, πρὸς τὸν φίλο της Τάκη Δημόπουλο, μᾶς μιλάει γιὰ τὴν πρώτη της συνάντηση με τὸν ποιητή²⁰.

...

15 Νοεμβρίου, 1951

Φίλε κύριε Δημόπουλε,

...

δεκαεννέα χρονῶν τὸν γνώρισα. Εἶχα ἔρθει με τὴν Πηνελόπη ἀπὸ τὸ Παρίσι. Ἐκείνη, τηλεγράφησε στὸν ἀδελφό της στὴ Λευκάδα νὰ ῥθει νὰ με γνωρίσει. Τὸν πρωτόειδα σὲ μιὰ μεγάλη αὐλὴ μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα.

Ὁ Ἄγγελος ἔφθασε ἀπὸ τὸ βαπόρι στὸν Κοπάνη, πεζός. Στάθηκε στὴν αὐλὴ, λεπτός, ξανθός, χλομός στὸν ἥλιο τοῦ Λυγούστου. Ἐπειτα, -στὴ μεγάλη κάμαρα ζήτησε νερό, - ἓνα μικρὸ καφέ, καὶ μέλι, καὶ ὅλες τὲς μέρες ἐκεῖ δὲν ἔτρωγε τίποτε ἄλλο.

Αὐτὸ τὸ βράδυ μίλησε πολὺ ὥρα, - κ' ἐγώ, καὶ τούτη εἶνε ἡ ὑπερφάνεια μου, (καὶ ἦτανε πρὶν γράψει τὸν «Ἀλαφροῖσκιωτο») ὅτι ἐγώ, ξένη ποῦ ἤμουνα, τὸν ἀναγνώρισα αὐτὸ τὸ βράδυ ὅπως τὸν γνωρίζω σήμερα, -καὶ δὲ σάλεψα ποτὲ ἀπὸ τὴ βεβαιότητα ὅτι ἄκουα προφητικὰ λόγια, καὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ γιὰ τὸν κόσμο ὁλόκληρο.

με φιλία

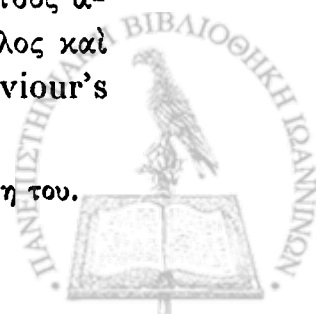
Εὔα

Ἡ σύντομη αὐτὴ γνωριμία Εὔας - Ἄγγελου σφραγίστηκε με μιὰ βαθύτατη ἀμοιβαιότητα αἰσθημάτων²¹.

... Ἀλλὰ ὁ Ἄγγελος (1906) ἦταν ἔτοιμος γιὰ τὸ ταξίδι του στὴ Λιβύη, ὅπου βρισκόταν ὁ ἀδελφός του Μενέλαος. Φεύγει τότε καὶ ἡ Εὔα γιὰ τὴ Λευκάδα, γιὰ νὰ γνωρίσει τὴ μητέρα του²² καὶ μένει ἐκεῖ κοντά της περιμένοντας τὸν Ἄγγελο νὰ γυρίσει «μὰ σ' ἓνα χρόνο, μὰ σὲ δύο, μὰ σὲ ἕσα χρόνια...».

Μετὰ ἀπὸ μῆνες (1906) ὁ Ἄγγελος ἐπιστρέφει ἀπὸ τὴ Λιβύη καὶ μένει στὴ Λευκάδα μαζί με τὴν Εὔα²³. Ὑστερα φεύγουν οἱ δύο τους γιὰ τὴν Ἀθήνα. Τὴν ἴδια χρονιά οἱ Duncan ἀναχωροῦν γιὰ τὴν Ἀμερικὴ καὶ σὲ λίγο τοὺς ἀκολουθοῦν ὁ Ἄγγελος με τὴν Εὔα. Στὶς 9 Σεπτέμβρη 1907 ὁ Ἄγγελος καὶ ἡ Εὔα παντρεύονται στὴν Ἀμερικὴ στὸ Bar. Harbor Maine στὸ St. Saviour's

* Στὴ μεταγραφὴ αὐτοῦ τοῦ γράμματος διατηρῶ τὴν ὀρθογραφία καὶ τὴ στίξη του.

Church²⁴. Ένα χρόνο αργότερα (1908) τὸ ζεῦγος Σικελιανοῦ βρίσκεται στὴν Ἀθήνα. Γνωρίζεται μὲ τοὺς φιλολογικοὺς κύκλους. Στὴν Ἀθήνα ὑπάρχει μιὰ ζωηρὴ πνευματικὴ κίνηση καὶ μιὰ προοδευτικὴ τάση στὰ πολιτικὰ πράγματα*.

Στὰ 1909 γεννιέται ὁ μοναχογιὸς τους ὁ Γλαῦκος²⁵. Τὸ Καλοκαίρι κατεβαίνουν καὶ παραθερίζουν στὴ Λευκάδα, στὸ νησάκι τοῦ "Ἀη - Νικόλα²⁶.

Ἡ οἰκονομικὴ τους ἄνεση δίνει στὸ Σικελιανὸ τὴ δυνατότητα νὰ ταξιδεύει στὸ ἐξωτερικὸ καὶ νὰ κινεῖται μέσα στὸν ἐλληνικὸ χῶρο καὶ στὴν ἐλληνικὴ φύση²⁷.

Στὰ 1911, καὶ ἐνῶ τὸ ζευγάρι Σικελιανοῦ ταξιδεύει ἀπὸ τὸ Παρίσι στὴν Ἰταλία, πεθαίνει ὁ πατέρας τοῦ "Ἀγγελου στὴν Ἑλλάδα²⁸.

Τὸ Γενάρη τοῦ 1912 ταξιδεύει στὸ Παρίσι. Γνωρίζει τὸν Ροντέν. Τὸ Καλοκαίρι βρίσκεται στὴν Ἀθήνα καὶ ὅταν τὸν Σεπτέμβρη κηρύσσεται ὁ Βαλκανικὸς πόλεμος, ὁ Σικελιανὸς ἐπιστρατεύεται τὸν Ὀκτώβρη ὡς ἀπλὸς στρατιώτης γιὰ νὰ ἀκολουθήσει τὴ μονάδα του στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα καὶ στὴν Ἡπειρο²⁹.

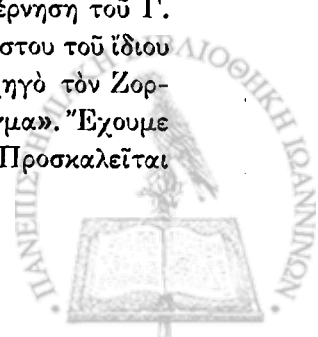
Τὸ Γενάρη τοῦ 1913 ὁ στρατιώτης "Ἄγγελος Σικελιανὸς «ἐπανέρχεται στὴν Ἀθήνα στὸ Λόχο Προσκολλήσεως, πού στεγάζεται στὸ Πανεπιστήμιο»³⁰. Ἐκεῖ παρακολουθεῖ τὶς ἐργασίες τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου καὶ συχνάζει στὰ γραφεῖα του. Τὸ Νοέμβρη τοῦ 1914 κάνει τὴ γνωριμία του μὲ τὸν Νίκο Καζαντζάκη καὶ «...οἱ δύο τους ἀναγνωρίζονται ἀμέσως ἀδελφοί». "Ἰστερα ἀπὸ τρεῖς μέρες φεύγουν γιὰ τὸ "Ἄγιον Ὄρος. Ἡ περιήγησή τους ἰσοδυναμεῖ μ' ἓνα προσκύνημα καὶ μὲ μιὰ πνευματικὴ ἄσκηση πού ἰσοδυναμεῖ σαράντα μέρες...»³¹.

Στὰ 1915 συνεχίζει τὶς περιηγήσεις του σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα μὲ συντροφιά τὸν Καζαντζάκη, «...ἀναζητώντας τὴ συνείδηση τῆς γῆς καὶ τῆς φυλῆς τους»³². Τὸ Φλεβάρη τοῦ 1917 ἐπισκέπτεται τὴ Μονὴ τοῦ Ὁσίου Λουκά. Τὸ Καλοκαίρι διαμένει γιὰ ἓνα διάστημα στὴν Πραστοβᾶ τῆς Μάνης μαζὶ μὲ τὸν Καζαντζάκη, πού προσπαθοῦσε νὰ ἀξιοποιήσει τὸ λιγνιτωρυχεῖο τοῦ Γιώργη (Ἀλέξη) Ζορμπᾶ³³.

Τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1921 πραγματοποιεῖ τὸ ταξίδι του στὴν Παλαιστίνη. Μένει στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ μελετᾶ τὰ Ἱστορικά της στὸ Πατριαρχεῖο.

Στὰ 1922 ἀπὸ τὴ Συκιά, ὅπου εἶναι ἐγκατεστημένος, φεύγει γιὰ τὴν Ἀγόριανη. Γράφει καὶ ἀλληλογραφεῖ. Βρίσκεται σὲ δημιουργικὴ ἔνταση. Συγχρόνως ἀναλογίζεται τὸ ἐθνικὸ ἀδιέξοδο. Προαισθάνεται ἀόριστα τὶς ἐπικείμενες

* Περ. «Ἡὼς», 98-102 (1966) σ. 23, ὅπου: «Στὰ 1908 ἔχουμε τὴν Κυβέρνηση τοῦ Γ. Θεοτόκη καὶ τὴν ἴδρυση τοῦ ἐλληνικοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου. Στις 15 Αὐγούστου τοῦ ἴδιου χρόνου γίνεται ἡ ἐπανάσταση στὸ Γουδί - πραξικόπημα τοῦ στρατοῦ μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ζορμπᾶ, πού τὸ ὑποστήριξε ὁ λαὸς μὲ συλαλητήρια καὶ μὲ αἴτημα «Νέον Σύνταγμα». Ἐχουμε Νέα Κυβέρνηση. Παραγγέλλεται ἡ ναυπήγηση τοῦ καταδρομικοῦ «Ἀβέρωφ». Προσκαλεῖται ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος στὴν Κυβέρνηση».

μενες συμφορές. «Έκει στην Ἀγόριανη τοῦ Παρνασσοῦ, τὸν Αὐγούστο τοῦ 1922 πληροφορεῖται τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ· συγκλονίζεται ἀπὸ τὸ γεγονός· κλείνεται τρεῖς μέρες στὸ δωμάτιό του καὶ κλαίει... Ἡ θλίψη του εἶναι βαριά... τοῦ προτείνω νὰ κατέβουμε στὴ θάλασσα, νὰ ταξιδέψουμε στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου... φεύγουμε...»³⁴.

Στὰ 1923 ὁ Σικελιανὸς ὀργανώνει μιὰ σειρὰ ἀπὸ εἴκοσι ὀμιλίες γιὰ τοὺς φοιτητὲς στὴν αἴθουσα τῆς Νομικῆς Σχολῆς μὲ θέμα: «Οἱ πρόδρομοι, παλιοὶ καὶ σύγχρονοι τῆς ιδέας τῆς παγκόσμιας ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀδελφοσύνης τῶν λαῶν τῆς Γῆς»³⁵.

Στὰ 1924 ὁ Σικελιανὸς ἀρχίζει νὰ δουλεύει τὴ Δελφικὴ Ἰδέα³⁶. Μένει σχεδὸν μόνιμα μὲ τὴν Εὐὰ στοὺς Δελφοὺς. Τὴν Ἄνοιξη ὁ Ἄγγελος μὲ τὴν Εὐὰ πραγματοποιοῦν τὴν πρώτη μεγάλη συγκέντρωση πνευματικῶν ἀνθρώπων καὶ τοὺς ἀνακοινώνουν τὰ σχέδιά τους³⁷.

Στὸ πνευματικὸ ξεκίνημα τοῦ Ἄγγελου, ἡ Εὐὰ στάθηκε συμπαράστατης καὶ μοναδικὴ βοηθὸς του³⁸. Ἐμποτισμένοι καὶ οἱ δυὸ ἀπὸ τὶς ιδέες τῆς Δελφικῆς Ἀμφικτυονίας συνέλαβαν καὶ ὀργάνωσαν στοὺς Δελφοὺς τὸν Μάη τοῦ 1927 τὶς πρῶτες δελφικὲς γιορτὲς μὲ παράσταση τοῦ «Προμηθεὶα Δεσμώτη», ἀθλητικὸς ἀγῶνας, ἔκθεση λαϊκῆς τέχνης, λαμπαδηδρομίες, ἀρχαίους καὶ νέους ἑλληνικοὺς χοροὺς, καὶ τὸ Μάη τοῦ 1930 ὀργάνωσαν τὶς δεύτερες, μὲ τὶς «Ἰκέτιδες» τοῦ Αἰσχύλου³⁹.

Παρόλη ὅμως τὴ μεγάλη κινητοποίηση καὶ τὰ τεράστια ἔξοδα, παρόλη τὴν ἐπιτυχία τῶν ἐορτῶν καὶ τὴ συρροὴ πολυάριθμων ξένων, ἡ πραγματοποίηση τῆς δελφικῆς ιδέας δὲν προχώρησε πολὺ. Τὸ ζεῦγος Σικελιανοῦ ἀπογοητευμένο καὶ οἰκονομικὰ ἐξουθενωμένο, δὲν μπόρεσε νὰ συνεχίσει τὴν προσπάθεια στὸ πρακτικὸ ἐπίπεδο⁴⁰.

Τὸν Αὐγούστο τοῦ 1933, ὕστερα ἀπὸ συμβόλαιο ποὺ ἔκανε μὲ τὸν Perkins γιὰ παραστάσεις ἀρχαίου θεάτρου, ἡ Εὐὰ ἔφυγε γιὰ τὴν Ἀμερικὴ⁴¹. Ὑστερα ἀπὸ πέντε χρόνια τὴν ἀκολουθεῖ ὁ γιὸς τους ὁ Γλαῦκος⁴².

Ἡ Εὐὰ δὲν σκόπευε νὰ μείνει στὴν Ἀμερικὴ, ἀλλὰ ἐπιθυμοῦσε νὰ ἐπανεέλθει στὴν Ἑλλάδα. Ἐπειδὴ ὅμως «συναντοῦσε προσκόμματα ἀπὸ τὴν Ἀσφάλεια γιὰ τὰ πολιτικὰ της φρονήματα»⁴³ δὲν τὰ κατάφερε παρὰ ἓνα χρόνο, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ποιητῆ⁴⁴. Πηγαίνοντας ἡ Εὐὰ στοὺς Δελφοὺς ἀρρώστησε σοβαρὰ καὶ δὲν ξαναβρῆκε τὶς αἰσθήσεις της. Πέθανε στὶς 4 Ἰουνίου 1952 καὶ τάφηκε στοὺς Δελφοὺς, ὅπως ἄλλωστε ἦταν καὶ ἡ ἐπιθυμία της⁴⁵.

Ὑστερα ἀπὸ τὴν ὀριστικὴ ἐγκατάλειψη τῆς δελφικῆς προσπάθειας, ὁ Σικελιανὸς ἔζησε γιὰ ἀρκετὸ διάστημα σὲ γόνιμη περισυλλογή. Τὸ Μάρτη τοῦ 1938, ὁ Σικελιανὸς γνωρίζει στὴν Ἀθήνα τὴν Ἄννα Καραμάνη,⁴⁶ ποὺ κι αὐτὴ ἦταν παντρεμένη. Ἡ Ἄννα παίρνει διαζύγιο ἀπὸ τὸν ἄντρα της καὶ ὁ Ἄγγελος ζητάει τὴ συγκατάθεση τῆς Εὐὰς γιὰ τὸ σύνδεσμό του μὲ τὴν Ἄννα. Ἐκείνη «τοῦ στέλνει τὴν εὐχὴ της»⁴⁷ καὶ στὶς 18 Ἰουνίου - ἐορτὴ τοῦ Ἄ-

γίου Πνεύματος - τοῦ 1940, ὁ Ἅγγελος παντρεύεται τὴν Ἄννα Καραμάνη στὸν ἀρχαιολογικὸ χῶρο τῆς Ἐλευσίνας, στὸ ναΐδριο τῆς Παναγίας⁴⁸. Μοναδικὴ εὐλάβεια στὴ στέψη εἶναι ὁ θεῖος τοῦ ποιητῆ Μιχαῆλος Σικελιανός.

Ἡ Ἐλευσίνα, μὲ τὸ ἀπλὸ καὶ γραφικὸ σπιτάκι τους, θὰ γίνεῖ ἡ μόνιμη κατοικία τοῦ ποιητῆ⁴⁹.

Ὁ Ὀκτώβρης τοῦ 1940 τὸν βρίσκει ἐκεῖ. Συμμετέχει στὴν πνευματικὴ ἀντίσταση τοῦ πολέμου καὶ τῆς κατοχῆς.

Στὰ χρόνια τῆς κατοχῆς ποὺ μεσολαβοῦν, ἡ στάση τοῦ Σικελιανοῦ εἶναι ἄψογη⁵⁰. Ἐπανελημμένα οἱ γερμανικὲς καὶ ἰταλικὲς ἀρχὲς κατοχῆς προσπαθοῦν στὴν ἀρχὴ μὲ προσφορὲς ἀξιομάτων, μὲ γενναία ἐπιχορήγηση γιὰ τὴν ἀναδιοργάνωση τῶν δελφικῶν ἐορτῶν, νὰ τὸν προσεταιρισθοῦν. Ὁ Σικελιανὸς ἀπορρίπτει μὲ ἀηδία καὶ περιφρόνηση κάθε τους πρόταση⁵¹. Περνάει μιὰ φοβερὴ οἰκονομικὴ στενοχώρια ποὺ γιὰ νὰ τὴν ἀντιμετωπίσει πουλάει τὰ οἰκογενειακά του κειμήλια⁵². Ἡ τότε ἐλληνικὴ κυβέρνησις κατοχῆς τοῦ πρότεινε νὰ ἀναλάβει τὴ διεύθυνση τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου γιὰ νὰ τοῦ ἐξασφαλίσῃ ἓνα μισθὸ ἀπὸ τὸ Δημόσιο ταμεῖο⁵³. Οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Ἴταλοὶ τὸν ἀπειλοῦν μὲ φυλάκιση ἀν' ἐξακολουθήσει ν' ἀρνιέται τὴ συνεργασία μαζί τους, παίρνοντας μιὰ θέση στὰ ὄργανα τῆς πνευματικῆς του προπαγάνδας⁵⁴. Σ' ἀπάντηση γράφει τὰ περίφημα τραγούδια τοῦ τῆς ἀντίστασης⁵⁵, ποὺ κυκλοφοροῦνε μυστικὰ ἀπὸ χέρι σὲ χέρι, μεταφράζονται γαλλικὰ καὶ ἀγγλικὰ, τυπώνονται στὴν Αἴγυπτο καὶ κυκλοφοροῦν σ' ὅλο τὸν κόσμο.

Στις ἀρχὲς τοῦ 1943, τοῦ παρουσιάζεται μιὰ ἐξαιρετικὴ ὑψηλὴ πίεση στὸ αἷμα. Τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου τοῦ Παλαμᾶ, παρὰ τίς συστάσεις τῶν γιατρῶν του, δὲν φεύγει ἀπὸ κοντά του. Ὁ Παλαμᾶς ἀφήνει τὴν τελευταία του πνοὴ στὰ χέρια τοῦ Σικελιανοῦ μ' αὐτὰ τὰ τελευταῖα του λόγια: «Ἅγγελε, Ἐσύ, εἶσαι τὸ Φῶς!»⁵⁶. Τὴν ἱστορικὴ μέρα τῆς 23 Φεβρουαρίου τοῦ 1943, μπροστὰ στὸ φέρετρο τοῦ Παλαμᾶ ἀπαγγέλει τὴ νεκρικὴ ὠδὴ του ὑψώνοντας τὸ νεκρὸ ποιητῆ σὲ πύρινο σύμβολο τῆς ἐλευθερίας, ποὺ μὲ τόση λαχτάρα πρόσμενε τὸ σκλαβωμένο ἔθνος. Σὰ σάλπιγγα τῆς Δευτέρας Παρουσίας, ἀψηφώντας τὰ πολυβόλα τοῦ ἐχθροῦ ποὺ εἶχανε ζῶσει τὸ περίβολο τοῦ Α' Νεκροταφείου, ἀντηχεῖ ἡ φωνὴ του:⁵⁷

«Ἠχῆστε οἱ σάλπιγγες... Καμπάνες βροντερές,
δονῆστε σύγκορμη τὴ χώρα, πέρα ὡς πέρα...
Βογκῆστε τύμπανα πολέμου... Οἱ φοβερὲς
σημαῖες, ξεδιπλωθῆτε στὸν ἀέρα!

...

Ὁ Σικελιανὸς μετὰ τὸν πόλεμο προτάθηκε δυὸ φορές τόσο ἀπὸ τὴν Ἑταιρεία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν γοτεχνῶν ὅσο καὶ ἀπὸ ξένες προσωπικότητες γιὰ τὸ βραβεῖο Nobel τῆς λογοτεχνίας. Ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ ἡ Εὐὰ φροντίζει

νά συγκεντρωθούν τὰ μεταφρασμένα ποιήματά του. Μεταφράζει καὶ ἡ ἴδια ἄρθρα καὶ κριτικὲς γιὰ τὸ ἔργο του. Συμπληρώνει καὶ διορθώνει καὶ τὰ ὑποβάλλει μὲ ὑπόμνημα στὴν Ἀκαδημία τῆς Στοκχόλμης⁵⁸.

Δυστυχῶς ὅμως ἀπὸ τὴν ἐπίσημη ἑλληνικὴ πλευρὰ ἐκδηλώθηκε μιὰ ἀδιάλλακτη ἐχθρότητα γιὰ τὴν ὑποψηφιότητα αὐτή. «Ἡ Κυβέρνηση* μέσω τοῦ ἑλληνα πρεσβευτῆ τῆς στῆ Σουηδία, κάνει γνωστὴ τὴν ἀντίθεσή της σὲ κάθε σκέψη βράβευσης τοῦ Σικελιανοῦ, γιὰτὶ πρόκειται «περὶ ἐπικινδύνου κομμουνιστῆ»!⁵⁹.

Ἀποτέλεσμα τῆς ἀντίδρασης αὐτῆς φυσικὰ ἦταν ἡ ματαίωση τῆς ἐκλογῆς του. Στις 25 Δεκέμβρη ἀνακοινώνονται τὰ βραβεῖα. Τὰ κερδίζουν, γιὰ τὸ 1949 ὁ Οὐίλλιαμ Φῶκνερ καὶ γιὰ τὸ 1950 ὁ Μπέρτρικ Ράσσελ. Σὲ γράμμα τῆς⁶⁰ ἡ Εὐα Σικελιανοῦ πρὸς τὸν ποιητῆ, σχετικὰ μὲ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς βράβευσης τοῦ Nobel Λογοτεχνίας⁶¹, γράφει:

«...Ὑστερα ἀπὸ τὶς μηχανορραφίες τῆς Ἑλληνικῆς κυβέρνησης, οἱ ἐλπίδες γιὰ τὴν ἐκλογή σου δὲν ἦταν μεγάλες, μὰ μοῦ'μενε ὁ φόβος μήπως βραβεύσουν κανέναν ἑλληνα συγγραφέα δευτέρης κατηγορίας. Στὴ διάρκεια τῆς μακρᾶς ἀναμονῆς εἶχα συνεχῶς τὴν ἔμμομη ἰδέα, πὼς ἡ μεγάλη καθυστέρηση ὀφειλόταν στὴν ἐπιμονὴ μιᾶς σεβαστῆς μερίδας ἀνάμεσα στὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς νὰ δώσουν τὸ βραβεῖο σὲ Σένα, ἐνῶ ἀντίθετα, ἄλλα μέλη ἐπέμεναν γιὰ πολιτικούς λόγους, πὼς θά'πρεπε τὸ βραβεῖο νὰ δοθεῖ σὲ ὅποιονδήποτε ἄλλον, παρὰ νὰ δυσαρεστήσουν τὸ foreign office...».

Στις 22 Μάρτη τοῦ 1951 ὁ Σπύρος Μελάς,⁶² πού εἶχε ἐπιστρέψει ἀπὸ τὸ ταξίδι του στὴ Σουηδία, δημοσιεύει μιὰ ἐπιστολὴ ὅπου διαψεύδει τὶς φήμες ὅτι πῆγε γιὰ νὰ σαμποτάρει τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ Σικελιανοῦ «ἂν καὶ ἄβυσσος τὸν χωρίζει ἀπὸ τὸν ὑποψήφιο...».

Στις 17 Μάη τοῦ 1951, ὁ ἀκαδημαϊκὸς Διονύσιος Κόκκινος, αἰσθανόμενος τὸ βᾶρος τῆς ἀπουσίας τοῦ Σικελιανοῦ ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία, ὑποβάλλει ἐπίσημα «ἐκθεση - πρόταση»⁶³ γιὰ τὴν εἴσοδο τοῦ ποιητῆ στὴν Ἀκαδημία. Στὸν ἐπίλογο τῆς πρότασης διαβάζουμε:

«.....

Δέον νὰ προστεθῆ ὅτι πλεῖστοι ἐπιφανέστατοι Εὐρωπαϊοὶ διανοούμενοι**

* Ὑπενθυμίζουμε πὼς τότε στὴν Κυβέρνηση ἦταν τὸ Λαϊκὸ Κόμμα Κωνσταντίνου Τσαλδάρη.

** Βλ. Βιβὲτ Τσαρλαμπᾶ - Κακλαμάνη, ὅπου στις σελίδες 32 καὶ 36 ἀναφέρει τὰ ἀκόλουθα ὀνόματα τῶν προσωπικότητων, πού ὑποστήριζαν τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ Ἀγγελου Σικελιανοῦ: «Πῶλ Κλωντέλ, Ἀντρέ Ζίντ, Ζῶρζ, Ντυαμέλ, Φρανσουά Μωριάκ, Λουὶ Ἀραγκόν, Πῶλ Ἐλυάρ, Μάριο Μενιέ, Πῶλ Μαζόν, Καμίλλ Μάρμπ...Μάρξ Σουίντλερ, Σταβριανός, Ν. Χρόνης, Κίμων Φράιαρ, Γ. Μυλωνάς...Ἐλσα Μπάρκερ, Οὐίλλιαμ Μπέννερ, Τόμας Μάν, Γ. Ἴζιντὸρ Στάντλερ...Τζὼν Κόφφε, Νίκος Καρβούνης, Γεώργιος Γεωργαλάς, Ἀντρέας Μιχαλόπουλος καὶ ἄλλοι».

προέτειναν δια κοινού υπομνήματος τὸν κ. Σικελιανὸν διὰ τὸ βραβεῖον Nobel κατὰ τὸ 1949.

Ἐπὶ τῶν στοιχείων τούτων στηριζόμενος θεωρῶ τὸν κ. Ἄγγελον Σικελιανὸν ἄξιον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ Α. ΚΟΚΚΙΝΟΣ⁶⁴.

Δυστυχῶς καὶ ἐδῶ τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἀρνητικόν. Τὴν ἐκλογή τὴν κερδίζει ὁ Σωτήρης Σκίπης.

Τὰ τελευταῖα λοιπὸν χρόνια τοῦ ποιητῆ στάθηκαν πικρὰ καὶ δύσκολα. Ἀνάμεσα στὶς διάφορες δοκιμασίας ἦρθε νὰ προστεθεῖ καὶ ἡ κλονισμένη υγεία του, ποὺ τὸν ἀναγκάζει νὰ μένει γιὰ καιρὸ κλεισμένος στὸ σπίτι.

Τὸ τέλος ὡστόσο προσεγγίζει. Ἀντικρῶζει τὸ θάνατο μὲ τὴν ἱερὴ μεγαλοπρέπεια ποὺ τὸν ἀντικρῶζει στὰ τραγούδια του: «Εἶδα τὸ ἀπόλυτα μαῦρο κ' ἦταν ἀνέκφραστα ὠραῖο!», λέει στὸν ποιητῆ Σεφέρη μόλις συνῆλθε ἀπὸ τὴν πρώτη ἐργεραλικὴ συμφορῆση⁶⁵. Ἀφῆκε τὴν ὑστερὴ πνοή του τὸ δειλινὸ (8 μ.μ.) τῆς 19 Ἰουνίου 1951 στὴν ἰδιωτικὴ κλινικὴ «Παμμακάριστος». Τὰ τελευταῖα του λόγια προτοῦ κλείσουν τὰ μάτια του γιὰ πάντα στὸ φῶς τοῦ ἀπάνω κόσμου ἦταν:

«Εἶμαι χαρούμενος ποὺ ὑποτάσσομαι στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ»⁶⁶.

Ἡ Κατερίνα Κακούρη - φίλη τοῦ Ἄγγελου καὶ τῆς Εὔας Σικελιανοῦ - σὲ γράμμα τῆς⁶⁷ ποὺ ἔστειλε στὶς 29 Ἰουνίου 1951 στὴν Εὔα γιὰ νὰ τῆς ἀναγγείλει τὸ θάνατο τοῦ ποιητῆ, ἀνάμεσα στ' ἄλλα γράφει:

«...Χτές, μέσα στὸ καλοκαιριάτικο σούρουπο, κατὰ τις 8, τὰ μάτια του κλειστήκανε γιὰ πάντα. Καὶ πρὶν ἀπὸ τὰ ξημερώματα - ἦταν σχεδὸν 3 -, λίγοι δικοὶ καὶ φίλοι, ξεκινώντας ἀπὸ τὴν κλινικὴ, ἔπαι παράδωσε τῷ Πνεῦμα στὰ χέρια τοῦ Θεοῦ, τὸν μεταφέραμε στὸ σπιτικό του γιὰ ὑστερὴ φορὰ.

... Ἡ μαύρη μπερτα, ποὺ τόσο τὴν ἀγάπαγε, τύλιγε γιὰ στερενὴ φορὰ τὴ λεβέντικη κορμωστασιά του καὶ πάνω τῆς ἦταν τὸ Δελφικὸ Σῆμα...

... Τὸ σιγανὸ κλάμμα μας τὸν συντρόφευε στὴ νεκρικὴ Ἀκολουθία καὶ στὴν Ταφὴ του· ὁ Σολωμικὸς Λόγος τοῦ Ἕμνου μας, ποὺ ψάλαμε ὁμαδικά, ἦταν τὸ στερενὸ ἀντάξιο στὸν ποιητῆ, δῶρο τῶν «περιλειπομένων».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. «Σικελιανός» 1884-1951 (Βίος - έργα - 'Ανθολογία - Κριτικές - εικόνες - βιβλιογραφία), έκδ. 'Εταιρίας Λευκαδικῶν Μελετῶν, Σύνοψη-ἐπιμέλεια Γεράσιμος Γρηγόρης, 'Αθήναι, 1971, σ. 64.
2. Βλ. Βιβέτ Τσαρλαμπᾶ - Κακλαμάνη, «'Αγγελος Σικελιανός - ἀνέκδοτα ποιήματα καὶ γράμματα» έκδ. «'Εστίας», 'Αθήνα [1981], σ. 9.
3. Θεόδωρου Ξύδη, «'Αγγελος Σικελιανός», έκδ. 'Ικαρος, 'Αθήναι, 1973.
4. βλ. Πάνου Ροντογιάννη, «Οἱ Πρόγονοι», περ. Νέα 'Εστία, τόμος 52ος ('Ιούλιος-Δεκέμβριος) 1952, ['Αθήνα], σ.6.
5. βλ. Πάνου Ροντογιάννη, ὅ.π., σ.6.
6. βλ. Robert Levesque (Μετάφραση 'Ανδρέα 'Ανδρέοπουλου) «Παιδικὰ χρόνια τοῦ Σικελιανοῦ», περ. Νέα 'Εστία, ὅ.π., σ. 14.
7. Βλ. «Σικελιανός» 1884-1951, έκδ. 'Εταιρίας Λευκαδικῶν Μελετῶν, ὅ.π., σ. 19.
8. ὅ.π., σ. 19. — Robert Levesque «Παιδικὰ Χρόνια τοῦ Σικελιανοῦ» ὅ.π., σ. 11.
9. βλ. «Σικελιανός», έκδ. 'Εταιρίας Λευκαδικῶν Μελετῶν, ὅ.π., σ. 19. — Robert Levesque, ὅ.π., σ. 13.
10. Robert Levesque, «Παιδικὰ Χρόνια τοῦ Σικελιανοῦ», ὅ.π., σ. 13.
11. βλ. «Σικελιανός», έκδ. 'Εταιρίας Λευκαδικῶν Μελετῶν, ὅ.π., σ. 20.
12. ὅ.π., σ. 20.
13. ὅ.π., σ. 20.
14. ὅ.π., σ. 21.—Βλ. «Κότινος στὸν 'Αγγελο Σικελιανό». Βιοχρονογραφία στὸν 'Αγγελο Σικελιανό, (τριάντα χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατό του), Τετράδια «Εὐθύνης», ἀρ. 11, σ. 182.
15. Θεόδωρου Ξύδη, «'Αγγελος Σικελιανός».
16. ὅ.π., σ. 21.
17. βλ. Πάνου Ροντογιάννη, «Οἱ πρόγονοι», περ. Νέα 'Εστία, ὅ.π., σ. 9.
18. βλ. «Σικελιανός», έκδ. 'Εταιρίας Λευκαδικῶν Μελετῶν, ὅ.π., σ. 22.
19. βλ. «Σικελιανός», έκδ. 'Εταιρίας Λευκαδικῶν Μελετῶν, ὅ.π., σ. 22.
20. βλ. «Σικελιανός», έκδ. 'Εταιρίας Λευκαδικῶν Μελετῶν, ὅ.π., σ. 74, (ὅπου ὑπάρχει φωτοτυπία τοῦ χειρόγραφου).
21. ὅ.π., σ. 22.
22. ὅ.π., σ. 22.
23. ὅ.π., σσ. 22-23.
24. ὅ.π., σ. 23. - περ. «'Ηώς», περίοδος τρίτη, ἔτος 9ον ἀρ. 98-102, 1966, σ. 65.
25. βλ. «Κότινος στὸν 'Αγγελο Σικελιανό» (Βιοχρονογραφία τοῦ 'Αγγελο Σικελιανοῦ), «Τετράδια Εὐθύνης», ἀρ. 11, σ. 182.
26. βλ. «Σικελιανός», έκδ. 'Εταιρίας Λευκαδικῶν Μελετῶν, ὅ.π., σ. 25.
27. ὅ.π., σσ. 25, 26.
28. ὅ.π., σ. 26.
29. ὅ.π., σ. 26.
30. ὅ.π., σ. 26.
31. ὅ.π., σ. 26.
32. ὅ.π., σ. 27.
33. ὅ.π., σ. 28.
34. βλ. Γιώργου Μπούρλου, «Μνήμη 'Αγγελο Σικελιανοῦ», έκδ. Δίφρος, 'Αθήναι, 1971, σ. 26.

35. βλ. «Σικελιανός», έκδ. 'Εταιρίας Λευκαδικῶν Μελετῶν, ὅ.π., σ. 29.
36. βλ. 'Αγγελου Σικελιανοῦ, «'Η Δελφικὴ 'Ιδέα» (ὀμιλία πρώτη), Συλλογὴ Γ. Π. Σαββίδη, περ. «'Ηώς», περίοδος τρίτη, ἔτος 10ον, ἀρ. 103-107, 1967, σ. 249.
37. βλ. «Σικελιανός», έκδ. 'Εταιρίας Λευκαδικῶν Μελετῶν, ὅ.π., σ. 30.
38. βλ. 'Αγγελικῆς Χατζημιχάλη, «Εὔα Σικελιανοῦ», περ. «'Ηώς», περίοδος τρίτη, ἔτος 10ον, ἀρ. 103-107, 1967, σ. 383.
39. βλ. Θεόδωρου Εὐδή, «'Αγγελος Σικελιανός», ὅ.π., σ. 196.
40. βλ. Θεόδωρου Εὐδή, «'Αγγελος Σικελιανός», ὅ.π.
41. Βλ. Εὐγενίας Χατζηδάκη, «Σχεδιάσμα χρονογραφίας Εὔας Palmer Σικελιανοῦ», περ. «'Ηώς», περίοδος τρίτη, ἔτος 9ον, ἀρ. 98-102, 1966, σ. 5 καὶ «Σικελιανός», έκδ. 'Εταιρίας Λευκαδικῶν μελετῶν, ὅ.π., σ. 33.
42. βλ. «Σικελιανός», ὅ.π., σ. 33.
43. βλ. Εὐγενίας Χατζηδάκη. «Σχεδιάσμα χρονογραφίας Εὔας Palmer - Σικελιανοῦ, ὅ.π., σ. 7.
44. ὅ.π., σ. 7.
45. ὅ.π., σ. 7.
46. βλ. «Σικελιανός», έκδ. 'Εταιρίας Λευκαδικῶν Μελετῶν, ὅ.π., σ. 35.
47. βλ. Εὐγενίας Χατζηδάκη, περ. «'Ηώς», ὅ.π.
48. βλ. 'Αννας Σικελιανοῦ, «'Ενας μύθος ζωῆς» «Κότινος στὸν 'Αγγελο Σικελιανό», ὅ.π., σ. 170.
49. βλ. 'Αννας Σικελιανοῦ, ὅ.π., σ. 166 κ. ἐ.
50. βλ. Παναγιώτη Κανελλόπουλου «'Ο 'Ενθεος Σικελιανός», (Κότινος στὸν 'Αγγελο Σικελιανό. ὅ.π., σ. 10) - Βιβὲτ Τσαρλαμπᾶ - Κακλαμάνη, ὅ.π., σ. 52.
51. βλ. Γιώργου Μπούρλου, «Μνήμη 'Αγγελου Σικελιανοῦ», 'Αθήνα, 1971, έκδ. «Δίφρος», σ. 39.
52. βλ. Γιώργου Μπούρλου, «Μνήμη 'Αγγελου Σικελιανοῦ» ὅ.π., σ. 39.
53. ὅ.π., σ. 39.
54. ὅ.π., σ. 39.
55. ὅ.π., σ. 39.
56. ὅ.π., σ. 40.
57. βλ. Γιώργου Μπούρλου, «Μνήμη 'Αγγελου Σικελιανοῦ», ὅ.π., σ. 40.
58. βλ. «Σικελιανός», έκδ. 'Εταιρίας Λευκαδικῶν Μελετῶν, ὅ.π., σ. 37.
59. βλ. ἐφ. «Τὸ Βῆμα τῆς Κυριακῆς», 26 'Απρίλη 1981.
60. βλ. Βιβὲτ Τσαρλαμπᾶ - Κακλαμάνη, «'Αγγελος Σικελιανός - 'Ανέκδοτα Ποιήματα καὶ Γράμματα», έκδ. «'Εστία», 'Αθήνα, 1981, σ. 35.
61. Βλ. Βιβὲτ Τσαρλαμπᾶ - Κακλαμάνη, ὅ.π., σ. 29 καὶ σ. 36. Σχετικὰ μὲ τὴν ἀπήχηση πού εἶχε ἢ μὴ βράβευση τοῦ ποιητῆ βλ. ἐνδεικτικὰ: Νέστορα Μάτσα «Χωρὶς καμιά πικρία», περ. «'Νέα 'Εστία», (1-7 - 1951), Μήτσου Λυγίζου, «'Υπῆρχαν καὶ ἐχθροί», περ. «'Νέα 'Εστία», (1-7-1966), Georges Losfeld «Δὲν παραμέρισε», ἐφ. «Τὸ Βῆμα», (9-11-1969), 'Ελένης Χαλκούση «'Εκλέγεται ὁ Σωτῆρης Σκίπης...», ἐφ. «'Απογευματικὴ» (18-6-1971), κ.ἄ.
62. βλ. ἐφ. «'Εθνος», 22 Μαρτίου 1951.
63. βλ. περ. «'Νέα 'Εστία», ἔτος ΚΕ', τόμος 50ος, τεῦχος 576, 'Αθήναι σ. 887.
64. ὅ.π., σ. 887.
65. βλ. Γιώργου Μπούρλου, «Μνήμη 'Αγγελου Σικελιανοῦ», ὅ.π., σ. 49.
66. βλ. Γιώργου Μπούρλου, ὅ.π., σ. 49.
67. βλ. Κατερίνας Κακούρη, «'Ο θάνατος τοῦ 'Αγγελου», περ. «'Ηώς», περίοδος τρίτη, ἔτος 10ον, ἀρ. 103-107, 1967, σ. 342.

ΕΡΑΤΟΣΘΕΝΗ Γ. ΚΑΥΩΜΕΝΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΚΟΣΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ

Ὁ Ἄγγελος Σικελιανός, «ὁ ἄρχοντας τῆς γλώσσας μας», ὅπως τὸν ἀποκάλεσε ὁ Σεφέρης, ἀνήκει στὴ δεύτερη μετὰ τὸν Παλαμᾶ γενιά· αὐτὴν ποὺ ἐμφανίζεται λίγο πρὶν ἀπὸ τὰ 1910 καὶ βαθαίνει καὶ ἀνανεώνει - χωρὶς ν' ἀποσπᾶται ὁλότελα ἀπὸ τὸν κορμὸ τῆς - τὴν ὡς τότε λυρική παράδοση.

Οἱ φορεῖς αὐτῆς τῆς ἀνανέωσης, χωρὶς ν' ἀποτελοῦν σχολή, ξεκινοῦν ἀπὸ κοινὴ λίγο - πολὺ ἀφετηρία: τὸν αἰσθητισμὸ, συνδυασμένο μὲ τὸ συμβολισμὸ ἢ ἕναν ἀρχαιολατρικὸ παρνασσισμὸ· καὶ συνδέονται - τουλάχιστον οἱ σημαντικότεροι ἀπ' αὐτοὺς - μὲ κάποια κοινὰ γνωρίσματα: τὸ διονυσιασμὸ, τὴν ὁραματικὴ διάθεση, τὴ στροφὴ πρὸς τὴ νεοελληνικὴ παράδοση, τὴ συγκροτημένη κοσμοθεωρία ἢ βιοθεωρία ποὺ ἐκφράζεται σὲ μεγάλα συνθετικὰ ἔργα καὶ ἀκόμα τὸν κοινωνικὸ προσανατολισμὸ τῆς πνευματικῆς τους προσπάθειας.¹

Ἀνάμεσά τους ὁ Σικελιανός, ὁ Καζαντζάκης, ὁ Βάρναλης ἀντιπροσωπεύουν μὲ τὴν εὐρύτερη πνευματικὴ τους συμβολὴ τὴν προέκταση καὶ ὁλοκλήρωση τῆς ἀναγεννητικῆς ἐξόρμησης ποὺ ἄρχισε ἡ γενιά τοῦ 1880, πραγματώνοντας, μὲ τὸν ἰδιαιτέρου τρόπο του ὁ καθένας, τὴν ποθητὴ σύνθεση ἀνάμεσα στὴν ἑλληνικὴ πολιτιστικὴ παράδοση καὶ στὶς κατακτήσεις καὶ τὰ αἰτήματα τοῦ καιροῦ τους.

Οἱ ἴδιοι ἐξᾴλλου - μαζί μὲ τὸν ἀλεξανδρινὸ Καβάφη, ποὺ φέρνει μιὰ παράλληλη, ἀλλὰ ριζικότερη αὐτὸς ἀνανέωση - ἀνυψώνουν οὐσιαστικὰ γιὰ πρώτη φορὰ τὴ λογοτεχνία μας σὲ διεθνή περιωπή.

Ἡ συμβολὴ τοῦ Σικελιανοῦ εἰδικότερα καλύπτει τόσο τὸν τομέα τοῦ λυρισμοῦ ὅσο καὶ τὸν τομέα τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ.

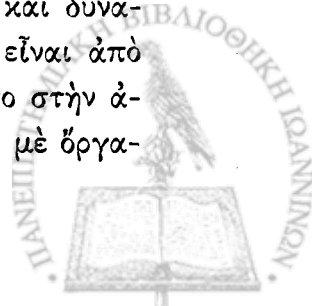
Στὸν τομέα τοῦ λυρισμοῦ ὁ ποιητὴς θὰ ἀξιοποιήσει τὴν ἀδολότερη νεοελληνικὴ ποιητικὴ παράδοση: δημοτικὸ τραγούδι - Ἐρωτόκριτο - Σολωμό. Παράλληλα θὰ διατηρήσει μιὰ συνεχὴ καὶ δημιουργικὴ ἐπαφὴ μὲ τὶς σύγχρονες καλλιτεχνικὲς ἀναζητήσεις τῆς Εὐρώπης². Μὲ τὴν ἐπτανησιακὴ του καλλιέργεια καὶ μὲ μιὰ πρωτόγονη αἴσθηση τοῦ λόγου πραγματώνει ἕναν ἄδολο διονυσιακὸ λυρισμὸ, ποὺ θὰ συναντήσῃ τὸ ὑπερρεαλιστικὸ κίνημα τῆς Εὐρώπης στὴν τελικὴ ἐπιδίωξη νὰ συλλάβῃ τὴ φευγαλέα καὶ σπαρταριστὴ οὐσία τῆς ζωῆς.

Στὸν τομέα τοῦ στοχασμοῦ ὁ Σικελιανός παίρνει τὴ θέση του ἀνάμεσα

στά πρωτοποριακά φιλοσοφικά ρεύματα τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνα, πού ἀπέρρευσαν ἀπὸ τὶς γόνιμες ἀνακατατάξεις πού προκάλεσαν οἱ ἐπαναστατικὲς διδασκαλίες τοῦ Nietzsche καὶ τοῦ Freud. Μέσα σ' αὐτὰ τὰ γενικὰ πλαίσια τὸ ἰδιαίτερο «στίγμα» τοῦ Σικελιανοῦ καθορίζεται ἀπὸ τὰ ἐξῆς βασικὰ σημεῖα: Ἄρνεῖται τὸν καθιερωμένο διαχωρισμὸ αἰσθητικῆς, θεωρητικῆς καὶ θρησκευτικῆς λειτουργίας καὶ ἀποκαθιστᾷ τὴν ἰδέα τοῦ γνήσιου δημιουργοῦ (πού τὸν θέλει ταυτόχρονα ποιητὴ, φιλόσοφο καὶ προφήτη) στὴν ἀρχέγονη θέση της: τοῦ φυσικοῦ ὁδηγοῦ καὶ παιδαγωγοῦ τῶν λαῶν. Θεωρεῖ τὴν ποιητικὴ αἰσθαντικότητα (λυρισμὸ) ὡς τὸ μόνον αὐθεντικὸ ὄργανο διερεύνησης καὶ ἐπίλυσης τοῦ Κοσμικοῦ προβλήματος τῆς Ζωῆς. Ὁ ἴδιος καθορίζει ὡς θεμέλιο τῆς αἰσθαντικότητος μιὰν ἰδιότητα «κοινὴ κατὰ βαθμοὺς σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὡς πρωταρχικὸ αὐτοπλαστικὸ προζύμι», (τὴν ἰδιότητα) πού «στὴν ἐπιστήμη εἶναι περιεκτικὰ γνωστὴ ὡς «λειτουργία τοῦ μεγάλου συμπαθητικοῦ». «Ἡ αἰσθαντικὴ, κατὰ τὴν ἄποψη τοῦ Σικελιανοῦ, ἀποτελεῖ, χωρὶς ἐξαιρέση γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, τὸ πιὸ ἀπόκρυφον ὀργανικὸ κεφάλαιο ὅπου συνθέτει σιωπηλὰ τὴν ἁρμονία, τὴν ἄμυνα καὶ τὴν καθόλου ἀνασυγκρότηση τοῦ ὀργανισμοῦ τους»³. Ἡ ἰδιότητα αὐτὴ ὡστόσο παίρνει τὴν ὀλοκληρωτικὴ της ἀνάπτυξη μόνον μέσα σὲ ὀρισμένες φύσεις γνήσια πρωτόγονες καὶ καθαυτὸ «ἐδαφικὲς» ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ψυχικῆς τους ζωτικότητος καὶ τέτοιοι εἶναι «ὁ Ποιητὴς, ὁ Στοχαστὴς, ὁ Μυστικὸς». Μέσα στὶς γόνιμες αὐτὲς φύσεις ἡ ἰδιότητα πού προαναφέραμε ἐκδηλώνεται μὲ μιὰ διπλὴ ἐνεργητικότητα: ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τείνει νὰ ψηλαφήσει τοὺς βαθύτερους ρυθμοὺς τῆς ζωῆς, νὰ ἑναρμονιστεῖ, νὰ ταυτιστεῖ καὶ τέλος νὰ συνεργαστεῖ μυστικὰ μαζί τους· κι ἀπὸ τ' ἄλλο ἀντιδρᾷ αὐθόρμητα καὶ μαχητικὰ ἀπέναντι σ' ὅ,τι «ἡ μοιραία πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ ἀδράνεια τῶν ἀνθρώπων παρεμβάλλει σὰν ἐμπόδιο στὴν ἀνάπτυξη αὐτῆς τῆς μυστικῆς συνεργασίας, μὲ τὴν αὐθαίρετη μηχανικὴ, μνημονικὴ, διαιρετικὴ καὶ λογοκρατικὴ ἐρμηνεία καὶ διαρρύθμιση τῆς γύρα-θέ τους διανόησης καὶ ζωῆς»⁴. «Χάρη σ' αὐτὴ τὴν ἔμφυτα ἔντονη ἰδιότητά του, ὁ Ποιητὴς προπάντων διαισθάνεται πὼς ζεῖ, κι ἀπὸ παιδὶ ἀκόμα, σὲ μυστικὴ συμβίωση μὲ τὸ Πᾶν». Οἱ χρονικοὶ καὶ τοπικοὶ προσδιορισμοὶ δὲν εἶναι διόλου, γιὰ τὸν ποιητὴ, «οἱ καθαυτὸ πρωταρχικὲς λειτουργικὲς ἀναγκαιότητες τοῦ στοχασμοῦ του· ἀντίθετα ἡ Ἄρχὴ τῆς Αἰωνιότητος [...] ξεχειλίζει ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ κέντρο τῆς ψυχῆς του ὡς ἓνα πλήρες καὶ ἀπροσμέτρητο παρόν»⁵.

Ἄκόμη, χάρις σ' αὐτὴ τὴν ἰδιότητά του καὶ τὰ ἀπλούστερα φαινόμενα τῆς φυσικῆς καὶ ψυχικῆς προσαρμογῆς του ἢ ἀντίδρασης στὸν ἔξω κόσμον ὁ ποιητὴς τὰ ἀντιμετωπίζει ἀπὸ παιδὶ ὡς ἀφορμὲς μιᾶς ζωτικῆς ἀντιμετώπισης ὀλόκληρου τοῦ Κοσμικοῦ προβλήματος τῆς Ζωῆς, πού «μοίρα καὶ δυνάμει» νιώθει νὰ τὸ κλείνει ὀλόκληρο βαθιὰ του. Ὁ ποιητὴς λοιπὸν εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του ἐπιφορτισμένος μὲ τὴν εὐθύνη νὰ ὀδηγήσει τὸν ἄνθρωπον στὴν ἀποκατάσταση τῆς ὑπαρξιακῆς του ἐνότητας. Γιατὶ εἶναι ὁ μόνος πού, μὲ ὄργα-

νο τὴν ποιητικὴ αἰσθαντικότητα, λειτουργία αὐθόρμητα ἑναρμονικὴ, εἶναι πλασμένος γιὰ νὰ ἐπιχειρήσει συνειδητὰ καὶ ὑπεύθυνα, μέσα ἀπὸ τὴ «Φύση, ἀπὸ τὴ Γνώση, ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν»⁶, μέσα ἀπ' ὅλες τὶς ἀντιξοότητες τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, νὰ καταχτήσῃ ὀλοκληρωτικὰ τὴ μιὰ καὶ ἀδιαίρετη «Βιολογικὴν Ἀλήθειαν». Τρία εἶναι τὰ στάδια αὐτῆς τῆς διαδικασίας:

- α. γνωριμιὰ τῆς καθαρῆς Βιολογικῆς Ἀλήθειας.
- β. ἀπόλυτη διευκρίνιση τῶν προαιώνιων αἰτημάτων ποῦ περιέχει·
- γ. ἀκλόνητη προσαρμογὴ στὰ αἰτήματα αὐτὰ ὡς «στάση», ὡς «δράση», ὡς «πίστη»· μὲ δυὸ λόγια, ὡς «βίωση θετικῆς»⁷.

Στόχος τῆς σταδιακῆς αὐτῆς προσέγγισης εἶναι ἡ ἀπὸ μέρους τοῦ ποιητῆ («κεντρικὴ κατάχτηση μιᾶς ἐνείκας καὶ μείζονος συνείδησης τῆς Ζωῆς») ⁸ ἢ, ὅπως ἄλλιῶς τὴν ὀνομάζει, ἡ κατάχτηση μιᾶς «ἀγνῆς καὶ καθαυτὸ „βιολογικῆς” σκοπιᾶς»⁹, ποῦ θὰ τοῦ δώσει τὰ ἐφόδια γιὰ μιὰν ὀριστικὴ ἀποτίμηση καὶ ἱεράρχηση ὅλων ἀνεξάρτητα τῶν βασικῶν ἀξιῶν τῆς Γνώσης, τῆς Ἀλήθειας, τῆς Ζωῆς· καὶ παραπέρα τὴ δυνατότητα γιὰ μιὰν ἀνασύνθεση τῆς ἔννοιας τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ στὸ πιὸ αὐθεντικὸ καὶ δημιουργικὸ νόημά του. Τὸ αἶτημα αὐτὸ συνδέεται μὲ τὴν ἀπόρριψη τοῦ ὀρθοῦ λόγου ὡς ὄργανου ἀληθινῆς γνώσης. Ὁ ποιητὴς στὴ διαλυτικὴ ἐπίδραση τῆς λογοκρατίας ἀποδίδει «κυριότατα τὴ σημερινὴ ἠθικὴ καὶ ἱστορικὴ ἐξάρθρωση τῆς Δύσης»¹⁰.

Βασισμένος σὲ γερὴ θεωρητικὴ μελέτη ἐπιχειρεῖ μιὰ σὲ βάθος τομὴ τῆς ἀνθρώπινης προϊστορίας καὶ ἱστορίας, γιὰ νὰ συναντήσῃ τὴ νιτσεϊκὴ σκέψη στὸ συμπέρασμα ὅτι ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Σωκράτη καὶ τῶν Σοφιστῶν - μὲ τὸ προβάδισμα ποῦ ἐκεῖνοι ἔδωσαν στὴ νοητικὴ λειτουργία ἀπέναντι σ' ὅλες τὶς ἄλλες ψυχικὲς λειτουργίες τοῦ ἀνθρώπου - ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμὸς λοξοδρομεῖ σ' ἕναν κατήφορο ὀλέθριας παρακμῆς, ποῦ τὸν σέρνει ὀλοένα μακρύτερα ἀπὸ τὸ γνήσιο λυτρωτικὸ του προορισμό. Ἡ οὐσία αὐτῆς τῆς παρακμῆς ἔγκειται στὴ διάσπαση τῆς ἀρχικῆ σφαιρικῆς ἐνότητας τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς σὲ ὕλη καὶ πνεῦμα, σῶμα καὶ ψυχὴ, σὲ ζωώδη καὶ θεϊκὴ φύση, μὲ ὅλες τὶς καταστροφικὲς αὐτῆς τῆς διάσπασης συνέπειες: ἀποξένωση καὶ ἐχθρότητα ἀπέναντι στὴν ὑπόλοιπη Δημιουργία, ὑποτίμηση τοῦ ἀγαθοῦ τῆς ζωῆς, μετάθεση τῆς ὀλοκλήρωσης τοῦ ἀνθρώπου σὲ περιοχὲς μεταφυσικῆς, μονομερῆ ἀνάπτυξη τῶν ἀνθρώπινων δυνατοτήτων, ἀπώλεια τῆς ἀτομικῆς καὶ συλλογικῆς εὐθύνης, λογοκρατία, μηχανοκρατία, καπιταλισμὸς¹¹. Τὸ μεγάλο λοιπὸν αἶτημα ποῦ προσδιορίζει καὶ κατευθύνει τὴ δημιουργικὴ προσπάθεια τοῦ ποιητῆ συνοψίζεται στὴν αὐθεντικὴ ἀποκατάσταση τῆς ἀπὸ αἰῶνες χαμένης ἐνότητας τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς καὶ τῆς ἀρμονικῆς ἐπανασύνδεσής της μὲ τὸ συνολικὸ ρυθμὸ τῆς Δημιουργίας. "Ἐτσι ὁ ἄνθρωπος ἐπανακτώντας τὴν ὀργανικὴ θέση του μέσα στὸν Κόσμο, θὰ καταστεῖ ἕνας ὑπεύθυνος τοῦ Σύμπαντος πολίτης καὶ θὰ ξαναβρεῖ τὸ νόημα τῆς ὑπαρξῆς του καὶ τὸ μοναδικὸ δρόμο ὀλοκλήρωσης καὶ λύτρωσής του. Μέσα ἀπὸ τὴν ἀποκατάσταση τῆς

Κοσμικῆς του διάστασης ὁ ἄνθρωπος θὰ ἐκπληρώσει ταυτόχρονα τὸ αἷτημα τῆς αἰωνιότητος, χωρὶς νὰ προδώσει τὸ ἀγαθὸ τῆς ζωῆς.

Οἱ θέσεις αὐτὲς τοῦ Σικελιανοῦ ὑπογραμμίζουν τὴ συγγένειά του μὲ τὰ φιλοσοφικὰ κινήματα ποὺ ἐπιδιώκουν νὰ ξαναδώσουν στὸν ἄνθρωπο τὶς Κοσμικὲς του διαστάσεις: ὑπαρξισμό, περσοναλισμό, ὑπερρεαλισμό καὶ ἰδιαίτερα μὲ τὸν Ludwig Klages καὶ τὸ ἀντιρασιοναλιστικὸ κίνημα Lebensphilosophie, ποὺ ἀντιπαραθέτει στὸ λογοκεντρισμὸ τὸ βιοκεντρισμό¹².

Γύρω στὸ Κοσμικὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς ὅπως ὀρίστηκε παραπάνω στρέφεται ὁλόκληρη ἡ ποιητικὴ δημιουργία τοῦ Σικελιανοῦ.

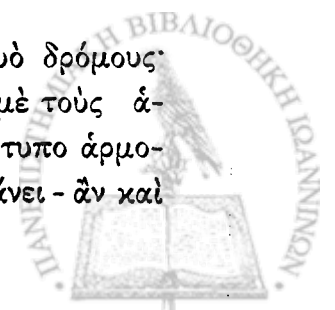
Ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς στὸν *Πρόλογο* τοῦ *Λυρικοῦ Βίου* μαρτυρεῖ πὼς τὴν ποιητικὴ του δημιουργία τὴ βλέπει ὡς κάποια χνάρια τῆς ὑπαρξιακῆς διαλεκτικῆς πορείας τῆς ψυχῆς του πρὸς τὴν κεντρικὴ κατάκτηση μιᾶς ἐνιαίας καὶ μείζονος συνείδησης τῆς Ζωῆς¹³. Μ' αὐτὴ τὴν ἔννοια ὁ «Ἀλαφροῖσκιωτος» ἀποτελεῖ τὴν «πρῶτη κοσμικὴ προέκταση» τοῦ ποιητῆ μὲς στὴν ψυχὴ τῆς Φύσης.

«Κάποιο ἀγνὸ μιμόδραμα, ἐξομολογεῖται ὁ ποιητὴς, ἦταν ὅλη ἡ ἐφηβική μου βίωση μὲς στὴ Φύση, μιὰ βουβὴ καὶ οὐσιαστικὴ μέσα στοὺς κόλπους τῆς μυητικῆς, θρησκευτικῆς μου διακονίας, στὴν ὁποία, ἀντὶ - καθὼς συμβαίνει σχεδὸν πάντα - νὰ προηγεῖται ὁ στοχασμὸς ἀπὸ τὰ πράγματα καὶ νὰ ζητεῖ νὰ διεισδύσει μ' ὀλοφάνερην αὐθαίρεσιν καὶ φανερώτερην ἀτέλεια στὴ βαθύτερη ὑπόστασή τους - (προβάλλοντας a priori Ἰδέες, Δόγματα, Γνώσεις σ' αὐτά), - ἀφηνόντανε ἀντίθετα τὰ πράγματα νὰ μπάζουνε σιγὰ - σιγὰ μὲς στὴν ψυχὴ μου τὸ ἰδιαίτερό τους φῶς καὶ βαθμιαῖα νὰ τ' ἀνεβάζουν ἀπ' τὰ νεῦρα μου σὰ λάδι πρὸς τὸ λύχνο τοῦ παρθένου αὐθόρμητου μου λογισμοῦ».

«Τὸ γνησιότερο κεφάλαιο, συνεχίζει, ποὺ κέρδιζα ἀπ' αὐτὴ τὴ βίωσή μου ἦταν ἡ δύναμη μιᾶς ἄμεσης συμβολοποίησης τῶν πιὸ ἀγνῶν ζωικῶν κινήτρων ποὺ ἀνάτελλαν μὲ πηγαιὰ ἐπιβολὴ βαθιά μου, προσημαίνοντας μὲ τοῦτο μιὰν ἐλεύθερη προσωπικὴ μου πόλωση πρὸς τὸν ἀγῶνα τῆς κατάκτησης τοῦ κοσμικοῦ νοήματος τῆς ζωῆς καὶ τῆς ζωῆς μου»¹⁴.

Μέσα στὸν «Ἀλαφροῖσκιωτο» πραγματοποιοῦνται δυὸ παράλληλες καὶ ἀλληλένδετες κινήσεις: ἡ βαθμιαία καὶ πανηγυρικὴ ἀπὸ μέρους τοῦ ποιητῆ συνειδητοποίηση τῆς καθαρὰ διονυσιακῆς του ὑπόστασης καὶ ἡ ἀποκάλυψη τοῦ βαθύτερου διονυσιακοῦ παλμοῦ τῆς φύσης. Κινήσεις ποὺ καταλήγουσε στὴν οὐσιαστικὴ ταύτιση τῆς ψυχῆς τοῦ ποιητῆ μὲ τὴ μεγάλη ψυχὴ τῆς φύσης, ποὺ ἐκφράζεται μ' ἓνα αἶσθημα εὐδαιμονικῆς πληρότητας καὶ ἓνα βίωμα ἐπίγειας ἀθανασίας.

Ἡ μύηση τοῦ ποιητῆ πραγματοποιεῖται ταυτόχρονα ἀπὸ δυὸ δρόμους: ἀπὸ τὴν ἄμεση ἐπικοινωνία μὲ τὴ φύση καὶ ἀπὸ τὴ σύμβιωσή του μὲ τοὺς ἀπλοὺς ξωμάχους τοῦ νησιοῦ του, στοὺς ὁποίους ἀναγνωρίζει ἓνα πρότυπο ἀρμονικῆς σχέσης τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴ φύση¹⁵. Τὴ σχέση αὐτὴ συλλαμβάνει - ἂν καὶ

ὄχι ἀκόμη ρητὰ συμβολοποιημένη - ὡς σχέση Μάνας - Γιοῦ¹⁶. Ὡστόσο ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐμφανίζεται ἀπλᾶ ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ τέκνα τῆς Μάνας - Φύσης, ἀλλὰ ὡς ὁ πρωτότοκος, ὁ ἐκλεκτὸς Ἄθεσι πού ὑπονοεῖ τὴν πεποίθησι ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ τὸ πιὸ προωθημένο ἐπίτευγμα τῆς δημιουργικῆς ὁρμῆς τῆς φύσης. Ὡπως λέει ὁ ἴδιος, ἀπὸ τὸ πρῶτο κιόλας βῆμα τῆς διαλεκτικῆς πορείας τοῦ ἕνα ἄνθρωπου τοῦ ἀποκαλύπτεται «ὄχι ὡς γεγονὸς πού ἀφορᾷ περιουσιμένη περιοχὴ δημιουργικῶν δυνάμεων τῆς γῆς, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἴδιο περιεχόμενο καὶ κέντρο ἀκέρειας τῆς Κοσμογονίας»¹⁷.

Ὡστόσο ὁ «Ἀλαφροῖσκιωτος» ἀντιπροσωπεύει μονάχα τὸ πρῶτο στάδιο τῆς λυρικῆς πορείας τοῦ Σικελιανοῦ. Γιατὶ ἡ καθαρὴ Βιολογικὴ Ἀλήθεια μόνο σπερματικᾶ γιὰ τὴν ὥρα τοῦ ἀποκαλύφτηκε, τόσο μόνον ὅσο γιὰ νὰ συλλάβει τὴν κατεύθυνση πού ὄφειλε ν' ἀκολουθήσει γιὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴ τῆς κατάκτηση. Ὁ ἴδιος βεβαιώνει πῶς στὸν Ἀλαφροῖσκιωτο «ὅλα εἶναι ξεκίνημα». «Ἦρτε μιὰ ὥρα, γράφει, ὅπου αἰστάνθηκα τὴν ἐνιαία ἐκείνη ἀντιφεγγιὰ πού ἔχα κερδίσει ἀπὸ τὴν πρώτη αὐτὴ ὀρφικὴ προέκτασή μου μέσα στὸ ἄδυτο τοῦ κόσμου, νὰ διασπᾶται σ' ἄλλες γύρα μου δυνάμεις (χρονικὰ καὶ τοπικὰ) ὅπου ἀναδύονταν σὰν ἀπὸ τὴν ἄβυσσο καὶ μὲ ἀνάγκαζαν[...] νὰ στραφῶ καὶ νὰ κοιτάζω ἀπὸ τὴ νέα μου σκοπιὰ μέσα στὸν τόπο καὶ στὸ χρόνο, ὅπου μ' ἔνα ἢ ἄλλο τρόπο ἐπλασίωναν τὴν ἴδια μου ζωὴ. Κι ἐβεβαιώθηκα ἀπὸ τότε πῶς, ἂν κύριο μέλημά μου ὄφειλε νὰ ἴναι ἡ βαθμιαία ἀπολύτρωση τῆς πρώτης, καθαρὰ διονυσιακῆς ὑπόστασής μου, ἀσφαλῶς δὲ θὰν ἀρκοῦσε αὐτὴ ἡ πρώτη μου προέκταση στὴ Φύση νὰ ὀρίσει τοὺς κυριότερους βαθμοὺς τῆς λύτρωσής της [...] Γιὰ νὰ ὑπάρξει αὐτὴ ἡ λύτρωση, στὸ μεταξὺ θὰ χρειάζονταν, γιὰ κάμποσο καιρὸ, αὐτὴ ἡ ἴδια ὑπαρξιακὴ ὑπόστασή μου, νὰ ριζώσει μὲς στὸ στίβο μιᾶς Παράδοσης ὅπου, καθὼς ἡ Ἑλληνικὴ ἀπάνω ἀπ' ὅλες, μοῦ ἐγγυῶταν πῶς στὸ τέλος θ' ἀποκρίνονταν στὴ δίψα τοῦ βαθιοῦ ὑποστατικοῦ Διονυσιασμοῦ μου· ὥστε, ἀφοῦ μὲ τὴ συνάντησιν ἐτούτη δοκιμάσω ὅλες τίς τυχόν μυστικὲς δυναμοφόρες ἐπιδράσεις τῆς βαθιά μου, νὰ πασχίσω κάποια μέρα ν' ἀποδώσω μιὰ ἀλληλένδετη μαζί της, ἢ στὸ τέλος καὶ ἀνεξάρτητη, Ἰδέωσι τῆς ζωῆς μου καὶ Μορφῆ»¹⁸.

Τὴν οὐσιώδη αὐτὴ ἐπαφὴ μὲ τὴν παράδοσι ὁ Σικελιανὸς τὴν πραγματοποιεῖ στὸ δεύτερο μεγάλο τοῦ ἔργο, πού ὀνομάζει «Πρόλογο στὴ Ζωή». Μέσο γιὰ τὴν προσέγγισι τῆς παράδοσης ὁ ποιητὴς ἔχει τὴν «αὐτοδιδασχῆ». Πέρα ἀπὸ κάθε ἔμμεσι ἐρμηνεῖα προσπαθεῖ νὰ γνωρίσει τὰ πράγματα μὲ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό τους· «τὴ γῆ μὲ τὴ γῆ, τὴ φωτιά μὲ τὴ φωτιά, τὸ νερὸ μὲ τὸ νερὸ», πασχίζοντας νὰ ζήσει μὲ πάθος καὶ ἔντασι τὴν παράδοσι. Ἡ πορεία τοῦ εἶναι ὄχι ἐξωτερικὰ λογικὴ, ἀλλὰ ὅπως τὴ γνωρίσαμε κιόλας στὸν «Ἀλαφροῖσκιωτο»: καθαρὰ «διονυσιακὴ». Συνίσταται στὴν ἀποκάλυψι συμβόλων πού ν' ἀντιφέγγουν τὴν ἰσχυρὴ καὶ μυστικὴ ἀκτινοβολία «τῆς αἰωνιότητος τοῦ Μύθου»¹⁹. Τὸ ἔργο ὀλοκληρώνεται σὲ πέντε αὐτόνομα μέρη, πού

ὁ ποιητὴς ὀνομάζει «Συνειδήσεις». «Συνείδηση», ἐξηγεῖ, εἶναι ἓνα καίριο σημεῖο, «μιὰ φωτεινὴ στιγμὴ μιᾶς αἰώνιας ἱστορίας, πού κινεῖται σὲ μιὰ πλούσια καὶ ἱεραρχικὴ σειρὰ κατηγοριῶν». Ἡ ἐξελικτικὴ κατεύθυνση τῆς ἀναζήτησής του ὑποδηλώνεται ξεκάθαρα μὲ τὴ σειρὰ πού παίρνουν μέσα στοῦ ἔργο τὰ μέρη: Ἡ Συνείδηση τῆς Γῆς μου, τῆς Φυλῆς μου, τῆς Γυναίκας, τῆς Πίστης, τῆς Προσωπικῆς Δημιουργίας. Ἡ ἐνότητα τοῦ «Προλόγου στὴ Ζωή» ἔγκειται στοῦ ὅτι ὅλα τὰ θέματά του, εἴτε σύμβολα καὶ μύθοι εἴτε ἄμεση ἐμπειρία τῆς ζωῆς, κινουῦνται μέσα στοῦ πνεῦμα τοῦ ἴδιου θεοῦ, πού ὀλοένα παίρνει μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ βαθύτερη καὶ αὐθεντικότερη συνείδηση τῶν καθαρῶν δημιουργικῶν ἐπιταγῶν του.

Ἡ λυρική θητεία τοῦ ποιητῆ στὴν παράδοση παίρνει τὸ χαρακτῆρα μιᾶς δομικῆς - θὰ λέγαμε σήμερα - τομῆς, ὅπου ἀπὸ τὰ διάφορα ὁμοειδῆ μυθικὰ σύμβολα γίνεται ἀναγωγὴ στὰ συμβολικὰ ἀρχέτυπα: ἐνῶ ἀφετέρου ὁ ποιητὴς μέσα ἀπὸ τολμηρὲς ποιητικὲς συνδέσεις βγάνει στὴν ἐπιφάνεια ἀφανεῖς ἐσωτερικοὺς δεσμούς, δίνοντας ἐρμηνευτικὰ κλειδιὰ τῶν μύθων καὶ ἀποκαλύπτοντας αἰτήματα πού δυνάμει περιέχουν. Ἔτσι:

— Ἡ μορφή τῆς Μάνας - Φύσης ὡς πρώτης κοσμογονικῆς δυνάμης ἀναδύεται συμβολοποιημένη μέσα ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους μύθους τῆς Ρέας, τῆς Κυβέλης, τῆς Ἀλκμήνης, τῆς Δήμητρας καὶ τῆς Παναγίας. Ταυτόχρονα κατοχυρώνεται ἡ ξεχωριστὴ θέση τοῦ ἀνθρώπου στοῦ κέντρο τῆς Κοσμογονίας.

— Μέσα ἀπὸ τοὺς μύθους τοῦ Διόνυσου, τοῦ Ἀπόλλωνα, τοῦ Ὀρφέα, τοῦ Ἰησοῦ ὑψώνεται ὁ Ἔρωτας ὡς ὁ βαθύτερος Ρυθμὸς τοῦ Κόσμου, ἡ οὐσία τῆς ἀθανασίας, ἡ αἰώνια πηγὴ τῆς ζωῆς.

— Διαφαίνονται τὰ πρώτα βασικὰ αἰτήματα τῆς καθαρῆς Βιολογικῆς Ἀλήθειας:

- α) τὸ αἶτημα τῆς δημιουργίας
- β) τὸ αἶτημα τῆς ἀποκατάστασης τῆς γυναίκας στὴν Κοσμικὴ τῆς περιωπῆ καὶ ἀποστολῆ
- γ) τὸ αἶτημα τῆς παγκόσμιας συναδέλφωσης τῶν λαῶν.

Μὲ τὸ συνθετικὸ ποίημα «Μήτηρ Θεοῦ» ὁ Σικελιανὸς περνᾷ ἀπὸ τὸ μορφοποιημένο μῦθο τῆς ἱστορικῆς παράδοσης σὲ μιὰ ἐσωτερικέυση τοῦ Κοσμικοῦ μυστηρίου, πού τὸ ξαναδίνει τώρα ὡς ἔκφραση τῆς πιὸ μύχιας προσωπικῆς του ἐμπειρίας. Ἡ ἔκφραση αὐτῆς τῆς μυστικῆς ἐμπειρίας ἔχει δυὸ πόλους: ἐμβαθύνει τὴν ἀρχέγονη εἰκόνα τῆς Μάνας - Φύσης, πού τὴ συλλαμβάνει ὡς τὴν «αἰώνια ὠδυνόμενη στοῦ κέντρο τῶν πλασμάτων ὅλων κοσμογονικῆ αἰσθαντικῆ ψυχῆ» καὶ μέσα ἀπὸ τὴν ἴδια ἐνταση τῆς βίωσης του προσεγγίζει τὸ μυστήριον τοῦ θανάτου, ὡς τοῦ σημείου πού ὀρίζει τὴν οὐσιώδη σχέση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ Σύμπαν²⁰.

Τὸ «Πάσχα τῶν Ἑλλήνων» ἐκφράζει τὴν αὐθόρμητη ἀπόπειρα τοῦ ποιητῆ γιὰ μιὰ καθολικὴ ἐπαφὴ του «μὲ τὸ μεγάλο θρησκευτικὸ ὑποσυνείδητο

κεφάλαιο, πού - καθώς λέει - υπάρχει σαν «άλατι αιώνιότητας» μέσα στα βάθη όποιασδήποτε έποχης». Το κεφάλαιο αυτό το διερευνά μέσα στο γνήσιο μύθο του χριστιανισμού, πού έπιχειρεί - αποκαθαίροντάς τον από τις δογματικές ή άλλες διαστρεβλώσεις - να τον ξαναδώσει «στην καθάρια ποιητική γραμμή και υπόστασή του», δηλ., όπως εξηγεί, να τον ξαναβάλει «μέσ στο πλαίσιο των αιώνιων κοσμικών διαστάσεών του» και να τον συμπληρώσει, έτσι ώστε να πάρει ολόκληρη τη δυναμική ανάπτυξή του²¹.

Στη δεύτερη σειρά των *Λυρικών* ο ποιητικός μύθος του Σικελιανού έχει πιά διαμορφωθεί. Κέντρο του σικελιανικού σύμπαντος είναι ή Μητέρα - Φύση. "Όχι όμως πιά ως «ή πανθειστική ψυχή της ύλης, λογικά όμόθρονη του ανθρώπου, ούτε ή Βασίλισσα - Μητέρα της κυφέλης». Στις ένότητες «*Όρφικά*» και «*Ίμεροι*», ή Θεά - Μάνα παίρνει ένα ασύγκριτα βαθύτερο περιεχόμενο. Είναι ή «Μυστική μεγάλη Πρωτοεικόνα της θηλότητας», ή «*natura naturans perpetuam divinitatem*», πού «ανατέλλει από τα βάθη της προοντολογικής άβύσσου», ως μιá δύναμη παρθενομητρική «άπόλυτα και ουσιαστικά έρωτική συγχρόνως και θρησκευτική, όπου ακόμα ή Δημιουργία δέν εκατόρθωσε να την προβάλει ολόκληρη στο φώς της Ζωής, αλλά πού πάντα καρτερεί, μέσα στα βάθη της άβύσσου, καρφωμένη στον προαιώνιο σταυρό της, το μεγάλο της, τον "Αξιο Λυτρωτή". Είναι ή θεότητα πού ο ποιητής αποκαλεί στο όμώνυμο ποίημα με το μυστικό όνομα «Λιλίθ»:

«*Ω μυστική, μεγάλη πρωτοεικόνα·
 έδω πού πλέον άκοίμητο το πνέμα
 το βαθύ του άνδρισμού μου, τραβηγμένο,
 σάμπως λιοντάρι λαβωμένο, πάσκει,
 παλεύοντας το Θεό, να σμίξει πάλι
 την πρώτη του άκατάστροφη πατρίδα
 πιό άπάνω από τα σύνορα του Μύθου,
 μακρύτερα άπ' τον κύκλο το γραμμένο
 της Ίστορίας, πιό πέρα από το Λόγο,
 ως πότε θα Σε βλέπω σταυρωμένη
 στο σταυρό της ιερής Θηλότητάς Σου,
 στο μεγάλο σταυρό της Όμορφιάς Σου,
 πιό θλιμμένη παρά ο Υιός του Άνθρώπου,
 παρά ο έν ύδασι την γήν κρεμάσας,
 παρ' ό,τι ο περιβάλλον έν νεφέλαις
 τον ούρανόν;*

*"Ως πότε θα Σε βλέπω
 ως βλέπει ο ήλιος, όταν βασιλεύει,
 για μιá στιγμή να ύψώνεται μπροστά του*

πεντάχλωμη ή πανσέληνο;

Τι νέφος,

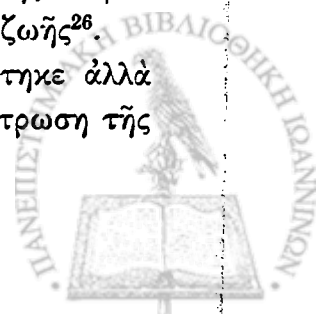
νέφος άχνό είν' ό θάνατος μπροστά μου
 άπ' τή στιγμή πού, γέμοντας τή σφαίρα
 τής νοσταλγίας όλόκληρη για μένα,
 ώ άρχέτυπο τοῦ πάθους μου μεγάλο,
 μέ κράξεις πέρα άπ' τό γραμμένο κύκλο
 τής 'Ιστορίας, μακρύτερα άπ' τό Λόγο,
 για να λυτρώσω, άπάνω άπ' τοῦ Σταυροῦ Σου
 τή μυστική σιωπή, κι άπό τά σκότη
 τῶν αἰώνων, μοναχός, τήν 'Ομορφιά Σου!»²³

'Ενσάρκωση τοῦ πνεύματος τής μητρικῆς στοργῆς, τής καρτερίας, τής θυσίας, τής αγάπης, εἶναι ταυτόχρονα ή δημιουργική πηγή τής ζωῆς, πού άπό τά βάθη τής άβύσσου ξαπλώνει πάνω σ' όλόκληρη τή Δημιουργία τήν εύεργετική της πνοή. Διπλή έκδήλωση τής δημιουργικῆς της δραστηριότητας μέσα στον Κόσμο εἶναι ό "Ερωτας ως γονιμοποιό αίτιο και ό Θάνατος ως δημιουργικό αίτιο άνανέωσης τής ζωῆς, πού στην οὐσία άποτελοῦν δύο έκδηλώσεις τής ἴδιας δημιουργικῆς δύναμης: τοῦ Πλούτωνα - Διόνυσου, πού εἶναι ό βαθύτερος ρυθμός - λόγος τοῦ Σύμπαντος²⁴.

Μέσα σ' αυτό τό Σύμπαν ό άνθρωπος, όμοούσιος μέ τή Μάνα - Φύση, κατέχει τήν κεντρική θέση ως ό πρωτότοκος και έκλεκτός τής μεγάλης Μάνας· πού ώστόσο έχει βίαια άποσπαστεῖ πολύ νωρίς άπό τά σπλάχνα της, άπό τό Κοσμικό μυστήριο τής παρθενικῆς και μητρικῆς θηλύτητας. «"Ενοχος» γι' αυτό «εἶναι μόνον ό "Αντρας», πού παρέσυρε «στή φοβερή βιολογική παρέκκλιση του και τό θήλυ, ως μιá ενσάρκωση τοῦ ἴδιου του όλοένα πιό μεγάλου, άπό τό Πνεῦμα κι άπ' τή Φύση, διχασμοῦ»²⁵.

Τό πρωταρχικό λοιπόν και καιριο αίτημα τοῦ καιροῦ μας, κατά τόν ποιητή, εἶναι τό ξεπέρασμα αὐτοῦ τοῦ διχασμοῦ, πού συνίσταται στή διάσπαση τής αρχικῆς ενότητας τής ανθρώπινης ὑπαρξης, για να ξαναβροῦμε τή μυστική κι αυθεντική όντολογική πραγματικότητα τοῦ Sexus, πού εἶναι ή ἴδια ή ζωντανή ὑπόσταση στα βάθη μας τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ. "Ετσι θα μπορέσομε να πληρώσομε τό πρωταρχικό αίτημα τής ενότητας μέ τή Μητέρα - Φύση και μ' όλόκληρη τή Δημιουργία στον ένα και άκέραιο κοσμογονικό παλμό. Γεγονός πού θα μάς καταστήσει άξιους να γίνομε συνεργάτες στον άγώνα τοῦ θείου κι έτσι να λυτρώσομε και τόν έαυτό μας μέ τήν ολοκλήρωση τοῦ βιολογικοῦ μας προορισμοῦ και τή θεότητα άπό τόν προαιώνιο σταυρό της άνεβάζοντάς την, όλόκληρη και κυρίαρχη, άπό τήν άβυσσο στο φῶς τής ζωῆς²⁶.

Στό «Κύπελο τοῦ 'Αγαθοδαίμονα», ένα ποίημα πού σχεδιάστηκε αλλάπιθανότατα δέν ολοκληρώθηκε, ό Σικελιανός δραματίζεται τή λύτρωση τής

θεότητας μέσα από τη συμβολική εικόνα της σφαγιασμένης Νύμφης που ανασταίνεται και βαδίζει στην «προμοιραμένη, λυτρωτική» συνάντησή της με τον ποιητή. 'Ο όραματισμός αυτός συνδέεται με τον «Κοσμικό νόμο» του ποιητή για την τέλεια συσκότιση μέσα στην «κοινωνική και ιστορική γυναίκα» της πρωταρχικής ουσίας της θηλότητας. Και είναι «μια προσπάθεια τραγικής ανάπλασής της, από το ανθρώπινο Σεξουαλικό Μηδέν», σε μια δημιουργική σχέση με το «μυημένο άνθρωπο», κατά το πρότυπο της μυθικής σχέσης του Θεού Διόνυσου με την Κόρη. 'Ο ποιητής την όραματίζεται, στον «Πρόλογο» του *Λυρικού Βίου*, ως «μορφή αντίστοιχη με τη «Λιλίθ», όμως κι αντίθετα από εκείνη: ανατέλλοντας, όχι απ' τα βάθη της προοντολογικής άβυσσου, αλλά απεναντίας από τις πρώτες όντολογικές ωδίνες της με σάρκα και αίμα ζημωμένης δημιουργίας». «Καθαρή παρθενομητρική αρχή που συντηρεί, μές στο βυθό της καρτερίας και της χάρης της, άκέραιο το σκληρό άγώνα του ίδιου Δημιουργού και κάθε άληθινού δημιουργού» που «κρατεί βαθιά της τις πρωταρχικές πηγές της μυστικής ένότητας της Ζωής» και «δίνει νόημα και κατεύθυνση σε ό,τι λέμε έρωτική δημιουργική ζωή». 'Η κατεύθυνση αυτή συνίσταται στην «άπόλυτα ένσυνείδητη συμμετοχή του ανθρώπου, πέρα απ' τα φαινόμενα, στην κοσμικά έρωτική ανελικτική πνοή κι όρμη της Δημιουργίας»²⁷.

'Ο Σικελιανός όρίζει ως κορυφή της διαλεκτικής πορείας της ψυχής του τη «Μελέτη Θανάτου», όπου πραγματοποιείται, «μέσα από τη φλόγα του έρωτα» ή άμεση και πλήρης ταύτιση του ποιητή με τον έρωτικό πυρήνα του Κόσμου, «τόν ζώντα θεό». Μέσα απ' την ένταση αυτής της ταύτισης ο ποιητής ξεπερνά όριστικά το βίωμα της χρονικότητας και του θανάτου και ταυτόχρονα πραγματοποιεί τη «θριαμβευτική έξοδό του από το πρόβλημα του Sexus». 'Ο θάνατος βιώνεται ως «κορυφαία μορφή του πόθου» για την τελειωτική συγχώνευση με την αιώνια δημιουργική πηγή, που ως τέτοια κρατάει μέσα της «το άστέρι της ανάστασης». Μ' αυτή την έννοια ο θάνατος αποκαλύπτεται ως ο δρόμος μέσα από τον όποιον πραγματώνεται ή λύτρωση από τον ίδιο το θάνατο, άρα κι από την κατηγορία της χρονικότητας, που σημαίνει κατάχτηση της τέλει λευτεριάς. Ταυτόχρονα, από την άρτια μέθεξή του με την «άρρητης θηλότητας έρωτική και άπόκρυφη πηγή του Σύμπαντος» - που συνιστά την Κοσμική όλοκλήρωση του έρωτικού του είναι - ανατέλλει το καθάριο όραμα του 'Ερωτικού 'Ανθρώπου μές στον πλέριο του όντολογικό προορισμό²⁸.

Σε στενή συνάρτηση με τη σικελιανική κοσμολογία και ανθρωπολογία βρίσκονται οι άπόψεις του ποιητή για την εξέλιξη του ανθρώπινου πολιτισμού. Οι άπόψεις αυτές, που συνιστούν μια ιστοριοφιλοσοφική έρμηνεία, όλοκληρώνουν την εικόνα του σικελιανικού συστήματος δείχνοντας ταυτόχρονα την έσωτερική συνοχή του. 'Ο Σικελιανός στην εξέλιξη της ανθρώπινης ιστορίας βλέπει τη σύγκρουση δυο αρχέγονων δυνάμεων, του 'Αρρενος με το Θήλυ. 'Η

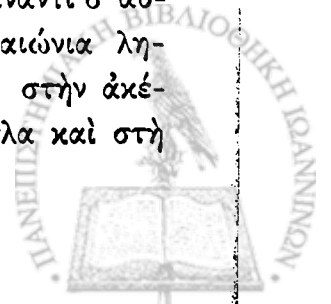
διαλεκτική αὐτῶν τῶν δυνάμεων στο κοινωνικό ἐπίπεδο κινεῖ καὶ προάγει τὴν ἱστορία. Οἱ δυὸ αὐτὲς δυνάμεις ἀντιστοιχοῦν σὲ δυὸ ἀντίπαλα κοινωνικά συστήματα· στὴν Πατριαρχία καὶ τὴ Μητριαρχία, ποὺ ἡ οἰκονομικοπολιτικὴ τους διάρθρωση στηρίζεται σὲ διαμετρικὰ ἀντίθετα συστήματα ἰδεῶν καὶ ἀντίληψη ζωῆς, σὲ διαφορετικὸ μῦθο καὶ διαφορετικὴ ὀρησκεία. Ὁ πρῶτος πολιτισμὸς τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας, κατὰ τὸ Σικελιανό, βασίζεται πάνω στὴν ἱερὴ ἀρχὴ τῆς Μητρότητας. Εἶναι, ὅπως λέει ὁ ποιητὴς στὴν «Ἐλευσίνα Διαθήκη» του, ἕνας «παγκόσμια στοργικός, οὐσιαστικὰ πνευματικὸς καὶ κατὰ βάση ἀγροτικὸς πολιτισμὸς»²⁹, δεμένος μὲ τὴ Μάνα - Γῆ καὶ μὲ τὰ πρῶτα ἀπλὰ αἰτήματα τῆς ζωῆς, ποὺ ἀπορρέουν ἀπὸ μιὰ σύμμετρη πρὸς τὴν ὅλη Δημιουργία βίωση. «Οἱ ἥρωές του ἔχουν τὴν πρώτη καὶ αἰώνια θέση στὴ συνείδηση ὅλων ἀνεξάρτητα τῶν λαῶν τοῦ κόσμου, οἱ αἰώνιοι ἥρωες ὅπου λέγονται Τριπτόλεμος καὶ Ὀρφείας καὶ Προμηθεάς»³⁰.

Ἡ Μητέρα - Γῆ εἶναι ἡ ἀρχέγονη παγκόσμια θεότητα, ἡ μήτρα ὅλων τῶν πλασμάτων, ποὺ σαρκώνει συμβολικὰ τὸ μυστήριο τῆς Δημιουργίας καὶ τῆς ἀναγέννησης τῆς φύσης κι ἀκόμη τὸν ἱερὸ δεσμὸ τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴ γῆ καὶ μὲ τὰ ὑπόλοιπα πλάσματά της, δεσμὸ ποὺ ἀπορρέει ἀπὸ μιὰ κοινὴ καταγωγή.

Αὐτὴ τὴ βαθιὰ ὅσο καὶ ἀληθινὴ στὴν ἀπλότητά της κοσμοαντίληψη διασώζει στὰ ἱστορικὰ χρόνια τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ἡ Δήμητρα (Γῆ - Μήτηρ) τῶν Ἐλευσινίων Μυστηρίων καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὴν «ἡ Δίκτυνα, ἡ Ἄσχερα, ἡ Ἴσις, ἡ Κυβέλη, ἡ Ρέα, ἡ Ἀστάρτη, ἡ Νεΐθ, ἡ Ἀναΐτις, μ' ἄλλα λόγια οἱ Μητέρες - Θεές ὅλων τῶν λαῶν τῆς Γῆς»³¹.

Ἡ ἠθικὴ ποὺ πηγάζει ἀπὸ μιὰ τέτοια κοσμοθεωρία εἶναι τὸ ἴδιο ἀπλὴ καὶ φυσικὴ, καθὼς θεμελιώνεται στὰ πρωταρχικὰ, ἀγνὰ αἰτήματα τῆς ζωῆς. Ἀπορρίπτει τὴ βία, ἀφοῦ ὁ κεντρικὸς πυρήνας της εἶναι ἡ πίστη στὴν ἀδελφικὴ σχέση ὅλων τῶν ὄντων. Ἀντίθετα, ἡ πίστη αὐτὴ ὀδηγεῖ στὴ συνεργασία τοῦ ἀνθρώπου μὲ ὅλα τὰ πλάσματα τῆς γῆς γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τοῦ σκοποῦ τῆς Δημιουργίας.

Οἱ κατευθυντήριες γραμμὲς τοῦ εἰρηνικοῦ καὶ βαθιὰ πνευματικοῦ αὐτοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ στὴν οὐσία του ἀποτελεῖ τὴν «προέκταση τῆς ἴδιας μητρικῆς στοργῆς», εἶναι «τὸ ἔρμα τῆς εὐθύνης καὶ ἡ ἅγια ἀπολύτρωση τῆς Τέχνης, μόνον ἀντάξια ἀντικρίσματα στὸν μόχθο καὶ τὸν ὄγκο τῆς ζωῆς»· κι ἀκόμη μιὰ «πρῶτη, θεμελιώδης γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἀγωγή», ποὺ συνίσταται σὲ μιὰ βίωση σύμμετρη μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ τὶς καθαρὲς μέσα του βιολογικὲς ἐπιταγές, ταυτόχρονα ὁμολογῆ μὲ τὸν Παγκόσμιο ρυθμὸ, καὶ ἀφ' ἑτέρου στὴ στοργὴ καὶ τὴν ἐγνοια γιὰ ὅλα τὰ πλάσματα τῆς Δημιουργίας³². Ἀπέναντι σ' αὐτὴ τὴν ἅγια τάξη τῆς Μητρότητας ὀρθώθηκε ἀπὸ νωρὶς ὁ «προαιώνια ληστρικὸς» Ἀνδρισμὸς, «ποὺ δὲ στηρίζεται στὴν ἴδια μας ψυχὴ καὶ στὴν ἀκέραιη καὶ πηγαία δύναμή μας, ἀλλὰ ἐβασίστηκεν ἀνέκαθεν στὰ ὅπλα καὶ στὴ

βία και στη σφαγή» κι έθεσε τέρμα στον άρχέγονο μητριαρχικό παράδεισο. Κι αντί για τον «πρώτο άγιο πυρετό του σίτου, πυρετό πόκρυβε μέσα του τη θέρμη σαν για κάποια βλοκλήρωση της όλης δημιουργίας» κυριάρχησε «ό πυρετός της λείας και του αίματος, ό πυρετός του ζωντανού ή νεκρού είτε ανθρώπινου είτε άλλου κινήσιου»³³.

Πρόκειται για το σχήμα σχέσεων που επέβαλε ή πατριαρχία, συνυφασμένη στην άρχή της με τη νομαδική ζωή. Τη σύγκρουση αυτή μάς τη δίνει ό ποιητής στην τραγωδία του «Ο Δαίδαλος στην Κρήτη», όπου με την προτροπή και συνεργασία του μεγάλόπινου δημιουργού, που σαρκώνεται στο πρόσωπο του μυθικού τεχνίτη, του Δαιδάλου, επιχειρείται να ξανασχηθεί ή μητριαρχική τάξη στον κόσμο³⁴.

Ή Μητριαρχία, μιλώντας στην άρχή υπερασπίστηκε γενναία τα δικαιά της, τείνικά - όπως εύστοχα παρατηρεί ό Ε. Παπανούτσος³⁵ - κίνησε κάτω από το βάρος της ίδιας της πίστης και ευθύνης [...] για την επιβίωση του ανθρώπου και τη διαίωση της ζωής», συνθηκολόγησε με τη νέα κατάσταση και άπορήθηκε σε λόγια πανάρχαια ιερά, όπως της Έλευσίνας Δήμητρας και το άρχαιο Δωρικό των Δελφών. Έκαϊ πλαισιωμένη από ένα κύκλο έλλεικτων μυημένων διατήρησε μέσα σε μια άυστηρά κλειστή μυστηριακή λατρεία τον πυρήνα της άρχέγονης Αλήθειας, για να τον μεταδώσει στην καινούρια θρησκεία του χριστιανισμού, που θα τον κλείσει μέσα στο ιερό σύμβολο της «Θεομήτορος».

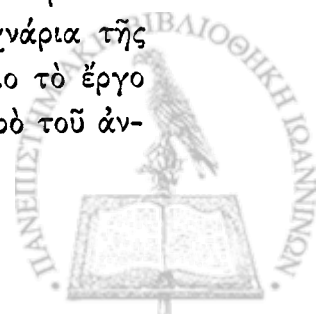
Όσοσο ό άνθρωπος δεν μπόρεσε από τότε να ξαναβρεί τη χαμένη του ανεκμύτητα και να επανασυνδεθεί με το δημιουργικό ρυθμό του Κόσμου. Αντίθετα κατακλιό όλοένα βαθύτερα μέσα στο χάος της υπαρξιακής του διάσπασης διάσπασης που οι τραγικότερες άπορροές της είναι από τη μια ή μετάθεση της έλπίδας για την βλοκλήρωση του ανθρώπου σε περιωγές μεταφυσικές, με άποτέλεσμα να χάσει το άθνητικό νόημα της ζωής, και άπ' την άλλη το σεξουαλικό χάος του καιρού μας, φαινόμενο άλλοτρίωτο με το πρώτο, και που ή βαθύτερη αίτια του βρίσκεται στη «ριζική άνυπαρξία μιας κοσμικής σεξουαλικής πυξίδας». Γιατί, καθώς γράφει ό ποιητής, «ό,τι λέμε γενικά «ούσιαστικό πολιτισμό» προσδιορίζεται, στη διαδοχή των γενεών του, από κάποια μυστική Σεξουαλική πυξίδα όπου, αν παρεκκλίνει έστω κι ελάχιστα από το βαθύ δημιουργικό προσορισμό της, παρασέρνει στην παρέκκλισή της, είτε κι άνατρέπει όλότητα και την πορεία και την ιδέα του πιθανού αυτού πολιτισμού»³⁶. Κέντρο βάρους όλου μας του υπαρξιακού μυστηρίου, στην έσωτατη ούσία και σύθεσή του είναι, κατά τον ποιητή, ό θεός σεξουαλικός πυρήνας, που άπιστείει «το καιρίστα σημείο στο ύποδο, μέσα σ' όλο το διάστημα της ζωής μας, διασταυρώνονται και μπλέχονται άπ' τη μάνα τους τα νήματα και οι ρίζες όλων των ένστίχτων, όλων μας των πτώσεων κι όλων μας των άνατάσεων, στην αίματηρότερη στοχαστική κι άίσθαντική μορφή τους»

κι επομένως και τόν κύριο έσωτερικό μας στίβο, μέσα στον όποιο ξεσπανε οι πιό ένδόμυχες συγκρούσεις μας και με τόν ίδιο μας έαυτο και με τόν κόσμο, από τις όποϊες αναβλύζουν: ή ή πηγή τών πιό μεγάλων πόνων ή ή πηγή κάποι-ας γαλήνης ύπερούσιας όπου συναντᾶται και συνάπτεται και τελικά καμιά φο-ρά ταυτίζεται, όμοούσια και άκέρια, με τό Θεό: τόν αϊώνιο Βιολογικό Θεό που αύτος ό ίδιος - μέσα από τά φαινόμενα, αλλά και πέρα, άπροσμέτρητα πιό πέ-ρα άπ' τά φαινόμενα - είναι αύτο τό ίδιο πλήρωμα του Sexus μες στο όποιο, είτε τό ξέρουμε είτε όχι, ζοῦμε όλοι και κινούμεθα και έσμέν»³⁷. 'Ο ποιητής λοιπόν ξαναδίνει στο Sexus τόν Κοσμικό και ούσιαστικά «θρησκευτικό» προ-σανατολισμό που είχε στις άρχές τής ανθρώπινης ιστορίας, μέσα στα πρώτα βήματα κάποιων πανάρχαιων πολιτισμών, όπως ήταν ό ίνδικός, αϊγυπτιακός, μινωικός, έλληνικός και έβραϊκός³⁸. Γιατί πιστεύει πως τό σεξουαλικό χάος τής έποχής μας έχει ως άφορμή τήν άποσύνθεση του Sexus που έπέφερε ό σύγ-χρονος πολιτισμός τής παρακμής, άποσύνθεση «σ' άναρίθμητα κομμάτια, [...] άνίκανα έντελῶς ν' άνασυγκροτηθοῦνε σε μιάν έννοια Κοσμική κι αντί-στοιχη ούσιαστικά με κείνο». Τό πρόβλημα, τονίζει ό ποιητής, δέν είναι δυ-νατόν νά λυθεϊ στα πεδία «τής Κλινικῆς και τής Παθολογίας», που δε θά μπο-ρέσουν ποτέ νά όρίσουν «κυκλικά και κοσμικά: γιατί τό πρόβλημα του Φύλου είναι και τό θεμελιῶδες πρόβλημα όλόκληρης τής 'Ανθρωπολογίας και τό κέν-τρο άκέριας τής δημιουργικῆς σε πνεῦμα και σε σῶμα 'Ηθικῆς»³⁹. Τήν έξο-δο από τό πρόβλημα θά δώσει μόνον ή εμφάνιση «ένος νέου 'Ερωτικού Δαι-μονίου που θά φανερώσει πάλι στον πνευματικόν όρίζοντα του 'Ανθρώπου, ως πολικόν άστέρι, τό άγνό και καθυτό «Θεογονικό» περιεχόμενο του Sexus, και θά τόν άνασηκώσει νά βαδίσει - ως νά ξανάρχιζε τόν κύκλο μιᾶς καινούριας μες στο Σύμπαν δημιουργίας - καθαρός και λυτρωμένος και γαλήνιος, προς αύτό»⁴⁰.

'Ο κοσμογονικός σικελιανικός μύθος συναιρεί λοιπόν στους κόλπους του δυό καιρία προβλήματα: τό έξωτερικά κοινωνικό πρόβλημα και τό έσωτερικά ύπαρξιακό πρόβλημα του ανθρώπου. Και προβάλλει κοινή λύση: τό αίτημα τής 'Ενότητας: ένότητας που άφορᾶ τόσο τήν άνασύνθεση τής ύπαρξιακῆς ά-κεραιότητας του ανθρώπου όσο και τή συναδέλφωση όλων τών ανθρώπων μετα-ξύ τους και μ' όλόκληρη τή Δημιουργία μέσα στον άγνό δημιουργικό ρυθμό του Σύμπαντος. Αύτή ή ύπέρτατη 'Ενότητα, που πραγματοποιει άπλα και σαν αυτονόητα τή σύζευξη όλων τών αντινομιῶν τής ζωῆς, άποτελεϊ για τόν άν-θρωπο τήν όλόκληρωση του ανθρωπισμού του.

Τό θέμα που απομένει είναι με ποιό τρόπο θεωρεϊ ό ποιητής ότι θά μπο-ρέσει ό άνθρωπος νά ξαναβρεϊ τή χαμένη του ένότητα και τό σύνδεσμό του με τή Μάνα - Φύση. 'Ο ποιητής προσφέρει παραδειγματικά τά χνάρια τής έναγώνιας προσωπικῆς του πορείας, που είναι, όπως είδαμε, τό ίδιο τό έργο του. Πιστεύει πως ό γνήσιος δημιουργός πρέπει νά σταθεϊ στο πλευρό του άν-

θρώπου. Κοντά του ως ουσιαστικό συνεργάτη καλεῖ τὴ Γυναίκα, πού ἀπὸ τὴ φύση τῆς εἶναι ἡ μόνη κατάλληλη καὶ ἰκανὴ νὰ συλλάβει ἄμεσα τὸν ἐρωτικὸ παλμὸ τῆς Φύσης καὶ μὲ τὴν ἀγάπη, τὴν καρτερία καὶ τὴ χάρη τῆς νὰ τὸν μεταβιβάσει στοὺς ἀνθρώπους. Καὶ οἱ ἀρχαῖοι στὴ γυναίκεια αἰσθαντικότητα ἔβλεπαν τὴν ἰδιαίτερη ἐκείνη ἰκανότητα τῆς ὑποσυνείδητης καὶ ὀλοκληρωτικῆς μέθεξης μὲ τὴν Κοσμικὴ τάξη καὶ ἀκριβῶς γιὰ τοῦτο στὴ γυναίκα ἔδιναν τὸ ρόλο νὰ τοὺς μεταβιβάσει μὲ τὴν ιδιότητα τῆς Σίβυλλας τὶς ἐντολές τοῦ Θείου. Αὐτὴ τὴν ἰδιαίτερα σημαντικὴ θέση τῆς γυναίκας (ὡς συνεργάτισσας τοῦ μεγάλου δημιουργοῦ) στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀφύπνιση τῆς «Πλέριας Μνήμης» μέσα στὴ συνείδηση τῶν ἀνθρώπων προβάλλει ὁ Σικελιανὸς στὴν τραγωδία τοῦ «Σίβυλλα», ὅπου ἀναμετρίεται τὸ ἐλεύθερο προφητικὸ πνεῦμα μὲ τὴ στυγνὴ βία τῆς ἐξουσίας⁴¹.

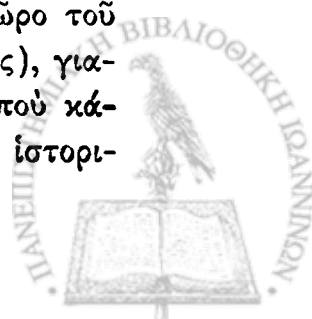
Ἀπὸ τὸ δίπτυχο Γυναίκα - Δημιουργοῦ (Σίβυλλα - Δαίδαλος) πρέπει νὰ πραγματωθεῖ ὁ ἄθλος τῆς κάθαρσης τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ποιητὴς στὴν πρώτη ἀπὸ τὶς τραγωδίες του, στὸ «Διθύραμβο τοῦ Ρόδου», καθορίζει καὶ τοὺς βαθμοὺς αὐτῆς τῆς κάθαρσης, δοσμένους μέσα σὲ τρία ἱερὰ ὑποστατικὰ σύμβολα τῆς μυστηριακῆς Ὀρφικῆς Λατρείας, σύμβολα πού τὰ βρίσκομε (τουλάχιστον τὰ δυὸ πρῶτα) καὶ σ' ἄλλες μυστικὲς λατρεῖες, ἀπ' τὶς πανάρχαιες ὡς τὴ χριστιανικὴ. Τὰ σύμβολα αὐτὰ εἶναι τὸ *Στάχυ*, "Ἄρτια Ζωή, τὸ *Κλῆμα*, "Ἄρτια Τέχνη καὶ τέλος τὸ *Ἐκατόφυλλο Ρόδο*, "Ἄρτια Γνώση.

Ὁ πρῶτος βαθμὸς τῆς μύησης συμβολίζεται ἀπὸ τὸν «ἐν σιγῇ τεθερισμένον στάχυν» τῶν Ἐλευσινίων Μυστηρίων, πού εἰκονίζει τὴν κοινὴ καταγωγὴ ὅλων ἀπὸ τὰ σπλάχνα τῆς γῆς καὶ τὴν ἰσότητά καὶ ὁμοιότητά τους ἀπέναντι στὶς βασικὲς ἀνάγκες τῆς ζωῆς. Ὁ δεύτερος βαθμὸς συμβολίζεται ἀπὸ τὸ *Κλῆμα* τοῦ Διόνυσου, πού εἰκονίζει τὴν ἅγια ἔκσταση πού ἀποκαλύπτει στὸν ἄνθρωπο τοὺς βαθύτερους ρυθμοὺς τοῦ Σύμπαντος, τὸν Ἔρωτα - Θάνατο (ἢ Πλούτωνα - Διόνυσο) ὡς διπλὴ ἐκδήλωση τῆς ἴδιας δημιουργικῆς Ἀρχῆς. Στὴν ἔκσταση αὐτὴ μᾶς ὁδηγεῖ ἡ γνήσια δημιουργικὴ Τέχνη.

Τὸ τελικὸ στάδιο τῆς μύησης συμβολίζεται ἀπὸ τὸ *Ἐκατόφυλλο Ρόδο*, πού εἰκονίζει τὴ σύζευξη Διόνυσου - Ἀπόλλωνα, δηλ. τὴν τέλεια ἐναρμόνιση τῶν ἀντινομιῶν σ' ἓνα κοινὸ ρυθμὸ, τὴ συναδέλφωση ὅλων τῶν πλασμάτων καὶ τὴν ἐνότητά τους μὲ τὴν ἐρωτικὴ πνοὴ τοῦ Κόσμου⁴².

Τὸ αἶτημα αὐτὸ τῆς παγκόσμιας συναδέλφωσης, ἐπιστέγασμα ὅλης τῆς ὑπαρξιακῆς διαλεκτικῆς του πορείας, ὁ ποιητὴς ἐπιδίωξε νὰ πραγματώσει μὲ τὴ γνωστὴ σὲ οἰκουμενικὴ κλίμακα *Δελφικὴ Ἰδέα*, πού ἐκφράστηκε στὴ συγκεκριμένη - χρονικὰ καὶ τοπικὰ - *Δελφικὴ* του Προσπάθεια (1926-1932).

Ὡς «στίβο» αὐτῆς τῆς προσπάθειας ὁ Σικελιανὸς διάλεξε τὸ χῶρο τοῦ ἱεροῦ Χρηστηρίου τῶν Δελφῶν («ὄμφαλὸ τῆς γῆς», κατὰ τοὺς ἀρχαίους), γιατί σ' αὐτὸν ἀναγνώριζε τὴν «Κοσμικὰ συνθετικὴ πνευματικὴ Ἔστια, πού κάτω ἀπὸ τὸ ρυθμιστικὸ ἀπολλώνιο πνεῦμα ἀγκάλιασε, γιὰ μιὰ μεγάλη ἱστορι-

κή περίοδο, όλόκληρο τὸ γήινο Μύθο» καὶ φιλοξένησε «ὄλους τοὺς θεοὺς καὶ ὅλα τὰ ρεύματα τοῦ κόσμου ἐνίζοντάς τα». Στόχος τῆς προσπάθειάς του ἦταν νὰ δημιουργήσει στὸν ἴδιο αὐτὸ χῶρο ἓνα πνευματικὸ κέντρο οἰκουμενικῆς ἀκτινοβολίας, μὲ ἄξονες: τὶς Δελφικὲς Ἑορτές, ποὺ θὰ συνδύαζαν τὴν ἀναβίωση τῶν ἀρχαίων ἀθλητικῶν καὶ πνευματικῶν ἀγώνων μὲ τὴν ἀναβίωση τῆς Τραγωδίας ὡς τέχνης μυσταγωγικῆς ποὺ ἀκτινοβολεῖ τὴν αἰωνιότητα τοῦ Μύθου· τὴ Δελφικὴ Ἐνωσι, μιὰ νέα παγκόσμια πνευματικὴ Ἀμφικτυονία ποὺ θὰ ἐργαζόταν γιὰ τὴν εἰρηνικὴ συνεργασία καὶ πνευματικὴ ἐνότητα τῶν λαῶν· τὸ Δελφικὸ Πανεπιστήμιο, κέντρο καθολικῆς παιδείας καὶ σπουδῆς, ὅπου τὰ ἐξοχότερα πνεύματα τῆς ἐποχῆς θὰ ἐπιχειροῦσαν μιὰ σύνθεση τῶν ζωντανῶν στοιχείων τῆς θρησκευτικῆς καὶ πολιτιστικῆς παράδοσης ὅλων τῶν αἰώνων σὲ ἓναν ἐνιαῖο Κοσμικὸ μῦθο, ποὺ ξεκινώντας ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ κοσμοαντίληψη ν' ἀγκαλιάζει τὸν καθολικὸ μῦθο τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι ὁ Σικελιανός, ποὺ ἀπὸ τὴν πρώτη νεότητά του ἀντιλαμβάνεται τὸ ρόλο τοῦ ποιητῆ ὡς «παιδευτὴ τοῦ σύμπαντος τοῦ ἀνθρώπου βίου», θὰ μετατρέψει πανηγυρικὰ τὴν ποίηση σὲ πράξη⁴³.

Ἡ συνάρτηση αὐτὴ ποίησης - πράξης, σταθερὸ αἶτημα τῆς ποιητικῆς του προσπάθειας, ἐκφράζεται τόσο πρὶν ὅσο καὶ μετὰ τὴν ἀναστολὴ τῆς Δελφικῆς Προσπάθειας σ' ἓνα ἐλληνοκεντρικὸ κήρυγμα, ποὺ συχνὰ παίρνει τὴ μορφή «ἐγερετήριου σαλπίσματος» πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἐλληνικὴ νιότη. Αὐτὴ, καθὼς πιστεύει ὁ ποιητῆς, ὄντας ἀπὸ παράδοση πιὸ κοντὰ στὴν ἀλήθεια, ἔχει καὶ τὴν ἱστορικὴ εὐθύνη νὰ πρωτοστατήσῃ στὴν ἐπαναστατικὴ ἀνανέωση τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ. Καὶ σ' αὐτὴν πρῶτα ἀπ' ὅλα ζητᾶ νὰ ξυπνήσῃ τὴν «πλέρια μνήμη»⁴⁴. Ἐσταυρωμένος Βάκχος, Ὀρφείας, Διγενῆς, Χριστὸς προβάλλονται παραδειγματικὰ μέσα στὸ λυρικὸ καὶ δραματικὸ τοῦ ἔργο ὡς σύμβολα ποὺ σαρκώνουν ἀνάμεσα ἀπ' τοὺς αἰῶνες τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπου. Σύμβολα ποὺ δίνουν, μέσα ἀπὸ τὸ μῦθο καὶ μέσα ἀπ' τὴν ἱστορία, τὸ δράμα τῆς Ἐλευθερίας σὲ πρωταρχικὴ συσχέτιση μὲ τὸ «ἄρτιο Πνεῦμα».

Στὴν τελευταία περίοδο τῆς δημιουργίας του, ὅταν οἱ τραγικὲς περιπέτειες τοῦ Β' Παγκόσμιου πολέμου φέρνουν μιὰ μεγαλύτερη σύγκλιση ἀνάμεσα στὰ καθολικὰ Κοσμικὰ του αἰτήματα καὶ στὰ κοινωνικοπολιτικὰ αἰτήματα τῆς ἱστορικῆς στιγμῆς, ὁ Σικελιανός θὰ πραγματώσῃ μιὰ νέα, πιὸ δραστηρικὴ παρέμβαση τῆς ποίησης στὴν ἱστορικὴ δράση, εἰσάγοντας στὸ ἔργο του τὴ συγκεκριμένη ἰδεολογικὴ διάσταση ποὺ ἀπορρέει ἀπὸ τὴν κοσμοθεωρία του. Ἔτσι, ἀπὸ τὶς παραμονὲς τῆς φασιστικῆς ἐπίθεσης καὶ ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, θὰ σταθεῖ, τόσο μὲ τὴν ἀντιστασιακὴ του ποίηση καὶ τὶς τραγωδίες του ὅσο καὶ μὲ τὸν προσωπικὸ του ἀγῶνα, στὸ πλευρὸ τοῦ δοκιμαζόμενου λαοῦ, πετυχαίνοντας μιὰ πλατύτερη καταξίωση τοῦ ἔργου του στὴν κοινὴ ἐλληνικὴ συνείδηση. Γιὰ πρώτη φορὰ αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ὁ ποιητῆς θὰ συνδέσῃ ρητὰ, στὸ

δίπτυχο τῶν τραγωδιῶν του «*Ο Χριστὸς στὴ Ρώμη*» καὶ «*Ο θάνατος τοῦ Διγενῆ*» (ἢ «*Χριστὸς Λυόμενος*») τὸ αἶτημα τῆς πολιτιστικῆς ἀνανέωσης μὲ τὸ αἶτημα τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης. Μάλιστα στὴν τελευταία ἀπὸ τὶς δύο τραγωδίες θὰ προβάλει τὸ ἀγωνιστικὸ ὄραμα ἐνὸς λαϊκοῦ κοινοβιακοῦ σοσιαλισμοῦ, δίνοντας ἔτσι ἔμμεσα τὸ κοινωνικοπολιτικὸ πλαίσιο μέσα στὸ ὁποῖο, τὴν ἐποχὴ αὐτή, βλέπει δυνατὴ τὴν πραγμάτωση τῶν οἰκουμενικῶν ὀραματισμῶν του⁴⁵.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. Κώστα Στεργιόπουλου, 'Η Έλληνική ποίηση. 'Ανθολογία, γραμματολογία ('Η ανανεωμένη παράδοση), έκδ. Σοκόλη, 'Αθήνα 1980, σ. 17, 26-29.

2. Είναι γνωστή ή σχέση του με τόν D' Annunzio, του όποιου - όπως μαρτυρεί ό ίδιος - γνώριζε όλα τὰ έργα (βλ. "Άγγελου Σικελιανού, Πεζός Λόγος, Α', φιολ. έπιμ. Γ. Π. Σαββίδη, "Ίκαρος, 'Αθήνα 1978, σ. 13: «Τό νέον έργον του Γαβριήλ Δ' Άννούντσιο»). Σημειώνομε επίσης τή σχέση του με τόν Valéry, τόν Claudel, τόν Whitman. Τό ενδιαφέρον του εξάλλου για τόν ύπερρεαλισμό μαρτυρεί ό 'Ελύτης ('Ανοιχτά χαρτιά, 'Αστερίας, 'Αθήνα 1974, σ. 297). Πρβλ. Σοφίας Σπανούδη, 'Ο Σικελιανός και ό Ντ' Άννούντσιο, περ. Νεοελληνικά Γράμματα, 23 'Απρ. 1938, σ. 1,4.

3. Βλ. "Άγγελου Σικελιανού, Λυρικός Βίος, Α', φιολ. έπιμ. Γ. Π. Σαββίδη, "Ίκαρος, 'Αθήνα 1965, «Πρόλογος», σ. 15.

4. ό.π., σ. 14-15.

5. ό.π., σ. 16.

6. ό.π., σ. 17.

7. ό.π., σ. 17, 69.

8. ό.π., σ. 12.

9. ό.π., σ. 11.

10. ό.π., σ. 63.

11. ό.π., σ. 47.

12. Βλ. ό.π., σ. 64 και 67-68, όπου ό ίδιος ό ποιητής έπισημαίνει και σχολιάζει τις πνευματικές του συγγένειες. 'Επίσης Κώστα Μιχαηλίδη, Οί φιλοσοφικές πηγές στην ποίηση του Σικελιανού, Τετράδια Εύθύνης 11 («Κότινος στον "Άγγελο Σικελιανό»), σ. 72-84.

13. ό.π., σ. 12.

14. ό.π., σ. 22.

15. Βλ. Λυρικός Βίος, Α', ό.π., «'Αλαφροΐσκιωτος: 'Ανάμεσα στο λάδι» (I, στ. 458-526 σ. 102-4), «Οί όσχροί. Δέηση στην άνοιξη και στο λάδι» (I, στ. 712-751, σ. 111-12), «'Η άνυφάντρα» (I, 1007-81, σ. 122-24), «Στή νιά μοιρολογήτρα» (I, 1162-1186, σ. 127-28), «'Ο Γελαδάρης» (II, 39-59, σ. 133-34).

16. Πρόλογος, ό.π., σ. 18-19, «'Αλαφροΐσκιωτος: Οί όσχροί» (I, στ. 725-27, σ. 111).

17. Πρόλογος, ό.π., σ. 19.

18. ό.π., σ. 25-26.

19. ό.π., σ. 27.

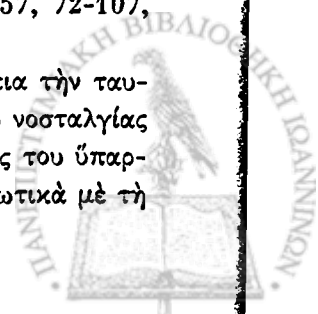
20. Πρβλ. ό.π., σ. 32-35.

21. Πρβλ. ό.π., σ. 35-38.

22. «Πρόλογος», ό.π., σ. 51-52. Πρβλ. και σ. 34.

23. «Λιλίθ», στ. 55-73 και 102-111: Λυρικός Βίος, τ. Ε', φιολ. έπιμ. Γ. Π. Σαββίδη, "Ίκαρος, 'Αθήνα 1968, σ. 102, 104. Πρβλ. και «'Ιερά 'Οδός», στ. 39-57, 72-107, ό.π., σ. 42-45.

24. Στο ποίημα «Λιλίθ» ό Σικελιανός θά βιώσει με καταπληχτική ένάργεια τήν ταυτότητα του έρωτα με τό θάνατο, καθώς ό πυρετός τής Κοσμικής έρωτικής του νοσταλγίας εκφράζεται ως ένστικτο θανάτου: τόν έξωθει πέρα από τὰ σύνορα τής άτομικής του ύπαρξης, νά σκίσει αμέ όρμην αιτου τό νέφος του θανάτου», για νά ένωθει όλοκληρωτικά με τή

θεότητα. Πρβλ., ἐδῶ παρακάτω, πῶς ολοκληρώνεται ἡ βίωση τοῦ προβλήματος στὴ «Μελέτη Θανάτου».

25. «Πρόλογος», ὁ.π., σ. 55.

26. Πρβλ. «Πρόλογος», ὁ.π., σ. 53. Τὴν ἴδια ἰδέα, μὲ διαφορετικὴ ποιητικὴ διατύπωση, βλ. καὶ στὴ «Μελέτη Θανάτου», στ. 113-128, ὁ.π., τ. Ε', σ. 109. Ἐπισημαίνομε τὴν ἀνάλογη θέση τοῦ Καζαντζάκη, πού, σὲ μιὰ φάση τῆς ἐξελιξῆς του, ὀρίζει κι ἐκεῖνος τὸν ἄνθρωπο ὡς συναγωνιστὴ καὶ λυτρωτὴ τοῦ θεοῦ του (Ν. Καζαντζάκη, Ἀσκητικὴ (Salvatores Dei), 5η ἐκδ., Ἀθήνα 1971, σ. 83 καὶ 95).

27. Βλ. «Πρόλογος», ὁ.π., σ. 54-56.

28. «Πρόλογος», ὁ.π., σ. 56-61 καὶ «Μελέτη Θανάτου», ὁ.π., τ. Ε', σ. 105-111. Ἡ προσέγγιση τοῦ προβλήματος τοῦ θανάτου, πού πρωτοεμφανίζεται στὸν «Ἀλαφροῖσκιωτο» («Ὁ ἀσφοδελώνας», ὁ.π., τ. Α', σ. 48 κ.έ.), περᾶ ὀρισμένα στάδια, πού ὀρίζονται κυρίως ἀπὸ τὰ ποιήματα «Τὰ χῶματα» («Ἡ Συνείδηση τῆς Γῆς μου», ὁ.π., τ. Γ', σ. 34-44), «Μήτηρ Θεοῦ» (ὁ.π., τ. Δ', σ. 9-41), «Λιλιθ», ὁ.π., καὶ «Μελέτη Θανάτου». Ὑστερα ἀπὸ τὸ τελευταῖο, τὸ θέμα ἐπανερχεται μὲ ἀνάλογη ὀπτικὴ στὸ «Μέγιστον Μάθημα» (ὁ.π., τ. Ε', σ. 112-120).

29. «Ἐλευσίνια Διαθήκη», περ. Τὰ Νέα Γράμματα, Μάρτ. 1936, σ. 248.

30. «Ἐλευσίνια Διαθήκη», περ. Τὰ Νέα Γράμματα, Φεβρ. 1936, σ. 140.

31. «Ἐλευσίνια Διαθήκη», ὁ.π., σ. 142. Βλ. καὶ Εὐάγγ. Παπανοῦτσου, Παλαμαᾶς, Καβάφης, Σικελιανός, 4η ἐκδ., Ἴκαρος, Ἀθήνα 1977, σ. 258.

32. «Ἐλευσίνια Διαθήκη», ὁ.π., σ. 140 καὶ Παπανοῦτσος ὁ.π., σ. 259.

33. «Ἐλευσίνια Διαθήκη», ὁ.π., σ. 140, 142 καὶ Παπανοῦτσος, ὁ.π., σ. 260.

34. Ἀγγελου Σικελιανοῦ, «Θυμέλη», Β', φιλολ. ἐπιμ. Γ. Π. Σαββίδη, Ἴκαρος, Ἀθήνα 1971, σ. 11-82.

35. Παπανοῦτσος, ὁ.π., σ. 261 καὶ 263.

36. «Πρόλογος», ὁ.π., σ. 46.

37. «Πρόλογος», ὁ.π., σ. 45-46.

38. «Πρόλογος», ὁ.π., σ. 46.

39. «Πρόλογος», ὁ.π., σ. 47.

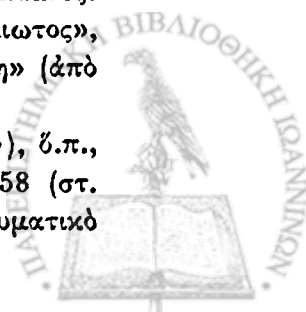
40. «Πρόλογος», ὁ.π., σ. 48.

41. «Θυμέλη», τ. Α', φιλολ. ἐπιμ. Γ. Π. Σαββίδη, Ἴκαρος, Ἀθήνα 1970, σ. 67-145 (ἰδιαιτέρα, σ. 134-35, στ. 1490-1520).

42. «Θυμέλη», τ. Α', σ. 31-58 καὶ ἰδίως σ. 43-46 (στ. 328-421). Πρβλ. Παπανοῦτσος, ὁ.π., σ. 268-70' ἐπίσης Τάκη Δημόπουλου, Ὁ Διθύραμβος τοῦ Ρόδου τοῦ Σικελιανοῦ, ἐκδ. «Κύκλου», Ἀθήνα 1934, σ. 68 κ.έ.

43. Βλ. Ἀγγελου Σικελιανοῦ, Πεζὸς Λόγος, Β', Δελφικὰ (1921-1951), φιλολ. ἐπιμ. Γ. Π. Σαββίδη, Ἀθήνα 1980, «Πρόλογος», ὁ.π., τ. Α', σ. 39-44, καθὼς καὶ «Στοχασμοὶ γύρω στὴν ἰδέα τῆς ἀναγέννησης τῆς Τραγωδίας», Θυμέλη, Α', ὁ.π., σ. 9-23. Πρβλ. Τάκη Δημόπουλου, Σικελιανός. Ἡ διαλεκτικὴ ἐνὸς λυρικοῦ βίου, Ἴκαρος, (1971), σ. 50-72, Τοῦ ἴδιου, Οἱ πηγές τῆς Δελφικῆς ἰδέας, στὸν τόμο: «Κότινος στὸν Ἀγγελο Σικελιανό», Τετράδια Εὐθύνης, ἀρ. 11, σ. 122-140, Λίνου Καρζῆ, Ἐστίες ἐλληνικοῦ ζωισμοῦ καὶ ἡ σικελιανικὴ Δελφικὴ ἰδέα, περ. Νέα Ἐστία, Χριστούγεννα 1952 (Ἀγγελος Σικελιανός: Ἀφιέρωμα), σ. 61-83. Γιὰ τὴ συνάρτηση τέλος ποιήσεως - πράξεως βλ. «Ἀλαφροῖσκιωτος», ὁ.π., τ. Α', σ. 98 (I, 349-53), σ. 167 (II, 980-86) καὶ «Πρὸς τὴν Ποίηση - Πράξη» (ἀπὸ τὴ Συνείδηση τῆς Προσωπικῆς Δημιουργίας) Λυρικὸς Βίος, Γ', ὁ.π., σ. 240-44.

44. Βλ. λ.χ. «Στὸ ἄνθος τῶν Ἑλλήνων» (ἀπὸ τὴ «Συνείδηση τῆς Φυλῆς μου»), ὁ.π., τ. Γ', σ. 110-116, «Ἡρακλῆς» (ἀπὸ τὴ «Συνείδηση τῆς Γῆς μου»), ὁ.π., σ. 54-58 (στ. 230-327), «Τὸ πανανθρώπινο ἐμβατήριον τῆς Ἑλλάδας», ὁ.π., τ. Ε', σ. 125, «Πνευματικὸ

Ἐμβατήριο», δ.π., σ. 171-75, «Ἐμβατήριο», δ.π., τ. ΣΤ', σ. 88-89, «Ὁ Διθύραμβος τοῦ Ρόδου», Θυμέλη, Α', σ. 46-47 (στ. 426-39), σ. 49 (στ. 491-96) καὶ ἄλλοῦ.

45. «Ὁ Χριστὸς στὴ Ρώμη», Θυμέλη, Β', φιλολ. ἐπιμ. Γ. Π. Σαββίδη, Ἴκαρος, Ἀθήνα 1971, «Χριστὸς Λυόμενος. Ὁ Θάνατος τοῦ Διγενῆ», Collection de l' Institut Français d' Athènes, No 6, Ἴκαρος, 1948 (= Θυμέλη, τ. 2ος, 1950). Πρβλ. Θεόδ. Ξύδη, Ἄγγελος Σικελιανός, Ἴκαρος, (1973), σ. 166-173, Μάρκου Αὐγέρη, Ἄγγελος Σικελιανός. Κριτικὴ μελέτη, 2η ἐκδ., Θεμέλιο, 1966, σ. 66-85, Τοῦ ἴδιου, Κριτικά - Αἰσθητικά, ἐκδ. Σύγχρονη Ἐποχὴ, Ἀθήνα 1980, σ. 50-52, 127-30, καθὼς καὶ Κώστα Γεωργουσόπουλου, Ὁ «Θάνατος τοῦ Διγενῆ». Ἀπόπειρα ἀναγνώρισης, στὸν τόμο «Κότινος στὸν Ἄγγελο Σικελιανό», Τετράδια Εὐθύνης 11, (Ἀθήνα 1980), σ. 85-89, V. Ivanovici, Νεοελληνικὸ τρίπτυχο, ἐκδ. Ἐξάντας, (Ἀθήνα) 1979, σ. 55 κ.έ. («Σικελιανός: Μιὰ μυθικὴ μεταμόρφωση τῆς Ἐπανάστασης»).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ

(Έκλογή Ε.Γ. Καψωμένου)

1. Έργα

Άγγελου Σικελιανού,

Λυρικός Βίος, τ. Α'-Γ', έκδ. Οί φίλοι τοῦ Βιβλίου, Ἀθήνα 1946-1947.

—Θυμέλη, τ. 1ος, Ὁ Διθύραμβος τοῦ Ρόδου, Ἡ Σίβυλλα, Ὁ Δαίδαλος στὴν Κρήτη, Collection de l' Institut Français d' Athènes, 1950.

—Θυμέλη, τ. 2ος, Χριστὸς Λυόμενος. Ὁ Θάνατος τοῦ Διγενῆ, Coll. de l' Inst. Fr. d' Athènes, Ἴκαρος, 1948 (1950).

—Θυμέλη, τ. 3ος, Ἀσκληπιός, Coll. de l' Inst. Fr. d' Athènes, 1955.

—Ὁ Χριστὸς στὴ Ρώμη, έκδ. Ἄλφα, Ἀθήνα 1946.

—Ἀντίδωρο, Ἀθήνα 1943.

—Ἀπαντα, I-VI (τυποποιημένη έκδοση):

Λυρικός Βίος, Α'-ΣΤ', φιολ. ἐπιμ. Γ.Π. Σαββίδη, Ἴκαρος, Ἀθήνα 1965-1969.

—Ἀπαντα, VII-X: Θυμέλη, Α'-Γ', φιολ. ἐπιμ. Γ. Π. Σαββίδη, Ἴκαρος, Ἀθήνα 1970-1975.

—Ἀπαντα, XI-XIII: Πεζὸς Λόγος Α'-Γ', φιολ. ἐπιμ. Γ.Π. Σαββίδη, Ἴκαρος, Ἀθήνα 1978-1981.

—Τριαντατρία καὶ τρία ἀνέκδοτα κείμενα, Ἑλλ. Λογοτ. Ἱστορ. Ἀρχεῖο, Ἀθήνα 1981.

Β. Τσαρλαμπᾶ-Κακλαμάνη,

Ἀνέκδοτα Ποιήματα καὶ Γράμματα, ἐπιμ. παρουσ. Β.Τ.-Κ., Βιβλ. τῆς Ἑστίας, Ἀθήνα (1981).

2. Ἀνθολογίες

Ἅγι Θέρου,

Octave Merlier,

Τὰ Λυρικά τοῦ Σικελιανοῦ, Πρόλογος - Ἐκλογή ἀπὸ τὸ ἔργο του, Πυρσός, Ἀθήνα 1935.
Le serment sur le styx, cinq poèmes de Sikélianos (1941-1942), Ἰκαρος, Ἀθήνα 1946.

—Sibylla. Tragédie présentée et interprétée par O. Merlier, (Revue des) Etudes Néo-helléniques, t. II (Aix-en-Provence Paris 1970), σ. 169 κ.έ.

Α. Καραντώνη,

Παλαμᾶς, Σικελιανός, Καβάφης, ἐπιμ. Α. Κ., Βασικὴ Βιβλιοθήκη, ἀρ. 25, Ζαχαρόπουλος, Ἀθήναι 1955 (σ. 154-262).

Λίνου Πολίτη,

Ποιητικὴ Ἀνθολογία, Βιβλίο 7ο (Καβάφης, Σικελιανός καὶ ἡ ποίηση ὡς τὸ 1930), ἐκδ. Δωδώνη, Ἀθήνα ἄ.ἔ.

Ἀνθολόγημα,

30 χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατό του, εἰσαγ. Π. Πρεβελάκη, Ο.Ε.Δ.Β., Ἀθήνα 1981.

Κώστα Στεργιόπουλου,

Ἡ ἑλληνικὴ ποίηση (Ἡ ἀνανεωμένη παράδοση), Ἀνθολογία—Γραμματολογία, ἐκδ. Σοκόλη, Ἀθήνα 1980, σ. 82 κ.έ.

3. Γράμματα

Gisèle Le Crocq,

Lettres d' Eva et d' Anghélos Sikélianos à Philéas Leyesque, (Revue des) Etudes Néo-helléniques, t. II, ὁ.π., σ. 35-65.

Φώτου Γιοφύλλη,

Γράμματα τοῦ Ἄγγελου Σικελιανοῦ μ' ἐξηγητικὰ κείμενα τοῦ Φ.Γ., ἐκδ. Μαυρίδης, Ἀθήνα 1971.

Oct. Merlier,

La correspondance Edouard Schuré-Sikélianos, (Revue des) Etudes Néo-helléniques, t. II, ὁ.π., σ. 67-112.

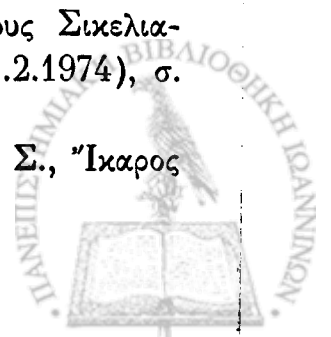
—Trois lettres d' Eva Palmer à Sikélianos, ὁ.π., σ. 113-119.

Δημ. Τουρνάκη,

Ἀνέκδοτα γράμματα τοῦ ζεύγους Σικελιανοῦ, περ. Νέα Ἑστία, τ. 95 (1.2.1974), σ. 159 κ.έ..

Ἄννας Σικελιανοῦ,

Γράμματα στὴν Ἄννα, πρόλ. Α. Σ., Ἰκαρος Ἀθήνα (1980).

Λιλῆς Κ. Ἀλιβιζάτου,

Ὁ Ἄγγελος Σικελιανὸς καὶ τὸ βραβεῖο Nobel. Μερικὰ καινούρια στοιχεῖα ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ Γιώργου Θεοτοκά, περ. Διαβάζω, ἀρ. 46 (1981), σ. 64-71.

4. Μελέτες

Γ. Ἀντωνόπουλου,

Ἄλαφροῦσκιωτος. Μῦθος καὶ ὕπαρξις, Ἀθήναι 1959.

—Κεφάλαιον φιλοσοφίας νεοελληνικοῦ πνεύματος, Ἀθήναι 1965.

Μ. Αὐγέρη,

Ἄγγελος Σικελιανός. Κριτικὴ μελέτη, 2η ἐκδ., Θεμέλιο, Ἀθήνα 1966.

—Κριτικά - Αἰσθητικά, Σύγχρονη Ἐποχή, Ἀθήνα 1980 (σ. 50-52: «Ὁ Σικελιανός», 127-130: «Ὁ Διγενής τοῦ Σικελιανοῦ καὶ οἱ παλιές μορφές στὴν τέχνη»).

Mar. Georgopoulos,

Les sources historiques et littéraires de la «Sibylla» de Sikélianos, (Revue des Etudes Néohelléniques, t. I (Aix-en-Provence 1968), σ. 245-60.

Τάκη Δημόπουλου,

Ὁ «Διθύραμβος τοῦ Ρόδου» τοῦ Σικελιανοῦ, Κύκλος, Ἀθήνα 1934.

—Ὁ Σικελιανὸς στὸ διχασμὸ καὶ στὴν κατοχή, περ. Νέα Ἐστία, τ. 96 (1.8.1974), σ. 1218 κ.έ.

Τάσου Βουρνᾶ,

Ἱστορικά καὶ φιλολογικὰ πορτραῖτα, ἐκδ. Τολίδη, Ἀθήνα 1981 (Ἄγγελος Σικελιανός: σ. 203-217).

—Ὁ Σικελιανός. Ἡ διαλεκτικὴ ἐνὸς λυρικοῦ βίου, Ἰκαρος, Ἀθήνα 1971.

Ὁδυσσεά Ἐλύτη,

Πέντε κορυφαῖοι νεοέλληνες λυρικοί, περ. Ἀγγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση, τ. 1ος (1945). ἀρ. 7, σ. 24.

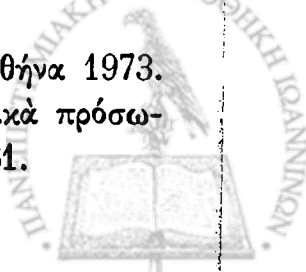
—Ἀνοιχτὰ χαρτιά, Ἀστερίας, Ἀθήνα 1974, σ. 296-98.

Γιώργου Θεοτοκά,

Πνευματικὴ Πορεία, Φέξης, Ἀθήναι 1961, σ. 269 κ.έ. (β' ἐκδ., Ἐστία, 1971, σ. 238 κ.έ.).

- Ἅγι Θέρου, Πῶς ἔγραψε τὸν Ἄλαφροῖσκιωτο (κ.λ.π.), περ. Νέα Ἐστία, τ. ΝΔ' (1.8.1953), σ. 964-66.
- Ἄντρέα Καραντώνη, Προβολές, Α', Ἀθήνα 1965, σ. 125 κ.έ.
— Ἀπὸ τὸν Σολωμὸ ὠς τὸν Μυριβήλη, Ἐστία, Ἀθήνα (1969), σ. 264 κ.έ.
— Οἱ «Ἐπίνικοι» τοῦ Σικελιανοῦ, περ. Νέα Ἐστία, τ. 94 (15.7.1973), σ. 912 κ.έ.
- Α. Καμπάνη-Μ. Περίδη -
D. Asteriotis- «Βιβλιόφιλος», Ὁ «Πρόλογος στὴ Ζωή» τοῦ Ἄγγελου Σικελιανοῦ, περ. Ἀγγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση, τ. 3ος (1947), ἀρ. 1, σ. 27-31.
- Ν. Καρβούνη - Α. Καμπάνη-
Β. Γαβριηλίδη κ.ἄ., Τὸ πρῶτο φανέρωμα τοῦ Σικελιανοῦ, περ. Ἀγγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση, τ. 2ος (1946) ἀρ. 8, σ. 258-262.
- Β. Knös - H. Gullberg κ.ἄ., Ὁ Ἄγγελος Σικελιανὸς καὶ ἡ Σουηδικὴ κριτικὴ, περ. Ἀγγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση, τ. 4ος (1950), ἀρ. 11, σ. 409-422
- Κλ. Παράσχου, - Τ. Κ. Παπατζώνη - Παντ. Πρεβελάκη, Ὁ «Ἄλαφροῖσκιωτος» τοῦ Ἄγγελου Σικελιανοῦ, περ. Ἀγγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση, τ. 2ος (1946), ἀρ. 8, σ. 240-241.
- Victor Ivanovici, Σικελιανός: Μιὰ μυθικὴ μεταμόρφωση τῆς Ἐπανάστασης, «Νεοελληνικὸ τρίπτυχο. Καβάφης — Σεφέρης -- Σικελιανός», ἐκδ. Ἐξάντας, 1979, σ. 55-76.
- Robert Levesque, Εἰσαγωγὴ στὴ «Μητέρα Θεοῦ» περ. Νέα Ἐστία, τ. ΛΣΤ' (1944), σ. 813-815.
- Robert Liddell, Ἡ ποίηση τοῦ Ἄγγελου Σικελιανοῦ, περ. Ἀγγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση, τ. 4ος (1950), ἀρ. 11, σ. 423-426.†
- Ν. Λομβέρδου, Ἄγγελος Σικελιανός, Πάτριαι 1962.
- Ν. Λούβαρι, Ὁ Σικελιανὸς καὶ ἡ θρησκεία, περ. Νέα Ἐστία, τ. ΝΔ' (1.8. 1953), σ. 954 κ.έ.
- Γ. Μπούρλου, Μνήμη Ἄγγελου Σικελιανοῦ, Δίφρος, Ἀθήνα 1971.
- Θεόδωρου Ξύδη, Ἄγγελος Σικελιανός, Ἴκαρος, Ἀθήνα 1973.
- Ἄσημ. Πανσέληνου, Ἄγγελος Σικελιανός ἢ τὰ πολιτικὰ πρόσωπα τῶν θεῶν, Κέδρος Ἀθήνα 1981.

- Hélène Papanicolaou, Eva Sikélianos d' après son Autobiographie. Analyse de ses lettres à A. Sikélianos, de 1935 à 1951, (Revue des) Etudes Néo-helléniques, t. I (Aix-en-Provence, 1968), σ. 261-311.
- Εύαγγ. Παπανούτσου, Παλαμᾶς—Καβάφης—Σικελιανός, 4η έκδ., "Ίκαρος, [Ἰθάκη 1977], σ. 233 κ.έ.
 Ὁ Ἀλαφροῖσιωτος, περ. Νέα Ἑστία, τ. 109 (1.5.1981), σ. 565-579.
- Κλ. Παράσχου, Ἕλληνες λυρικοί, Ἀθήνα 1953, σ. 173 κ.έ.
 —Δέκα Ἕλληνες λυρικοί, Φέξης, Ἀθήνα 1962, σ. 137 κ.έ.
- Λίνου Πολίτη, Μορφές τοῦ νεοελληνικοῦ λυρισμοῦ, στὸν τόμο «Θέματα τῆς Λογοτεχνίας μας», Πρώτη σειρά, 2η έκδ., Κωνσταντινίδης, Θεσσαλονίκη, ἄ.έ., σ. 47 κ.έ.
- Παντελῆ Πρεβελάκη, Γιώργου Σεφέρη, Δοκιμές, τ. 2ος (1948-1971), "Ίκαρος, Ἀθήνα 1974, σ. 97 κ.έ.
- Εὔας Σικελιανοῦ, Ὁ ποιητῆς Ἀγγελος Σικελιανός, περ. Νέα Ἑστία, τ. ΛΗ' (1945), σ. 1069 κ.έ.
- Σοφίας Σπανοῦδη, Ὁ Σικελιανός καὶ ὁ Ντ' Ἀννούτσιο, περ. Νεοελληνικά Γράμματα, 23 Ἀπριλ. 1938, σ. 1 καὶ 4.
- Βασ. Φράγκου, Ἡ ἀπάντηση τοῦ Ἀγγελοῦ Σικελιανοῦ στὸ πρόβλημα τοῦ αἰῶνα μας, «Ἑλληνοκεντρικά», Θεσσαλονίκη 1961, σ. 52 κ.έ.
- Χρήστου Φράγκου, Ὁ Ἀγγελος Σικελιανός ἑλληνοκεντρικὸς ποιητῆς, περ. Νέα Ἑστία, τ. ΞΒ' (15.7.1957),
- Χρήστου Φράγκου, Ὁ Ἀγγελος Σικελιανός ἑλληνοκεντρικὸς ποιητῆς, περ. Νέα Ἑστία, τ. ΞΒ' (15.7.1957), σ. 972 κ.έ.
- Ρίτσας Φράγκου—Κικίλια, Ξαναδιαβάζοντας τὸν Ἀγγελο Σικελιανό, περ. Διαβάζω, ἀρ. 46 (1981), σ. 42-63.

5. Βιβλιογραφικά

- Γ. Κ. Κατσιμπαλη, Βιβλιογραφία Α. Σικελιανοῦ, Ἀθήνα 1946 (ἀνατύπ. στὸν τόμο: Σικελιανός 1884-1951, ἐπιμ.-σύνθ. Γεράσ. Γρηγόρη, Ἑταιρεία Λευκαδικῶν Μελετῶν, Ἀθήναι 1971, σ. 195 κ.έ.)

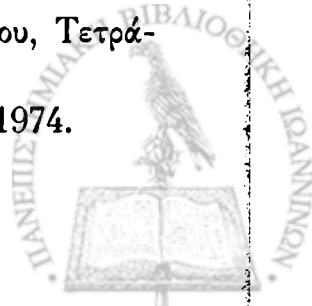
- Γ. Π. Σαββίδη, —Βιβλιογραφία Σικελιανού (Συμπλήρωμα),
'Αθήνα 1952 (ἀνατύπ., ὅ.π., σ. 241 κ.έ.).
Βιβλιογραφικά στὸν Σικελιανὸ 1909-1945,
'Αθήνα 1966 (ἀνατ. 'Επιθ. «'Ηώς»).
- Εὐγενίας Χατζηδάκη, —'Ο «Δελφικὸς Λόγος» τοῦ Σικελιανοῦ. (Λύ-
ση ἐνὸς βιβλιογραφικοῦ προβλήματος), ἀνάτ.
περ. 'Ο 'Εραμιστής, τ. Η', τεύχ. 48, 'Αθήνα
1970.
- Δημήτρη Δασκαλόπουλου, Συμπλήρωμα στὴ βιβλιογραφία Α. Σικελια-
νοῦ τοῦ Γ. Κατσίμπαλη. Γιὰ τὶς Δελφικὲς ἐ-
ορτὲς καὶ τὴν Εὐα (ἀπὸ τὴν Αὐτοβιογραφία
τῆς Εὐας), στὸν τόμο «Σικελιανὸς 1884-1951»,
ὅ.π., σ. 261 κ.έ.
- Ρίτσα Φράγκου-Κικίλια, Βιβλιογραφικὰ "Ἐτους Σικελιανοῦ, περ. Δια-
βάζω, ἀρ. 46 (1981), σ. 72-79.
- Βιολέττα Φράγκου-Κικίλια, Συμβολὴ στὴ Βιβλιογραφία τοῦ Α. Σικελια-
νοῦ (ὑπὸ ἔκδ.).

6. Ἱστορίες Λογοτεχνίας

- Κ. Θ. Δημαρᾶ, Ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, 4η
ἐκδ., Ἰκαρος, 'Αθήνα 1968, σ. 433 κ.έ.
- Λίνου Πολίτη, Ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, Μορ-
φωτ. Ἰδρυμα Ἐθν. Τραπεζῆς, 'Αθήνα 1978,
σ. 235 κ.έ.
- Mario Vitti, Ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, ἐκδ.
'Οδυσσεάς, 'Αθήνα 1978, σ. 300 κ.έ.

7. Ἀφιέρωματα

- 'Ἐταιρεία Λευκαδικῶν
Μελετῶν. Σικελιανὸς 1884-1951 (Βίος, ἔργα, ἀνθολο-
γία, κριτικὲς, εἰκόνες, βιβλιογραφία), σύνθ.-
ἐπιμ. Γεράσ. Γρηγόρη, 'Αθῆναι 1971.
- 'Ἐπιθ. 'Ηώς, Ἀφιέρωμα στὴν Εὐα Palmer-Σικελιανοῦ,
ἔτος 9ο, ἀρ. 98-102 (1966) καὶ ἔτος 10ο, ἀρ.
103-107 (1967).
- Κότινος στὸν "Αγγελο
Σικελιανό, Τριάντα χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατό του, Τετρά-
δια Εὐθύνης 11, 'Αθήνα 1980.
- περ. Κριτικὰ Φύλλα, Ἀφιέρωμα στὸν Σικελιανό, Δεκ. 1974.

- περ. Νέα Ἑστία, Ἄγγελος Σικελιανός. Πρῶτο κοίταγμα, τ. Ν' (1.7. 1951), σ. 879 κ.έ., (μεγάλο) Ἀφιέρωμα, τ. ΝΒ' (Χριστούγεννα 1952), καθὼς καὶ: τ. Π' (1.7.1966), τ. 90 (1.7.1971), τ. 99 (15.6.1976).
- περ. Πρόσπερος, Ἀφιέρωμα στὸν Σικελιανό, φύλλο 5, Κέρκυρα 1951.
- «Φιλολογικὴ Βραδινή» (ἀφιέρωμα στὰ 30 χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Σικελιανοῦ), 7.4.1981.
- περ. Εὐθύνη, Δημόσια συζήτηση γιὰ τὸν Ἄγγελο Σικελιανό, ἀρ. 113 (Μάιος 1981), σ. 265 κ.έ.

ΜΑΡΘΑΣ Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

Α. ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ: «ΖΩΦΟΡΟΣ»

Αισθηματική ανάλυση

Με φτέρνα ως μήλο κόκκινο χτυπώντας
τα πλευρά των αλόγων, φουντωμένη
'που φλέβα κλαδωτή κι ο ιδρός κολλώντας
στην κοιλιά και στα νύχια κατεβαίνει

και με την απαλάμη σαλαγώντας
στο λαιμό, 'που ν' η τρίχα χωρισμένη
σαν το φτερό του κύκνου, αναδεμένοι
με σ'κιάδι ή με στεφάνι, πάν' ορμώντας...

Η γη στο κάμα ανοίγει... Το τζιτζίκι
στις ελιές διαλαλεί μιὰ ανάρρη νίκη...
—ή λιτανεία τον πέπλο τώρα βγάνει·

και με το λίγο αγέρι φεύγει πρίμα
χορευτό των ατιών το πλούσιο κύμα,
κάλπασμα, τετραπόδισμα, ή ραβάνι...

Το ποίημα αυτό του Σικελιανού περιλαμβάνεται στα πρώτα Λυρικά του και ειδικότερα στη συλλογή «Σονέτα».

Όπως δείχνει η εξωτερική διάρθρωση του ποιήματος πρόκειται για ένα σονέτο με την κλασική-του μορφή, δηλ. τις δύο πρώτες τετράστιχες στροφές μιὰ ενότητα και τις δύο τελευταίες τρίστιχες άλλη ενότητα.

Το ποίημα αρχίζει μ' ένα εμπρόθετο τοπικό προσδιορισμό, που βρίσκεται στην αρχή του α' στίχου: «με φτέρνα». Ο προσδιορισμός αυτός από τη μιὰ καθορίζει επακριβώς ένα σημείο του ανθρώπινου σώματος και μάλιστα σημοίο κατω άκρου και από την άλλη εντοπίζει ένα σημείο επαφής του ανθρώπου με το ζώο (τα πλευρά των αλόγων). Είναι ένα καίριο σημείο: η επαφή του ανθρώπου με το ζώο. Μέσα από την επαφή (στη συγκεκριμένη περίπτωση πρόκειται για χτύπημα) γίνεται η ζεύξη ανθρώπου-ζώου. Η εικόνα γίνεται πιο πα-

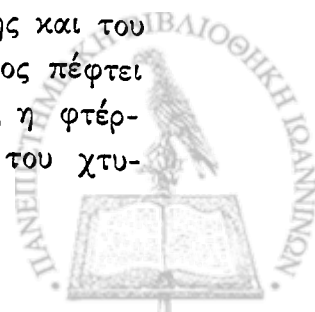
ραστατική ζωγραφικά με τη χρωματική της αίσθηση μέσα από την παρομείωση «ως μήλο κόκκινο». Με το σχήμα αυτό του λόγου από μια πρώτη άποψη περιγράφει, ζωγραφίζει λεπτομερειακά ο ποιητής το σημείο επαφής: η φτέρνα στρογγυλεμένη σαν την επιφάνεια ενός μήλου χτυπάει το πλευρό του αλόγου. Το μήλο όμως έχει έναν ειδικό προσδιορισμό: «κόκκινο». Το επίθετο αυτό πέρα από την άμεση οπτική εικόνα που μας παρέχει, το κοκκίνισμα δηλ. της φτέρας του αναβάτη, είναι ταυτόχρονα έτσι φορτισμένο, ώστε να μας δώσει και το δυναμισμό της όλης συνθετικής εικόνας. Το κόκκινο είναι το χρώμα του αίματος, το χρώμα της ίδιας της ζωής.

Ο πρώτος λοιπόν στίχος είναι μιά εικόνα, που από πρώτη άποψη φαίνεται στατική, μέσα όμως από τις λέξεις αναδύεται ένας δυναμισμός, μια κίνηση. Πρόκειται για μια ρεαλιστική λεπτομέρεια, όπου οι καβαλάρηδες ξυπόλυτοι καθώς είναι χτυπούν τα πλευρά των αλόγων, για να προχωρήσουν. Αυτό ακριβώς το στοιχείο προεκτείνεται με την επόμενη αναφορική πρόταση. Οι φλέβες διακλαδωμένες καθώς είναι στο σώμα του ζώου, φουντώνουν τη στιγμή της προσπάθειας για κίνηση. Την προσπάθεια ακριβώς αυτή, που την τονίζει και η θέση της μετοχής «φουντωμένη», που προτάσσεται από το υποκείμενο της αναφορικής πρότασης, δίνει ο Σικελιανός με την πλαστική αυτή εικόνα. Δεν έχουμε ακόμα εποπτεία της κίνησης του ζώου, απλώς επιμέρους εικόνες που προβάλλουν την προσπάθεια για κίνηση. Αισθητή ένδειξη αυτής της προσπάθειας είναι η εφίδρωση του σώματος του αλόγου. Η αίσθηση τώρα του ιδρώτα γίνεται πιά φανερή με τη μετοχή «κολλώντας». Χρησιμοποιεί δηλ. ο ποιητής και μιιά άλλη διάσταση, την αφή, για να μας προσδιορίσει το μέγεθος της προσπάθειας-τους. Οι ιδιότητες του ιδρώτα, η υγρασία και το κόλλημα, δίνονται και ηχητικά με τα υγρά σύμφωνα ρ,λ (ιδρός κολλώντας) και μάλιστα δυό λάμδα (λλ), που επιτείνουν (οπτικά) την κολλητική-του αίσθηση.

Η περιγραφή του αλόγου ολοκληρώνεται με τη ροή του ιδρώτα στην κοιλιά και στα νύχια μέσα από το ρήμα «κατεβαίνει», που δηλώνει μιιά δεύτερη επιμέρους κίνηση.

Σ' αυτή τη στροφή η μετοχική και η αναφορική πρόταση ζωγραφίζουν λεπτομερειακά την πλαστικότητα του ζώου, παράλληλα όμως τονίζουν την προσπάθειά του για κίνηση μέσα από τις ίδιες τις λέξεις. Η προσπάθεια φτάνει στο αποκορύφωμά της με τις φουντωμένες και κλαδωτές φλέβες των ζώων, την εφίδρωση στα κάτω άκρα τους, τονίζοντας ταυτόχρονα και το στοιχείο της ζωτικότητάς τους, που έρχεται τώρα να συμπληρώσει μ' ένα εννοιολογικό παράλληλο το περιεχόμενο του επιθέτου «κόκκινο».

Σ' όλη αυτή τη στροφή είναι διάχυτα τα στοιχεία της έντασης και του παλμού μέσα από την εικονική αυτή παρουσίαση, όπου το κύριο βάρος πέφτει στη λεπτομέρεια. Αρχικά το σημείο κάτω άκρα του ανθρώπου, η φτέρνα, σημείο επαφής ανθρώπου ζώου, συνδέεται στενά με την έννοια του χτυ-

πήματος· αυτά συνενώνονται με τη ζωτικότητα των αλόγων μέσα από το φούντωμα, που προκαλεί η συσσώρευση του αίματος στις κλαδωτές φλέβες, καθώς και με το αποτέλεσμα αυτής της ζωτικότητας, τη ροή του ιδρώτα στην κοιλιά και στα νύχια του ζώου.

Η ζωντανή αυτή περιγραφή του αλόγου συνεχίζεται μετά από μια μικρή παύση (άνω τελεία) και στη δεύτερη τετράστιχη στροφή. Η μετάβαση γίνεται με το σύνδεσμο «και», που συνδέει το δυναμισμό της πρώτης στροφής με τη δεύτερη, όπου μέσα από μια νέα λεπτομερειακή εικόνα κλιμακώνεται η προσπάθεια για κίνηση. Μιά κίνηση που δίνεται μέσα από τη δυναμικότητα των ίδιων των λέξεων και θα κορυφωθεί τελικά σε ολοκληρωμένη κίνηση με τον τελευταίο στίχο-της, όπου βρίσκεται και η κύρια πρόταση των δύο στροφών: «πάν' ορμώντας».

Ο εμπρόθετος τοπικός προσδιορισμός είναι πάλι τοποθετημένος στην αρχή του στίχου, «με την απαλάμη» και αποσαφηνίζει το σημείο επαφής συγκριμενοποιώντας-το ταυτόχρονα με το οριστικό άρθρο. Παρατηρούμε ότι το σημείο αυτό βρίσκεται στά άνω άκρα. Το προθετικό άλφα στη λέξη «απαλάμη» είναι σαν να μας προετοιμάζει για το εννοιολογικό περιεχόμενο της μετοχής που ακολουθεί («σαλαγώντας»). Μας δίνει δηλ. το α σε συνδυασμό με την προέκταση του στις επόμενες συλλαβές την αίσθηση αυτή της απαλότητας, που προτείνει το χάδι και που διευκρινίζεται και καθορίζεται πιο καλό από το εννοιολογικό περιεχόμενο της μετοχής που ακολουθεί («σαλαγώντας»). Έχουμε λοιπόν πάλι μια επαφή ανάμεσα στον άνθρωπο και το ζώο. Τώρα όμως πρόκειται για ένα χάδι που γίνεται στο πάνω μέρος του σώματος του αλόγου· το σημείο επαφής τους είναι ο λαιμός.

Ο ποιητής αντιπαραθέτει έντεχνα το χτύπημα του ζώου στην πρώτη στροφή με το χείδεμά του στη δεύτερη χρησιμοποιώντας και στις δύο περιπτώσεις μετοχή: χτυπώντας vs σαλαγώντας. Η αντιπαραθέση επίσης του χτύπηματος στα κάτω άκρα του ζώου με το χείδεμά του στα άνω άκρα, το παίξιμο ακριβώς αυτό πάνω-κάτω, μας δίνει μια λεπτομερειακή οπτική εικόνα της σωματικότητας του αλόγου.

Όπως στην πρώτη τετράστιχη στροφή του σονέτου έτσι και στη δεύτερη, αφού ο ποιητής εντοπίσει με ακρίβεια το σημείο επαφής ανθρώπου-ζώου κι εδώ μάλιστα μέσα από την έννοια του χαιδιού, ακολουθεί η δευτερεύουσα αναφορική πρόταση, που εισάγεται με το σύνδεσμο «όπου». Η περιγραφή του λαιμού του αλόγου δίνεται ρίχνοντας το κύριο βάρος στη λεπτομέρεια «τρίχα» και προσδιορίζεται καλύτερα από την παρομοίωση που ακολουθεί «σαν το φτερό του κύκνου». Τα φτερά του κύκνου διακρίνονται για τη στιλπνότητά-τους που δίνουν την αίσθηση της ομορφιάς και της ζωτικότητας, όπως ακριβώς και οι τρίχες του λαιμού του αλόγου. Η θέση της μετοχής «χωρισμένη» στη δεύτερη στροφή αντιπαρατίθεται εννοιολογικά με τη μετοχή της πρώτης στρο-

φής, που κι αυτή βρίσκεται στο τέλος του δεύτερου στίχου: «φουντωμένη» vs «χωρισμένη».

Μα και η παρομοίωση δεν είναι τυχαία τοποθετημένη: ο κύκνος που ανήκει στο ζωικό είδος, εκεί όπου ανήκει και το άλογο, διακρίνεται για τη λευκότητά του. Η χρωματική ακριβώς αυτή αίσθηση αντιπαρατίθεται στην παρομοίωση της πρώτης στροφής (α' στίχος): «ως μήλο κόκκινο», όπου έχουμε μιά άλλη χρωματική αίσθηση: «ως μήλο κόκκινο» vs «σαν το φτερό του κύκνου»

Μετά το σημείο στίξης, το κόμμα, ακολουθεί η επιθετική μετοχή «αναδεμένοι», χωρίς άρθρο, στον πληθυντικό αριθμό, που σε σχέση με την προηγούμενη λεπτομερειακή περιγραφή του ζώου, μας δίνει την έννοια του πλήθους. Ταυτόχρονα το παραστατικό σύνθετο «αναδεμένοι» τοποθετημένο σ' ένα καίριο σημείο, στο τέλος του προτελευταίου στίχου, περιέχει την ενέργεια συντελεσμένη. Προχωρούν λοιπόν οι καβαλάρηδες φορώντας στο κεφάλι-τους ένα καπέλο με γείσο για να προφυλάσσονται από τον ήλιο ή στεφανηφόροι. Έχουμε δηλ. δύο προσδιορισμούς που συνδέονται με το διαζευκτικό σύνδεσμο και δίνουν με αληθοφάνεια την εικόνα του πλήθους μέσα από μιά παραστατική λεπτομέρεια.

Παρατηρούμε λοιπόν από την πρώτη στροφή κάποιες επιμέρους κινήσεις που αντιστοιχούν στη λεπτομερειακή περιγραφή, ζωγραφίζονται μέσα από εκφράσεις παραστατικές που δίνουν ένταση και δυναμισμό στις εικόνες (χτυπώντας-φουντωμένη φλέβα-ιδρός κατεβαίνει) και συνεχίζονται στη δεύτερη στροφή (σαλαγώντας-αναδεμένοι). Όλες αυτές οι επιμέρους κινήσεις φτάνουν στην κορύφωσή-τους, στην ολική κίνηση της σύνθεσης με την κύρια πρόταση στον τέταρτο στίχο της δεύτερης στροφής: «πάν' ορμώντας». Η κίνηση αυτή, το ξέσπασμα με ορμή, δίνεται σε ένα πρώτο στάδιο με την λειτουργικότητα του ρήματος «πάνει» και επιτείνεται από τη μετοχή που ακολουθεί. Η τάση για κίνηση στο σημείο αυτό γίνεται μια πραγματικότητα. Έρχεται σα φυσικό επακόλουθο μετά τα χτυπήματα των καβαλάρηδων, τη συσσώρευση του αίματος στις φλέβες των αλόγων που δείχνουν αυτή την προσπάθεια, συνεχίζεται με το χάδι στο λαιμό των ζώων και τέλος ξεσπάει σε μια ολοκληρωτική κίνηση. Έχουμε δηλ. μιά κλιμάκωση της κίνησης που περιγράφεται αρχίζοντας από τα κάτω άκρα, προχωράει στα άνω άκρα συνοδευμένη πάντα από το ζεύγμα άνθρωπος-ζώο και καταλήγει σε μια δυναμική κίνηση, γεμάτη ένταση και παλμό, άνω και κάτω άκρων, ανθρώπων και ζώων σε ένα κάλπασμα με ορμή.

Αν θελήσουμε να προσέξουμε πιο πολύ τις δυό αυτές στροφές, θα δούμε ότι η τοποθέτηση των λέξεων, ακόμα και η στίξη είναι αντίστοιχη στην πρώτη στροφή και στη δεύτερη ώστε η έννοια της αντίθεσης να γίνεται πολύ αισθητή:

με φτέρνα vs με την απαλάμη
χτυπώντας vs σαλαγώντας

τὰ πλευρά νς στο λαιμό
ως μήλο κόκκινο νς σαν το φτερό του κύκνου.

Το στοιχείο ακριβώς αυτό δίνεται και μέσα από την ομοιοκαταληξία των δυό τετράστιχων ιαμβικών στροφών. Στην πρώτη στροφή η ομοιοκαταληξία είναι πλεκτή: ομοιοκαταληκτεί ο πρώτος στίχος με τον τρίτο (χτυπώντας-κολλώντας) και ο δεύτερος με τον τέταρτο (φουντωμένη-κατεβαίνει). Στη δεύτερη στροφή είναι σταυρωτή και ομοιοκαταληκτεί ο πρώτος με τον τέταρτο (σαλαγώντας-ορμώντας) και ο δεύτερος με τον τρίτο (χωρισμένη-αναδενένοι). Και στις δυό περιπτώσεις η πρώτη ομοιοκαταληξία γίνεται ανάμεσα σε μετοχές, που δείχνουν την ολική κίνηση:

χτυπώντας	—	κολλώντας
νς		νς
σαλαγώντας		ορμώντας

• Η αίσθηση όμως της αντίθεσης βρίσκεται και στις λέξεις που περιγράφουν τη σωματικότητα και ζωτικότητα των αλόγων: «φουντωμένη» νς «χωρισμένη» και σ' αυτές που δείχνουν άλλες επιμέρους κινήσεις (ενεργεία και δυνάμει): «κατεβαίνει» νς «αναδενένοι».

Μέσα εξάλλου από τον τέταρτο στίχο της δεύτερης στροφής σιγά-σιγά αρχίζει πιά να ξεκαθαρίζεται και ο τίτλος του ποιήματος, μιά και με τον προσδιορισμό των κοβαλάρηδων «με σκιάδι ή με στεφάνι» μεταφερόμαστε στην εικόνα ενός πλήθους, μιάς ιεροτελεστείας, μιάς πομπής.

Η ιεροτελεστεία όμως αυτή, η κίνηση της πομπής εντοπίζεται και τοπικά με την αναφορά στο χώρο, που δίνεται με το επόμενο τρίστιχο του σονέτου. Βρισκόμαστε στην κορυφή της μέρας, σε ένα καλοκαιριάτικο μεσημέρι, όπου ο ήλιος καίει στα μεσούρανα, με αποτέλεσμα η γή να σκάει, να ανοίγει από τη ζέστη. Μιά χαρακτηριστική λεπτομέρεια που ζωντανεύει την ατμόσφαιρα της καλοκαιρινής αυτής ώρας είναι το τζιτζίκι. Το μικροσκοπικό αυτό έντομο, που σε συνεπαίρνει κυριολεκτικά με το διαπεραστικό του λάλημα, βρίσκεται πάνω στις ελιές· είναι το δέντρο που τονίζει την ελληνικότητα του χώρου, συγχρόνως όμως χαρακτηρίζει κατεξοχήν το αττικό τοπίο. Μέσα στο μεσημαριάτικο αυτό κάμα τα στοιχεία του ελληνικού αττικού χώρου συνδεδεμένα με το λάλημα του τζιτζικιού συνθέτουν μια πανηγυρική ατμόσφαιρα. Μεταφερόμαστε δηλ. σε ένα ατμοσφαιρικό μοτίβο, όπου τα στοιχεία της φύσης βρίσκονται σε ένταση: ένταση ζέστας, ένταση μέρας, ένταση λαλήματος. Μέσα από την κοινή αυτή κατηγορία της έντασης ζωντανεύει η αίσθηση ενός θριάμβου, που διερμηνεύει ειδικότερα ο διαπεραστικός ήχος της φωνής του τζιτζικιού. Η αίσθηση όμως του θριάμβου αυτού είναι διάχυτη σε όλη την ατμόσφαιρα, όπως δηλώνεται με το επίθετο «ανάρη» και τη νοηματική απόχρωση του

ρήματος «διαλαλεί».

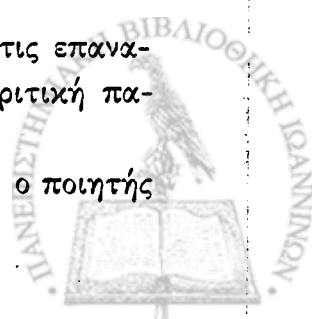
Η κίνηση του πλήθους, της πομπής, που τώρα δηλώνεται με τη λέξη «η λιτανεία», συνδέεται με μια συγκεκριμένη πράξη: «τον πέπλο τώρα βγάνει». Η αναφορά στον πέπλο είναι αρκετή για να συσχετίσουμε τη «λιτανεία» με την πομπή των Παναθηναίων, που ξεκινάει από τον Κεραμεικό για να καταλήξει στην Ακρόπολη, στο ναό της Αθηνάς, όπου θα φορέσει στην πολιούχο-της τον πέπλο που ύφαναν οι παρθένες. Ο συσχετισμός αυτός μας οδηγεί φυσιολογικά στον τίτλο και σε ένα δεύτερο συσχετισμό: ανάμεσα στην πομπή που περιγράφει το ποίημα και στη Ζωφόρο. Η σύμπτωση των θεμάτων μας αποκαλύπτει ότι πρόκειται για την παράσταση που απεικονίζεται στη Ζωφόρο του Παρθενώνα, πάνω από τους εξωτερικούς τοίχους του σηκού, ανάμεσα στο επιστύλιο και στο αέτωμα. Η λιτανεία, ωστόσο, όπως φαίνεται μέσα από αυτό το τρίστιχο, τοποθετείται μέσα στο φυσικό χώρο. Τι συμβαίνει; Αναδρομικά αντιλαμβανόμαστε ότι ο Α. Σικελιανός χρησιμοποιεί ένα ποιητικό εύρημα: σπάζει τα όρια ανάμεσα στη Φύση και την Τέχνη.

Ο συμπλεκτικός σύνδεσμος «και» στην αρχή του τελευταίου τρίστιχου συνδέει την ατμόσφαιρα αυτής της στροφής με την προηγούμενη. Το φυσικό στοιχείο, το αγέρι, παρουσιάζεται σαν αυτό να κινεί την πομπή και να της δίνει τον ενιαίο ρυθμό της. Τα όρια λοιπόν ανάμεσα στη Φύση και την Τέχνη για άλλη μιά φορά καταργούνται και έχουμε ένα τολμηρό δέσιμο των δυό. Η εικόνα εξάλλου πλουτίζεται με τη μεταφορά πομπή=κύμα, για να μας δώσει την αίσθηση του πλήθους και να μας δηλώσει και την κίνηση της πομπής, τον ενιαίο ρυθμό-της. Το πλήθος των ανθρώπων και των ζώων προχωράει με ένα ρυθμό χορευτικό, όπως δηλώνεται με τον δεύτερο στίχο του τρίστιχου: «χορευτό των ατιών το πλούσιο κύμα». Η αίσθηση του χορού ο ρυθμικός-του απόηχος φαίνεται από την αλλαγή του ιαμβικού ρυθμού σε αναπαιστικό στην αρχή του στίχου, που γίνεται με ένα παρατονισμό και με την αντικατάσταση μιάς τονισμένης συλλαβής από μιά ατονη:

υ ˘ υ υ ˘
 υ — υ — υ — υ — υ — υ

Έπιτείνεται όμως η αίσθηση αυτού του χορευτικού ρυθμού με τις επαναλαμβανόμενες συλλαβές το-των-τιων-το, που δημιουργούν μιά διακριτική παρήχηση.

Το ρυθμικό λοιπόν βάδισμα που ταιριάζει σε μιά τελετουργία ο ποιητής

μας το παρουσιάζει με την αίσθηση του χορού μέσα από μια σειρά διαδικασιών με το αγέρι αρχικά, καθώς παρουσιάζεται σαν αυτό να ωθεί την πομπή και να της δίνει τον ενιαίο ρυθμό-της· την προέκταση αυτής της κίνησης με την μεταφορά πομπή = κύμα και τέλος με την αλλαγή του ιαμβικού ρυθμού σε αναπαιστικό.

Με τον τελευταίο στίχο του ποιήματος ο ποιητής εξειδικεύει την κίνηση σε τρεις τρόπους έντεχνου καλπασμού για να αισθητοποιήσει παραστατικά τον πειθαρχημένο ρυθμό της πομπής:

κάλπασμα	τετραπόδια	ή	ραβάνι
1 1	1 2		1 2
2 2	3 4		1 2

Η κυριαρχία εξάλλου στο στίχο του α σε συνδυασμό με ηχηρά συμφωνικά συμπλέγματα αναπαριστά και ακουστικά αυτό τον πειθαρχημένο ρυθμό της πομπής:

καλπ-α-σμα τε-τραπ-δ-σμα ρα-(β)-α

Ο ποιητής λοιπόν, περιγράφει την παράσταση της πομπής στη Ζωφόρο του Παρθενώνα αρχίζοντας από τα κάτω άκρα του ανθρώπου, τη φτέρνα, για να κλείσει το ποίημα του με το θόρυβο πάλι των κάτω άκρων, των ποδιών, των αλόγων. Αρχίζει δηλ. και τελειώνει τονίζοντας τα κάτω άκρα του ζεύγματος ανθρώπου-ζώου. Κι αυτό, γιατί θέλει να μας δώσει χρησιμοποιώντας όλες τις αισθήσεις μας όραση, αφή, ακοή την κινητικότητα της παράστασης. Πρόκειται δηλ. για μιά λιτανεία, όπου οι καβαλάρηδες και τα άλογα είναι τα στοιχεία που δίνουν αυτό τον τελετουργικό ρυθμό: στην αρχή του ποιήματος το χτύπημα των καβαλάρηδων και στο τέλος-του ο κρότος των ποδιών των γυμνασμένων αλόγων.

Το βασικό εύρημα και το κλειδί του ποιήματος είναι η συγχώνευση Φύσης-Τέχνης, παρελθόντος- παρόντος. Η κλασική τέχνη είναι μιά τέχνη νατουραλιστική, ρεαλιστική, έχει δηλ. σαν πρότυπο τη Φύση και εκφράζει την αίσθηση του πραγματικού. Έτσι για τον κάθε καλλιτέχνη το κύριο βάρος έπεφτε στη λεπτομέρεια. Η τελειότητα της ζωντανής λεπτομέρειας και η απεικόνισή-της είναι τα στοιχεία που ξεχωρίζουν στην κλασική τέχνη. Παράλληλα όμως είναι ένας κοινός παρονομαστής ανάμεσα στη γλυπτική παράσταση του Παρθενώνα και στο συγκεκριμένο ποίημα. Έτσι η κάθε λεπτομέρεια διακρίνεται και ταυτόχρονα συνενώνεται με τις άλλες για να δημιουργήσουν ένα σύνολο τελειότητας. Και τα στοιχεία όμως του ποιήματος δίνουν μιά ζωντανή περιγραφή έχοντας σαν αφετηρία την κάθε λεπτομέρεια για να καταλήξουν στο συνολικό αποτέλεσμα, την παράσταση. Με το χρονικό επίρρημα «τώρα»

το τότε και το τώρα συνενώνονται σε ένα αδιάσπαστο παρόν, χάρη στην τελειότητα της νατουραλιστικής τέχνης του Φειδία και στη συγκεκριμένη ποιητική δημιουργία του Σικελιανού, που ζωντανεύει την αίσθηση και το ύφος της κλασικής τέχνης. Και επιπλέον είναι ο φυσικός χώρος, ο ίδιος τότε και τώρα, που ευνοεί τη διαχρονική αυτή συνένωση. Το σύνολο λοιπόν αυτών των στοιχείων δημιουργεί την εντύπωση ότι πρόκειται για μιά ζωντανή πομπή και όχι για ένα έργο γλυπτικής. Σ' αυτό διακρίνομε μιά συνδήλωση: έμμεσα υποδηλώνεται η τελειότητα της κλασικής τέχνης, που συνίσταται στο χαρακτηριστικό της ζωντάνιας, που δίνει την εντύπωση του αληθινού.

ΟΙ ΤΡΑΓΩΔΙΕΣ ΤΟΥ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ

Οι τραγωδίες του Σικελιανού γράφτηκαν στην ώριμη ηλικία του ποιητή. Είναι συνολικά έξι: 'Ο «Αιθύραμβος του Ρόδου» (1932), ή «Σίβυλλα» (1940), ό «Δαίδαλος στη Κορήτη» (1942), ό «Χριστός στη Ρώμη» (1946), ό «Θάνατος του Διγενή» (1947) και ό «'Ασκληπιός», πού δέν ολοκληρώθηκε.

'Η στροφή του Σικελιανού πρὸς τὸ θέατρο, καί συγκεκριμένα πρὸς τὴν τραγωδία, ἦταν γι' αὐτὸν ἕνας τρόπος νὰ περάσει τὰ μηνύματά του στὸ εὐρὺ κοινό. Καί γι' αὐτὸ τόσο τὰ θέματα ὅσο καί τὰ σύμβολα τῶν τραγωδιῶν του σχετίζονται ἄμεσα μὲ τὴ λυρική του ποίηση.

'Επειτα, παράλληλα καί σὲ συνάρτηση μὲ τὶς Δελφικὲς του προσπάθειες, ἐπεδίωκε καί τὴν ἀναβίωση τῆς τραγωδίας καί στίς δικές του τραγωδίες ἀκολουθεῖ τὴ φόρμα τῆς ἀρχαίας: πάροδος, στάσιμα, χορικά καί ἐξοδος. 'Ακόμη τηρεῖ τὴν ἔμμετρη μορφή τῆς τραγωδίας, τοὺς μακροὺς στίχους στὰ ἐπεισόδια καί τοὺς βραχεῖς λυρικοὺς στὰ χορικά, κατ'ἀλληλα γιὰ μελοποίηση.

'Ο ἴδιος ἀναφέρει χαρακτηριστικὰ γιὰ τὸ θέατρο, τὸ «Μεγάλο Θέατρο», ὅπως τὸ ἀποκαλεῖ, ἀρχίζοντας μὲ τὴ γνώμη τῆς Εὐας Σικελιανού γι' αὐτό : «...Εἶναι ἡ τέχνη πού ξυπνᾷ τὸ πνεῦμα τῆς προφητείας... Εἶναι ἡ ταυτόχρονη ἐπικοινωνία τῆς μεγάλης μάζας μὲ τὸν αἰώνιο Μῦθο, ἀτομικό, ἐθνικό καί κοσμικό. Τὸ μῦθο πού ἐνώνει καί σύγχρονα δίνει ἀτομικό χαρακτῆρα καί στὰ ἔθνη καί στοὺς ἀνθρώπους... Εἶναι ἡ Τέχνη πού φανερώνει στὸν ἄνθρωπο τὴν ἴδια του ψυχή, ὅταν βλέπει τὸν ἑαυτό του νὰ λάμπει βαθειὰ μὲς στὰ μάτια τῶν ἄλλων...

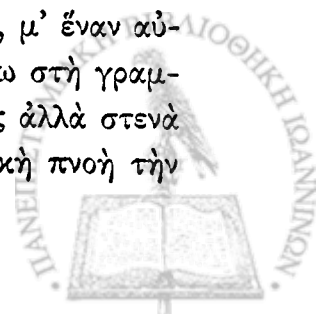
Μιὰ παράσταση ἐνὸς τέτοιου «μεγάλου» θεάτρου ἔχει ὀρισμένες ἀπαιτήσεις. 'Η πρώτη, εἶναι ὁ Ποιητὴς πού μὲ τὰ μάτια τοῦ Λυγκέα μεταμορφώνει τὴ γῆ σὲ γυαλί καί βλέπει τὶς βαθειὲς ρίζες τοῦ ἴδιου του λαοῦ, πού ἀδράχνει τὸ μῦθο του σὰν ὀραματιστὴς καί ἀπὸ τὶς τοπικὲς του ἱστορίες ἀποκαλύπτει στὸ ἔθνος του τὴν παγκόσμια ἀποστολή του...

'Ενα τέτοιο θέατρο τὸ πλησίασαν περισσότερο ἀπ' ὅλα τὰ ἔθνη οἱ 'Ελληνες. 'Η σημασία τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου εἶναι πὼς κατόρθωσε νὰ ἐκμεταλλευτεῖ μὲ πληρότητα τὸ Διονυσιακὸ στοιχεῖο. Οἱ Τραγικοὶ χοροὶ διαφωτίζουν τὴν πάλη καί τὰ ὄνειρα τῶν ἠθοποιῶν καί μὲ τὴ μελωδική καί ρυθμική ἔντασή τους λευτερόνουνε παντοῦ τὰ φοβισμένα πλήθη, ξυπνώντας μέσα τους τὸ ἀλήθινὸ πνεῦμα τῆς προφητείας...»

Γιὰ τὴν ἀναγέννηση τῆς τραγωδίας εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ποιητῆς πιὸ ἀρμόδιος νὰ μιλήσει. Γράφει σχετικὰ: «Ποιὰ λοιπὸν πρέπει νὰ ἔναι σήμερα ἡ εὐθύνη ὄσων τολμοῦνε νὰ σηκώσουνε τὰ μάτια τους στὴν Τραγωδία, ἀπροετοίμαστοι ἀπὸ κάθε ἄποψη γιὰ τὸ γιγαντιαῖο συνθετικὸ τῆς πνεῦμα· πόσο ἀπέραντη δὲν πρέπει νὰ ἔναι ἡ ἐσωτερικὴ, ἠθικὴ, πνευματικὴ, αἰσθητικὴ προπόνησή τους, ἡ ἀσκησή τους, ὥστε νὰ ζητήσουν ν' ἀνεβοῦνε στὴ σκοπιὰ πού μᾶς ἐπαραδόθη στὴν ὑπέρτατη στιγμή τῆς Ἱστορίας μας, καὶ νὰ ἰδοῦνε, νὰ ἐποπτεύσουνε καὶ σήμερα πραγματικὰ ἀπ' αὐτὴ! Δὲν συλλογιέμαι ἐδῶ καθόλου ὄλους ἐκείνους (ἐξαίρουνται ἓνας ἢ δύο ἀνάμεσά μας) πού προσβλέπουνε μὲ ἀπίστευτη ἐπιπολαιότητα στὴν ἐξωτερικὴ ἀναστύλωση καὶ στὴν αἰσθητικὴ τελεστικὴ πλευρὰ τῆς γιγαντιαίας αὐτῆς κληρονομιάς. Ἄλλὰ γι' αὐτοὺς ὅπου πιστεύουν στὸ διαιώνιο δημιουργικὸ τῆς πνεῦμα, καὶ φιλοδοξοῦνε τὴν ἀπὸ μιὰ σπίθα ἀναζωπύρωση τῆς Κοσμικῆς ἀποστολῆς τῆς Τραγωδίας μὲς στὰ πλαίσια τῆς σημερινῆς μας ἐποχῆς. Κι αὐτοὺς δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τοὺς κατηγορήσω, προεξοφλώντας τὴν ἀποτυχία. Γιατὶ δὲν εἶναι τοῦτο φιλολογικὴ φιλοδοξία τους. Εἶν' ἀνάγκη ὀργανικὴ, ἀποκαλυμμένη μέσα τους βαθύτατα, ἀπ' αὐτὸ τὸ ἴδιο Τραγικὸ ἐντατικὸ συναίσθημα τοῦ σήμερα. Κι ἐδῶ ἴσως ἔγκειται καὶ ἡ μόνη μας ἐλπίδα νὰ πετύχουνε — μπορεῖ καὶ σύντομα — στὸν ὑψηλότετον αὐτὸ σκοπὸ, ἂν, βοηθημένοι ἀπ' τὸ βαθὺ αὐτὸ συναίσθημα, δὲν σταματήσουνε δουρικὰ στὰ δεδομένα πού τοὺς φυλακίζουν μὲς στὸ χρόνο, μέσα σ' ἓναν ὀρισμένο χρόνο, ἀλλὰ τὰ ἰδοῦν στὴν αἰωνία τους Τραγικὴν ἀνθρωπίνην ἀξία. Ἄν, δηλαδή, δὲν κλείσουνε τὸ νοῦ τους φωτογραφικὰ στὶς σχέσεις τους μ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ μας, ἀλλ' ἀπεναντίας ζητήσουν ἀπὸ τὴν πυρακτωμένη τῆς θερμοκρασία νὰ διαστείλει τὸ μυαλό τους ὥστε τὸ σημεῖο πού ἡ παραδοχὴ τοῦ «σύγχρονου» στὰ βάθη τους νὰ γίνῃ αὐτὴ ἡ ἴδια Μύθος. Καὶ νομίζω πὼς αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατὸ παρὰ νὰ γίνῃ, πὼς θὰ γίνῃ, καί, περσότερον ἀκόμα, πὼς σὲ κάποιους συντελεῖται τοῦτο ἀκοίμητα ὀλοένα.

Δὲν τὸ κρύβω ὀλότελα πὼς λογαριάζω τὸν ἑαυτό μου ἀνάμεσα σὲ κείνους πού πιστεύουν πὼς ἡ Τραγωδία θὰ ξαναγεννηθεῖ, καὶ πὼς ἡ νέα τούτη γέννα τῆς — ἂν, ὅπως ξέρομε, ὅποια γέννα εἶναι αἱματηρὴ — δὲν εἶναι δυνατὸ παρὰ ν' ἀναδυθεῖ μέσ' ἀπὸ τὸ περισσότερο αἷμα πού νὰ χύθηκε ποτὲ στὴν Ἱστορία... Ἄλλο τὸ ζήτημα ἂν θὰ βγεῖ μὲ τὸ χιτῶνα τῆς πλυμένο μὲς σ' αὐτό, σὰν τοὺς χιτῶνες τῶν Ἀγίων στὴν Ἀποκάλυψη. Ὅλα λέω πὼς ἐτοιμάζουμε τὸν ἐρχομό τῆς. Δὲν προεξοφλῶ τὸ πιὸ βαθύ τῆς περιεχόμενο. Ἄλλὰ τὸ προβλέπω ἄπειρα οὐσιαστικότερο ἀπὸ κείνο πού προφήτευεν ὁ Νίτσε, ὅταν τὸ εὐαγγελιζότανε ὡς τὴν ἀνθηση μιᾶς νέας Τραγικῆς στὴν ἀνθρωπότητα περιόδου, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἡ Τραγωδία θὰ προορίζονταν νὰ συντηρήσει, μ' ἓναν αὐστηρὸν αἰσθητικὸ τῆς καταναγκασμό, τὸ αἶσθημα τῆς ζωῆς ἀπάνω στὴ γραμμὴ τοῦ πιὸ ὑψηλοῦ τῆς πυρετοῦ καὶ στὸ ἐπίπεδο τῆς γενναιότερης ἀλλὰ στενὰ βιολογικῆς τῆς ἐντασης. Κάποια πλατύτερη κι ἀνώτερη Καθαρικὴ πνοὴ τὴν

προετοιμάζει. Ἡ θύελλα ὅπου μαίνεται, ἂν πιέζει ἀλλοιῶς ἀπέραντα τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ βαθμιαῖα κ' ὑποσυνείδητα τὸν ἀπαλλάσσει ἀπ' ὅλα ἐκεῖνα τὰ παράσιτα ποῦ θὰ τὸν μπόδιζαν νὰ συνομολογήσει μιά του νέα διαθήκη μετὴ τῆ Ζωῆ, ὅταν ἔρθει ἡ ὥρα. Καθημερινὰ μετέχουμε ὀλοένα περισσότερο σὲ κάποιο Κοσμικὸ Ρυθμὸ, μετὸν ὁποῖο δὲν προσοικειωθήκαμε ἀκόμα ἴσως ἐντελῶς συνειδητά, ἀλλὰ ποῦ τὸν ζοῦμε καθεμέρα κ' ἐντονότερα, εἴτε ὡς ἄτομα, εἴτε ὡς ὀλοένα πιὸ πλατιῆς ομάδες.

Ποιὰ ἄλλη ὀργανικότερη λοιπὸν στιγμή γιὰ νὰ συμφιλιωθεῖ καὶ πάλι ὁ Ποιητὴς μετὴ τῆ βαθύτερη συγχρόνως καὶ πλατύτερη ἀποστολή του; Ὁ Λόγος του — τὸ νιώθουμε πλέον ὅλοι — δὲν μπορεῖ ἀπὸ 'δῶ καὶ πέρα νὰ περιοριστεῖ στὰ παρεκκλήσια μοναχὰ τῆς Τέχνης, οὔτε ἀκόμα καὶ μὲς στὴν πλατύτερη τοιχόκλειστη ἐκκλησιά. Τοῦ χρειάζεται ὁ καθολικὸς ἀέρας τῆς Ζωῆς, κι ὡς στὴν ἀρχαία Τραγωδία, καὶ πάλι αὐτούσιος τοῦ Σύμπαντος ὁ ναός. Κ' ἡ ὀμαδικὴ ψυχὴ γυρεύει ὑπέρποτε ἀπὸ κάποιες νέες καθολικὲς διαστάσεις ν' ἀναπνεύσει τὸ ὀξυγόνο ποῦ χρειάζεται στὴν αὐριανὴ τῆς εὐεξία».

Η ΔΕΛΦΙΚΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ

Μιά σημαντική προσπάθεια για διεθνή συνεννόηση, εἶν' ἡ Δελφική κίνηση στὴν προπολεμικὴ Ἑλλάδα τοῦ "Ἀγγελου καὶ τῆς Εὔας Σικελιανοῦ. Μιά κίνηση ποὺ γεννήθηκε στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰώνα μας, μὰ ἔχει τὶς ρίζες της βαθιὰ στὴν ἱστορία, στὶς ἀρχαῖες Ἀμφικτυονίες.

Στὶς Ἀμφικτυονίες ποῦτανε ἡ πρώτη κοινωνία τῶν ἐθνῶν κι ἦταν ἀκόμη, ὅπως λέει ὁ Νίτσε, ἡ μόνη σοβαρὴ προσπάθεια τοῦ κόσμου γιὰ παγκόσμια ἐνοποίηση. Τελικά, οἱ ἀρχαῖοι Δελφοὶ ἦτανε θρησκευτικὸ καὶ συνάμα ἐκπαιδευτικὸ κέντρο ἀπ' ὅπου πήγασε ἡ ἀνθήση τῆς τέχνης καὶ τῆς φιλοσοφίας.

Ἰδρυτὴς τῆς νεώτερης κίνησης, εἶν' ὁ ποιητὴς "Ἀγγελος Σικελιανός. Τὸ σχέδιό του γιὰ τούτη τὴν ἰδέα τὸ ἀνακοίνωσε στὰ 1925 σὲ μιὰ συγκέντρωση στοὺς Δελφοὺς ὅπου, πρότεινε γιὰ τὴν πραγμάτωσή της, νὰ χρησιμοποιήσουν τὸ μαρμάρινο θέατρο καθὼς καὶ τὸ στάδιο τῶν Δελφῶν.

Μὰ ἂν οἱ ἀπαρχὲς τοῦ σχεδίου του βρίσκονται στὰ 1925 ἡ σκέψη στὸ μυαλό του ὑπῆρχε ἀπὸ πολὺ παλιά.

Στὰ 1924 ὁ ποιητὴς ἀνακοινώνει τὴν ἰδέα του στὴν Εὔα Πάλμερ Σικελιανοῦ γυναῖκα του καὶ συνεργάτιδά του στὸ δύσκολο τοῦτο ἔργο. Κι ἐμεῖς στὴ χρονολογία αὐτὴ θὰ ὀροθετήσουμε τὴν ἀρχὴ τοῦ ἀγώνα τῶν δύο αὐτῶν ἀνθρώπων γιὰ τὴ δημιουργία ἐνὸς διεθνοῦς πολιτιστικοῦ κέντρου.

Πολύπλευρος ἦτανε ὁ ἀγώνας τῆς Εὔας καὶ τοῦ "Ἀγγελου Σικελιανοῦ.

Ἀπ' τὸ 1925 ἔχουμε ἓνα πλῆθος ἐπιστολῶν καὶ προκηρύξεων, ἀρθρῶν καὶ ὀμιλιῶν σχετικῶν μὲ τὶς Δελφικὲς γιορτὲς ποῦμελλε νὰ γίνουν τὸν ἐπόμενο χρόνο (ἀρχικὰ εἶχαν προγραμματιστεῖ γιὰ τὸ 1926) καὶ γιὰ τὴ Δελφικὴ ἰδέα γενικότερα.

Μιά ἐκκλήση στὸν πνευματικὸ κόσμο, στὸν πνευματικὸ κόσμο τῆς Ἑλλάδας, τῆς Εὐρώπης, τῆς Ὑφηλίου. Ἀκόμη τὰ γράμματά του στὸν Μάριο Βαϊάνο καὶ στὸν "Αλκη Θρύλο, σχετικὰ μὲ τὶς Δελφικὲς γιορτὲς εἶναι γραμμένα στὰ 1925.

Τότε ἀρχίζει καὶ ἔμπρακτα πιά, ἡ κινητοποίηση γιὰ τὴν πραγμάτωση τῶν γιορτῶν. Ὁ "Ἀγγελος καὶ ἡ Εὔα μελετᾶνε τὸν Προμηθεὺς Δεσμώτη τοῦ Αἰσχύλου στὴ μετάφραση Ἰωάννη Γρυπάρη, ἐνῶ συγχρόνως συνεννοοῦνται μὲ τὸν Ψάχο νὰ γράφει τὴ μουσικὴ γιὰ τὴν θεατρικὴ παράσταση τῆς τραγω-

δίας, πάνω στις κλίμακες τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς. Συνάμα ἡ Εὐα σχεδιάζει καὶ ὑφαίνει ἡ ἴδια τὶς φορεσιῆς τῶν ἠθοποιῶν καὶ τοῦ χοροῦ γιὰ τὸν Προμηθεά Δεσμώτη, μὲ παραστάσεις παρμένες ἀπ' τὶς ἀγχειογραφίες τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ἀμφορέων καὶ τὴν Ἑλληνικὴ φύση.

Ἀκόμη στὰ 1925 ἡ Εὐα Σικελιανοῦ παρουσιάζει σὲ μιὰ ὁμιλία τῆς στὸ Λύκειο Ἑλληνίδων τὴν «εἰσήγησιν στὸν Προμηθεά» ἐνῶ ἀπ' τὶς κοπέλλες τοῦ Λύκειου διαλέγει τὶς Ὀκεανίδες γιὰ τὸ χορὸ τοῦ δράματος καὶ ἀρχίζει μαζί τους συστηματικὰ τὴ διδασκαλία του. Οἱ ἀσκήσεις τοῦ χοροῦ κράτησαν δύο καλοκαίρια καὶ ἓνα χειμῶνα καὶ πέντε μῆνες οἱ δοκιμὲς ἐπὶ τόπου, μέσα στὸν ἀρχαῖο γῶρο.

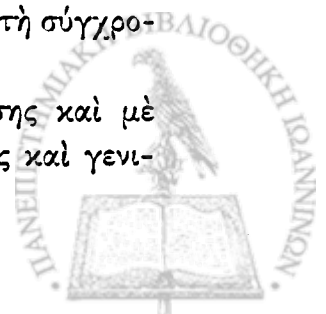
Στὰ 1926 κυκλοφοροῦν προκηρύξεις σὲ μονόφυλλα τοῦ προγράμματος τῶν γιορτῶν γιὰ τὶς 9-10 Μάη 1927. Τὰ μονόφυλλα τυπώνονται σὲ τρεῖς γλῶσσες, Ἀγγλικά, Γαλλικά καὶ Γερμανικά. Ἀκόμα στὰ 1926 χρονολογοῦνται οἱ προκηρύξεις τοῦ Σικελιανοῦ γιὰ τὶς Δελφικὲς γιορτὲς καὶ τοὺς ἀγῶνες, ὅπως ἐπίσης καὶ μιὰ πληθώρα ἄρθρων στὸν ἡμερησίον καὶ περιοδικὸ τύπο.

Στὰ 1927 ἡ προσπάθεια κορυφώνεται καὶ οἱ ἐπιστολὲς τοῦ Ἀγγελοῦ καὶ τῆς Εὐας καλοῦν προσωπικὰ τοὺς διανοούμενους τῆς ἐποχῆς. Ὅμως οἱ ἀπεγνωσμένες τους προσπάθειες νὰ προσελκύσουν μεγαλύτερο ἀριθμὸ ἀτόμων, συναντοῦν ἀντίδραση ἀπὸ μερικοὺς Ἕλληνας ποὺ ἀναστέλλουν τὴν προσέλευση ξένων μὲ πληροφορίες γιὰ ἀνεπαρκῆ μέσα καὶ ἄσκημες συνθῆκες διαμονῆς στοὺς Δελφοὺς. Τὰ ἔξοδα ὑπερβαίνουν σημαντικὰ τὸν προϋπολογισμὸ τοῦ ζεύγους ποὺ χρεώνεται ἀνεπαρκῶς καλώντας δημοσιογράφους καὶ πνευματικοὺς ἀνθρώπους τῆς Εὐρώπης, γιὰ νὰ τοὺς φιλοξενήσει δωρεάν. Στὴν ἴδια χρονιά, ὁ ποιητὴς γράφει σχετικὰ μὲ τὴ Δελφικὴ ἰδέα τὸ μακροσκελὲς ποίημά του ποὺ υἱτολοφορεῖται («Ὁ Δελφικὸς λόγος»).

Στὶς 9 Μάη 1927 γίνεται ἡ ἑναρξὴ τῶν Δελφικῶν γιορτῶν. Οἱ πρῶτες αὐτὲς γιορτὲς διάρκεσαν δυὸ μέρες, καὶ τὸ πρόγραμμά τους περιλάμβανε τὰ ἑξῆς:

α) Τὴν πρώτη μέρα, ἐπίσκεψις τῶν ξένων στὶς ἀρχαιότητες μὲ τὴν καθοδήγησιν ξένων καὶ Ἑλλήνων ἀρχαιολόγων ποὺ ἐξήγησαν στοὺς ἐπισκέπτες τὴν ἱστορικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ σημασία τῶν ἐρειπίων. Ἀκολούθησε γεῦμα ποὺ στὴν διάρκειά του, οἱ ντόπιοι χωρικοὶ τραγούδησαν κλέφτικα τραγούδια μὲ τὴ συνοδεία αὐλῶν καὶ λαϊκῶν ὀργάνων. Τ' ἀπόγευμα ἀπ' τὶς Φαιδριάδες, δόθηκε μὲ σαλπίσματα τὸ σύνθημα καὶ ὅλοι συγκεντρώθηκαν στὸ θέατρο ὅπου ἀκούστηκε ὁ ὕμνος τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ παρουσιάστηκε ὁ Προμηθεὺς Δεσμώτης τοῦ Αἰσχύλου. Ἐπειτα ἀπ' τὴν παράστασιν ὁ Ἀγγελος Σικελιανὸς μίλησε γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς Δελφικῆς ὀργάνωσης, στὴν Ἀρχαιότητα καὶ τὴ σύγχρονη ἐποχὴ. Μ' αὐτὴ τὴν ὁμιλίαν τελείωσε ἡ πρώτη μέρα.

β) Ἡ δευτέρα μέρα ἄρχισε μὲ ἐπίσκεψιν τῆς Βιοτεχνικῆς ἐκθεσῆς καὶ μὲ τὴν εὐκαιρίαν ἡ Εὐα Σικελιανοῦ μίλησε γιὰ τὴ σημασίαν τῆς ἐκθεσῆς καὶ γενι-

καὶ γιὰ τὴν ἐργασία τοῦ Ἀργαλειοῦ. Ἀκολούθησαν ὁμιλία τοῦ Γερμανοῦ ἀρχαιολόγου Ντέρφληντ, ἀγῶνες στὸ πένταθλο καὶ σ' ἄλλα ἀγωνίσματα, παρουσίαση τοῦ Πυρρίχιου πολεμικοῦ χοροῦ μὲ πανοπλίες, ἐκτέλεση βυζαντινῆς ὀρησκειτικῆς μουσικῆς, τὰ Σεπτῆρια, δηλαδή ἀναπαράσταση ἀπὸ χορευτὲς τῆς μάχης Ἀπόλλωνα-Πύθωνα καὶ οἱ γιορτὲς ἐκλείσαν μὲ τὸν ὕμνο τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ λαμπαδηδρομία ἀπ' τὴν ἱερὰ ὁδὸ ὡς τὸ Ἀρχαῖο θέατρο. Οἱ πρῶτες αὐτὲς Δελφικὲς γιορτὲς σημεῖωσαν μεγάλη ἐπιτυχία. Ὁ Ν. Αἰγινήτης ἔγραψε χαρακτηριστικὰ γι αὐτὲς «Καθένας ἔβλεπε τὶς Δελφικὲς γιορτὲς ἀπ' τὴ σκοπιὰ του, μὲ τὸ μάτι τὸ δικό του, σύμφωνα μὲ διαφορετικὲς ἀντιλήψεις καὶ προθέσεις. Οἱ ἐκλεχτοὶ συντάχτηκαν μὲ τὴν ἐπιδίωξη τοῦ ποιητῆ: νὰ καταστήσει τοὺς Δελφοὺς παγκόσμιον πνευματικὸ κέντρο.»

Στὰ ἐπόμενα χρόνια 1928-29 (πρὶν ἀπ' τὶς δευτέρες Δελφικὲς γιορτὲς) ἡ δράση τοῦ ζεύγους Σικελιανοῦ συνεχίζεται μὲ ἄρθρα, ὁμιλίαι στὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἐξωτερικὸ καὶ μὲ τὴν ἴδρυση τοῦ γραφείου Ἐπιτροπῆς Δελφικῶν Ἑορτῶν. Στὰ 1929 γίνεται γιὰ πρώτη φορά, ἡ πρόταση γιὰ ἀπονομὴ Βραβείου Νόμπελ στὸν Ἀγγελο Σικελιανὸ γιὰ τὴ Δελφικὴ προσπάθεια, ἐνῶ ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἀπονέμει δύο ἀργυρὰ μετάλλια στὸ ζεῦγος Σικελιανοῦ. Συγχρόνως ὁ Α. Σικελιανὸς διατυπώνει ἰδέες γιὰ ἓνα Δελφικὸ πανεπιστήμιον σὲ ὁμώνυμον ἄρθρον του.

Στὰ 1930 ἀρχίζει καμπάνια στὸν τύπον γιὰ τὶς δευτέρες Δελφικὲς γιορτὲς. Τὴν 1η Μαΐου ἀνοίγουν οἱ γιορτὲς ποὺ κράτησαν τρεῖς μέρες αὐτὴ τὴν φορά. Τὴν πρώτη μέρα ἔγινε ἐπίσκεψις ἀρχαιοτήτων καὶ παράσταση θεατρικὴ τοῦ Προμηθεῆ Δεσμώτη. Τὴν δευτέρη μέρα ἔγινε ἐπίσκεψις τῆς βιομηχανικῆς ἐκθεσης καὶ δόθηκε παράσταση τῶν Ἰκέτιδων τοῦ Αἰσχύλου. Ἡ τρίτη μέρα περιεῖχε παρέλαση ἀθλητῶν, ὄρκον πεντάθλου, ἵππικὴ ἐπίδειξη, ὀπλίτη καὶ τοξότη δρόμον, Πυρρίχιον χορὸν.

Οἱ γιορτὲς καὶ αὐτὴ τὴν φορά παρουσίασαν σημαντικὴ ἐπιτυχία παρόλες τὶς ἄσχημες καιρικὲς συνθῆκες. Οἱ δευτέρες τοῦτες Δελφικὲς γιορτὲς εἶναι καὶ οἱ τελευταῖαι ποὺ ἔγιναν. Ὅχι ποὺ ἔσβησε τὸ ὄνειρον τοῦ Σικελιανοῦ οὔτε ποὺ σταμάτησαν οἱ ἐνεργειῆς του γιὰ τὴν πραγμάτωσιν τούτου τοῦ ὄνειρου. Ἀντίθετα ἓνα πλῆθος ἐνεργειῶν του, ἴδρυσις τῆς Δελφικῆς ἑνώσεως, πρότασις γιὰ ἴδρυσιν Διεθνoῦς Πανεπιστημίου, ἐκδοσις ἄρθρων καὶ προκηρύξεων μᾶς δείχνουν τὸ ἀντίθετον. Μὰ οἱ οἰκονομικὲς δυσχέρειαι, ἡ σχετικὴ ἀδιαφορία καὶ μηδαμινὴ χρηματικὴ βοήθεια τοῦ τότε Ἑλληνικοῦ κράτους καὶ ἀκόμη ὁ πόλεμος ἔκαμαν τούτη ἡ πανανθρώπινη κίνησις νὰ σταματήσῃ ἐδῶ.

Μὰ ἡ ἰδέα δὲ πέθανε, τὰ σπέρματά της ἀπλῶς βρίσκονταν σὲ λανθάνουσα κατάστασις γιὰ νὰ πάρουν ὑποτυπώδη μορφή δεκαπέντε ὑλόκληρα χρόνια μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητῆ (δηλ. στὰ 1966) μὲ τὴν θεμελίωσιν τοῦ πνευματικοῦ κέντρου τῶν Δελφῶν καὶ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ ἱεροῦ χώρου σὲ πνευματικὴ πρωτεύουσα τῆς Εὐρώπης. Ὅλα αὐτὰ βέβαια στάθηκαν συμβατικὰ γιὰτί, ποτὲ οἱ Δελφοὶ δὲν

έγιναν ούσιαστική πνευματική πρωτεύουσα τῆς Εὐρώπης. Ὅμως ἡ ἰδέα τοῦ Σικελιανοῦ γιὰ παγκόσμια συνεννόηση (ἄσχετα μὲ τὰ Δελφικὰ πλαίσια στὰ ὁποῖα ἐκεῖνος τὴν εἶχε ἐντάξει) ζεῖ καὶ λαμβάνει ἰδιαίτερες διαστάσεις στὶς μέρες μας μὲ τὴ μορφή τοῦ παγκόσμιου κινήματος εἰρήνης.

ΜΑΓΔΑΣ ΣΤΡΟΥΓΓΑΡΗ

ΑΓΓΕΛΟΥ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ, «ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΚΑ»

Ὁ Ἄγγελος Σικελιανὸς νεώτατος, στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα, ἀρχίζει νὰ δημοσιεύει ποιήματα στὰ φιλολογικὰ περιοδικὰ «Διώνυσος», «Ἀκρίτας», «Παναθήναια», «Ὁ Νουμᾶς» καὶ «Ζωή». Τὰ νεανικὰ αὐτὰ δοκιμάσματα μὲ καταφανὴ σημάδια τοῦ τελευταίου παρνασσιμοῦ καὶ τοῦ συμβολισμοῦ, δὲν προοιωνίζουσαν τὴν κατοπινὴν του ἐξέλιξη.

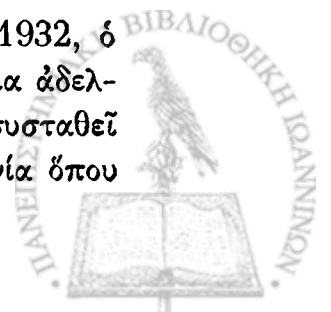
Τὸ πρῶτο πραγματικὸ ποιητικὸ φανέρωμα γίνεται μὲ τὸν «Ἀλαφροῦ-σκωτο», ἓνα μεγάλο συνθετικὸ ποίημα ποὺ γράφτηκε μέσα σὲ μιὰ βδομάδα στὴν ἔρημο τῆς Λιβύης τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1907 καὶ κυκλοφόρησε τὸ 1909 σὲ ἓναν πολυτελεῆ τόμο μαζί μὲ τὶς «Ραψωδίες τοῦ Ἰονίου».

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ ποιήματος ἐπεξεργάζεται μιὰ μεγάλη σύνθεσι, τὸν «Πρόλογο στὴ Ζωή», καὶ στὰ 1915-1917 ἐκδίδει τέσσερα μέρη σὲ μικροῦς, πολυτελέστατα καὶ πάλι τυπωμένους τόμους, ποὺ τὸ καθένα τιτλοφορεῖται: «Α'. Ἡ Συνείδησις τῆς Γῆς μου» (1915), «Β'. Ἡ Συνείδησις τῆς Φυλῆς μου» (1915), «Γ'. Ἡ Συνείδησις τῆς Γυναίκας» (1916), καὶ «Δ'. Ἡ Συνείδησις τῆς Πίστης» (1917). Ἐνα πέμπτο μέρος, «Ἡ Συνείδησις τῆς Προσωπικῆς Δημιουργίας» γράφτηκε (ἢ ξαναδουλεύτηκε) πολὺ πιὸ ὕστερα καὶ δημοσιεύτηκε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1946.

Στὰ ἴδια χρόνια ὁ Σικελιανὸς δίνει παράλληλα μερικὰ ἄρτια μικρότερα ποιήματα ποὺ ἐμπνεύστηκε ἀπὸ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους, «Ἐπίνοι Α'» (1912-1913), ποιήματα ἀφιερωμένα στὴ μνήμη ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος μὲ τὸν τίτλο «Νέκυια Α'» (1910-1915), μιὰ σειρά σονέτα, καθὼς καὶ μερικὰ ποιήματα ἀπὸ τὴν σειρά «Ἀφροδίτης Οὐρανίας». Ὅλες αὐτὲς οἱ μικρότερες ποιητικὲς ἐνότητες θὰ ἀποτελέσουν τὴν πρώτην σειράν τῶν Λυρικῶν.

Ἀκολουθοῦν οἱ μεγάλες συνθέσεις «Μήτηρ Θεοῦ» (1917), «Πάσχα τῶν Ἑλλήνων» (1919) καὶ «Δελφικὸς Λόγος» (1927) ποὺ εἶναι «ἡ πρώτη ἀγωνιστικὴ διατύπωσις»¹ τῆς Δελφικῆς ἐνόρασις τοῦ ποιητῆ, ἡ λυρικὴ ἔκφρασις τῆς Δελφικῆς Ἰδέας.

Μὲ τὴν Δελφικὴν Προσπάθειαν, ποὺ καλύπτει τὴν περίοδον 1926-1932, ὁ Σικελιανὸς ἔρχεται νὰ ἐφαρμόσῃ στὴν πράξιν τὸ ἰδανικὸν γιὰ παγκόσμιαν ἀδελφοσύνην ποὺ μέχρι τώρα ἐξέφραζε μὲ τὴν ποίησίν του θὰ: θελήσει νὰ συσταθεῖ στὸ ἀρχαῖον κέντρο τῶν Δελφῶν μιὰ παγκόσμιαν πνευματικὴ ἀμφικτιονία ὅπου

θὰ γίνονταν ἡ πνευματικὴ ἀνεξαρτησία καὶ ἡ ψυχικὴ λύτρωση τῶν λαῶν καὶ θὰ εὔρισκε τὴν ἐνότητά του ὁ κατακερματισμένος ἄνθρωπος.

Ὁ Σικελιανὸς προετοιμάζε καὶ προέβαλε τὴ Δελφικὴ Ἰδέα μὲ πλῆθος προκηρύξεις, ἄρθρα, διαλέξεις καὶ μελέτες, κείμενα «πυρετικά, διαφωτιστικά, προγραμματικά καὶ ἀπολογητικά»². Σὲ 43 ἀριθμοῦνται τὰ ἀλληλένδετα αὐτὰ καὶ «μερικῶς ἐπικαλυπτόμενα»³ κείμενα τὰ ὁποῖα μᾶς δίνουν τὴ σύνθετη καὶ πλατιὰ ἐξέλιξη τῆς Δελφικῆς Ἰδέας. Ἀναφέρουμε τὰ σπουδαιότερα ἀπὸ αὐτά: Δελφικὸς Λόγος: I «Λόγος Σπερματικὸς» (1921), «Δελφικὴ Ἐκκλήση 1927»: λόγος (1927), «Δελφικὸς Λόγος - Ἡ πνευματικὴ βάση τῆς Δελφικῆς Προσπάθειας»: ἑπτὰ ἄρθρα (1927), «Τὸ Δελφικὸ Πανεπιστήμιο»: Προσχέδιο (1929), «Δελφικὲς ἐορτὲς 1930»: Προκήρυξη (1929), «Δελφικὴ Ἐκκλήση 1930»: φυλλάδιο ἀπὸ 13 σελίδες πού κυκλοφόρησε καὶ στὰ γαλλικά (1930). Τέλος, ἡ «Δελφικὴ Ἰδέα» (1931) εἶναι ἡ πρώτη ὁμιλία σὲ μιὰ σειρὰ ἀπὸ διευκρινιστικὰ ἄρθρα τῆς ὁποίας ὁ κύκλος θὰ κλείσει τὸ 1936 μὲ τὴν ὁμιλία πού ἐπιγράφεται ὅπως καὶ ἡ πρώτη τῆς σειρᾶς «Δελφικὴ Ἰδέα»⁴.

Στὴν περίοδο πού ἀκολουθεῖ τὴ σταυροφορία τῆς Δελφικῆς Προσπάθειας γράφονται τὰ πιὸ σημαντικὰ ποιήματα τῆς δεύτερης σειρᾶς τῶν Λυρικῶν. Ἐδῶ ἀνήκουν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ «Νέκυια Β'» (1930-1945) - συλλογὴ ποιημάτων ἀντίστοιχη μὲ τὴ «Νέκυια Α'» τῶν Λυρικῶν τῆς πρώτης σειρᾶς-, οἱ «Ἰμεροὶ» καὶ τὰ «Ὀρφικά» πού ἀποτελοῦν τὸν μεγάλο κύκλο τῶν ἐρωτικῶν του ποιημάτων καὶ πού γράφτηκαν ἀνάμεσα στὰ 1927 καὶ 1942.

Οἱ «Ἐπίνικοι Β'» (1940-1946) εἶναι ποιήματα ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὸν Ἑλληνοϊταλικὸ πόλεμο τοῦ 40-41, ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Ἀντίσταση, τὴν ἀπελευθέρωση καὶ τὸν ἐμφύλιο. Τὰ περισσότερα κυκλοφοροῦσαν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη μυστικὰ καὶ ἀποτελοῦσαν ἓνα εἶδος ἀντίστασης.

Τὸν καιρὸ τῆς Κατοχῆς [1942] κυκλοφόρησαν στὴν Ἀθήνα σὲ 100 ἀντίτυπα, χειρόγραφα μὲ βυζαντινὴ γραφὴ καὶ ξυλογραφίες τοῦ Σπ. Βασιλείου, τὰ «Ἀκριτικά» (1941-1942), ποιήματα ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὸν ἐθνικὸ ἀγῶνα τοῦ 1940, καὶ τὸν ἐπόμενο χρόνο, τὸ 1943, κυκλοφόρησε τὸ «Ἀντίδωρο», μιὰ ἐπιλογὴ καμωμένη ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ποιητὴ. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου ὁ Σικελιανὸς συγκέντρωσε σὲ τρεῖς τόμους ὁλόκληρο τὸ ποιητικὸ του ἔργο μὲ τὸν γενικὸ τίτλο «Λυρικὸς Βίος» (Α' καὶ Β' τόμος 1946, Γ' τόμος 1947) καὶ ἄφησε ἀπέξω μόνον, ὅ,τι ἔκρινε πὼς ἦταν περιττὸ νὰ συμπεριλάβει.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ καθαρὰ ποιητικὸ του ἔργο ὁ Σικελιανὸς ἔγραψε καὶ τραγωδίες, γιατί πίστευε πὼς ἡ τραγωδία ἀποτελεῖ τὴν «ὑψιστὴ τῶν ἡρωικῶν κοινωνικοπνευματικῶν λειτουργιῶν», τὴν «ὑπέρτατη μορφή κοινωνικοπνευματικοῦ ὀργίου»⁵. Πρώτη χρονολογικὰ εἶναι ἡ τραγωδία «Ὁ Διθύραμβος τοῦ Ρόδου» (1932), καὶ ἀκολουθοῦν «Σίβυλλα» (1940), «Ὁ Δαίδαλος στὴν Κρήτη» (1942), «Ὁ Χριστὸς στὴ Ρώμη» (1945), «Χριστὸς Λυόμενος» ἢ

«Ὁ Θάνατος τοῦ Διγενῆ» (1946). Ἡμιτελὴς μᾶς παραδόθηκε ἡ τελευταία γνωστὴ τραγωδία τοῦ Σικελιανοῦ, ὁ «Ἀσκληπιός», ἡ ὁποία, σύμφωνα μὲ πληροφορία τοῦ Φώτου Γιοφύλλη⁶, ἄρχισε νὰ γράφεται τὸ 1917.

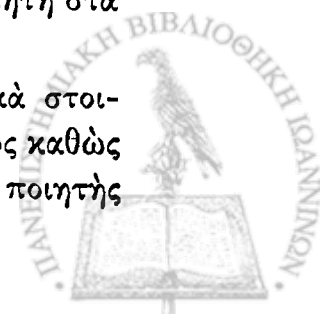
Ἀπὸ τὶς τραγωδίες ἄλλες δημοσιεύτηκαν ἀμέσως κι ἄλλες πιὸ ὕστερα ἀπὸ τὴ χρονολογικὴ τους σειρά. Συγκεντρωμένες βρίσκονται σὲ τρεῖς τόμους μὲ τὸν τίτλο «Θυμέλη» (Α' καὶ Β' τόμος 1950, Γ' τόμοι 1955)

Ὁ Σικελιανὸς ἔγραψε ἀκόμα πλῆθος ἀπὸ ἄρθρα, μελέτες καὶ δοκίμια, ὅπως «Ὡγκύστ Ροντέν» (1918), «Περικλῆς Γιαννόπουλος» (1919), «Ἡ Ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Πινδάρου» (1933), «Ἴων Δραγούμης» (1914), «Κωστὴς Παλαμᾶς» (1943). Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ ξεχωριστὴ θέση κατέχουν τέσσερις ὁμιλίες μὲ τὸν τίτλο «Ἐλευσίνια Διαθήκη» (1936) καθὼς καὶ ὁ «Πρόλογος τοῦ Λυρικοῦ Βίου», γραμμένος τὸν χειμῶνα τοῦ 1938, ἓνα εἶδος «Ποιητικῆς», «ἓνας γενικότερος προσανατολισμὸς στὴν οὐσία τοῦ λυρισμοῦ» του, ὅπως διατυπώνει ὁ ἴδιος, ὅταν τὸ κείμενο πρωτοδημοσιεύτηκε τὸ 1942 στὴ Νέα Ἑστία⁷.

Μετὰ τὸ θάνατό του ἡ ἐκδοτικὴ ἐταιρία «Ἴκαρος» ἄρχισε τὸ 1965 τὴν ἐκδοση τῶν Ἀπάντων του μὲ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ καθηγητῆ Γ. Σαββίδη. Στοὺς πέντε πρώτους τόμους (1965-1968) περιλαμβάνονται ὅλα τὰ ἀναγνωρισμένα ἀπὸ τὸν ποιητὴ ποιήματα μὲ τὸν πρόλογο τοῦ Λυρικοῦ Βίου γιὰ εἰσαγωγή, καὶ στὸν ἕκτο τόμο (1969) ὅσα εἶχαν μείνει ἔξω ἀπὸ τὸν Λυρικὸ Βίο. Ἡ ἐκδοση συνεχίζεται μὲ τραγωδίες σὲ τρεῖς τόμους, «Θυμέλη» (τόμ. Α' 1970), τόμ. Β' 1971, τόμ. Γ' 1975) καὶ ὀλοκληρώνεται μὲ τὸ πεζογραφικὸ ἔργο τοῦ Ἀγγελου Σικελιανοῦ, κατανεμημένο ἐπίσης σὲ τρεῖς τόμους: Πεζὸς Λόγος τόμ. Α' 1978 (Κείμενα τοῦ 1908-1928. Παραλείπονται ἐκεῖνα πού ἀφοροῦν τὶς Δελφικὲς Γιορτές), Πεζὸς Λόγος τόμ. Β', 1980 (Κείμενα Δελφικά, 1921-1951), καὶ Πεζὸς Λόγος τομ. Γ', 1981 (Κείμενα 1940-1951).

Ἄν καὶ ὁ ἴδιος ὁ Σικελιανὸς εἶδε τὰ ποιήματά του «ὡς κάποια χνάρια τῆς ὑπαρξιακῆς διαλεκτικῆς πορείας τῆς ψυχῆς [του], πρὸς τὴν κεντρικὴ κατάκτηση μιᾶς ἑνιαίας καὶ μείζονος συνείδησης τῆς Ζωῆς»⁸, μποροῦμε ὥστόσο, νὰ διακρίνουμε στὴν ποίησή του τρεῖς μεγαλύτερες περιόδους⁹: τὴ λυρικὴ περίοδο τοῦ «Ἀλαφροῦσκιωτου», τῶν «Λυρικῶν» τῆς Α' σειράς καὶ τῶν «Πέντε Συνειδήσεων», τὴ δευτέρη πού συμπίπτει μὲ τὶς συνθέσεις «Μήτηρ Θεοῦ», «Πάσχα τῶν Ἑλλήνων» καὶ «Δελφικὸς Λόγος», συνθέσεις «ἐσωτερικὰ ἀδιάσπαστες»¹⁰, καὶ ἐκείνη πού ἔρχεται μετὰ τὴ σταυροφορία τῆς Δελφικῆς Προσπάθειας καὶ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἐνεργητικότερη συμμετοχὴ τοῦ ποιητῆ στὰ πράγματα τῆς ταραγμένης ἐποχῆς του.

Ἦδη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κάνουν ἔντονα τὴν παρουσία τους τὰ βασικὰ στοιχεῖα τῆς ποίησης τοῦ Σικελιανοῦ: ἓνας ὑψηλὸς καὶ πηγαῖος λυρικὸς τόνος καθὼς καὶ οἱ κύριες γραμμὲς τῆς κοσμοθεωρίας του: Στὸν «Ἀλαφροῦσκιωτο» ὁ ποιητὴς

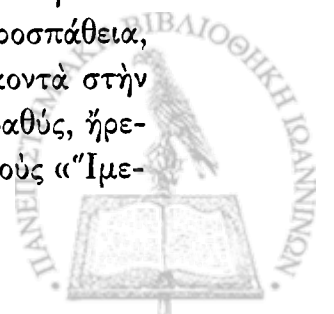

ζητᾶ νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὸ Πᾶν «σὲ μιὰ πρώτη κοσμικὴ προέκταση μὲς στὴν ψυχὴ τῆς φύσης»¹¹. Στὶς «Συνειδήσεις», πάλι, κηρύσσει τὴν ἀτράνταχτη πίστη του στὴν ἐνότητα τοῦ παντός. Ὁ προβληματισμὸς ἐδῶ εἶναι βαθύτερος: ἔγνοια τοῦ ποιητῆ κι εὐθύνη του εἶναι νὰ βρεῖ ὁ ἄνθρωπος τὴ χαμένη ὑπαρξιακὴ του ἐνότητα: αὐτὸς ἔχει χρέος μὲ τρόπο «μυστικὸ» καὶ «κρυφὸ». νὰ πεῖ τὰ «ἄρρητα» καὶ νὰ δείξει στὸν ἄνθρωπο τὸ ἄδυτο τῆς ψυχῆς, ὥστε νὰ κατανοήσῃ τὴ Μία καὶ Μεγάλῃ Ψυχῇ, τὴν Παγκόσμια, τῆς ὁποίας εἶναι κομμάτι καὶ πρὸς τὴν ὁποία ὀφείλει νὰ ἐπιστρέψῃ»¹²: «Κι' ἐγὼ εἶμαι ἐκεῖνος πού θὰ ξαναενώσω τὰ σπαργμένα μέλη τοῦ Διόνυσου καὶ θὰ ἀποδώσω ἔτσι τὴν ἐνότητα στοὺς ἀνθρώπους», θὰ διακηρύξῃ ὡς μύστης καὶ ἱεροφάντης ὁ Σικελιανός. Καὶ στὶς δύο αὐτὲς συνθέσεις τὸ ἐγὼ τοῦ ποιητῆ ταυτίζεται μὲ τὸ κέντρο τῆς φύσης, καὶ ἡ δυναμικὴ αὐτὴ περίοδος τῆς ποιήσεώς του χαρακτηρίζεται «ἐγωκεντρικὴ»¹³.

Οἱ ποιητικὲς δυνάμεις τοῦ «Ἀλαφροῖσκιωτου» φτάνουν σὲ ἔξοχη ὠριμότητα καὶ ὀλοκλήρωση στὸ ποίημα τῆς ἐπόμενης περιόδου «Μήτηρ Θεοῦ», ποίημα μὲ ἐντυπωσιακὴ μουσικότητα καὶ ὑποβλητικότητα. Κατὰ τὸν Κ.Π. Μιχαηλίδη ἡ «Μήτηρ Θεοῦ» εἶναι ἓνα ποίημα ἀφιερωμένο στὴν πρωτοεικόνα τῆς Μάνας Φύσης, πού ἀπ' ἀρχῆς ὑπῆρξε γιὰ τὸν ποιητὴ ὁ χῶρος τῆς ἱερῆς ἐνότητας τῶν πάντων. Ὁ θάνατος σμίγει μὲ τὸν ἔρωτα μέσα στὸν κόρφο μιᾶς ζεστῆς μητρικῆς θαλπωρῆς, ἀπὸ τὴν ὁποία τώρα ξεπηδᾶ τὸ μυστικὸ τῆς δημιουργίας. Μικρόκοσμος καὶ μακρόκοσμος συγκλίνουν, ὅπως συγκλίνει ἡ Φύση μὲ τὸ πρόσωπο τῆς Παναγίας»¹⁴. Τόσο ἐδῶ ὅσο καὶ στὸ «Πάσχα τῶν Ἑλλήνων», σύνθεση ἀνολοκλήρωτη πού ἀποτελεῖ ἓνα «ἐλκυστικὸ» καὶ «οὐσιαστικὸ»¹⁵ πρόβλημα γιὰ τὸν φιλολογικὸ ἑρμηνευτὴ τοῦ Σικελιανοῦ, ὁ ποιητὴς θὰ ἐκφράσῃ τὶς θεολογικὲς καὶ μεταφυσικὲς του ἀνησυχίες μὲ τρόπο ὑποβλητικό. Τὸ «Πάσχα τῶν Ἑλλήνων», θὰ πεῖ ὁ ἴδιος, «εἶναι ἡ πρώτη αὐθόρμητὴ μου ἀπόπειρα, καθολικῆς μου μ' ἓναν τρόπο ἐπαφῆς μὲ τὸ θρησκευτικὸν αὐτὸ «ὑποσυνείδητο»... ὅπως τὸ ἐκφράζονταν γιὰ μένα τότε, ὄχι τὸ δόγμα ἢ ἡ ὀργάνωση, ἀλλὰ ὁ γνήσιος Μύθος τοῦ Χριστιανισμοῦ»¹⁶. Τὸ κέντρο τοῦ βάρους τώρα μετατίθεται ἀπὸ τὸ «ἐγὼ» τοῦ ποιητῆ στὸ κέντρο τοῦ κόσμου καὶ ἡ ὑποβλητικὴ αὐτὴ περίοδος ὀνομάζεται «έτεροκεντρικὴ»¹⁷.

Μὲ τὸν «Δελφικὸ Λόγο» (1927) «ὁ ποιητὴς σὰν ἀθλητῆς, ἱερέας καὶ προφήτης μᾶς ὀδηγεῖ καὶ πάλι στὴ μυστικὴ ἐνότητα τῶν ὄντων, τὴν κρύφια τάξη πού κλῶθει τὰ πάντα»¹⁸.

Γύρω στὰ 1935-1939 εἶναι ἡ ὠριμὴ περίοδος τῆς δημιουργίας τοῦ Σικελιανοῦ. Ἡ περίοδος αὐτὴ συναρῆ τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν δύο προηγουμένων, τὰ προωθεῖ καὶ τὰ ἐγκοσμιώνει καθὼς ὁ ποιητὴς παραπέμπει στὴν ἐπικαιρότητα¹⁹. Ὁ κλονισμὸς ἀπὸ τὶς διάφορες διαψεύσεις-δελφικὴ προσπάθεια, οἰκονομικὴ καταστροφή - θὰ φέρουν τὸν ἀριστοκρατικὸ ποιητὴ πιὸ κοντὰ στὴν πραγματικότητα, μὲ ἀποτέλεσμα ὁ λόγος του νὰ γίνῃ ἀπλὸς καὶ βαθύς, ἡρεμὸς, καὶ νὰ ἐκφράζῃ συγκεκριμένα συναισθήματα. Ὁ Σικελιανὸς στοὺς «Ἰμε-

ρους» και στα «Όρφικὰ» στέκεται στοχαστικά μπροστά στο γυμνό, άπείριστο και σοβαρό νόημα τής ζωής σε συνάρτηση με το θάνατο. Μετά την «άγωνιστική, πανερωτική διαδρομή τής ψυχής μέσα στο βίο, ο θάνατος είναι άμοιβή: μετάγει στους μητρικούς κόλπους [τής Άβύσσου]. Έκεϊ βρίσκονται τὰ αρχέτυπα τής Δημιουργίας, οί πρωτοεικόνες . . . Έκεϊ . . . και ή Άγαπημένη, έκεϊ και ο «πρώτος του έαυτός» (του ποιητή)²⁰. Μέσα στους μητρικούς κόλπους τής Άβύσσου κινεΐται ο «Άρσενόθηλος έρωσ», ο όποιος κινεΐ την Δημιουργία. "Έτσι, «Θάνατος και έρωσ συναντιώνται στο κέντρο του Παντός»²¹.

Ο τελευταίος πόλεμος και ή φασιστική κατοχή έφεραν τον Σικελιανό πολύ κοντά στον άγωνιζόμενο λαό, γι' αυτό και στις συνθέσεις αυτής τής περιόδου, «Έπινικοί Β'», εκφράζει το πνεύμα τής Άντίστασης: ο ποιητής, ανταποκρινόμενος στην ήθική έπιταγή του παρόντος, θεωρεΐ ως προσωπική του ύπόθεση την καταδυνάστευση του λαού, τις έκτελέσεις, την πείνα, την κατοχή, και ή περίοδος αυτή άναμένεται άγωνιστική.

Οί ίδιες πολιτικές και πνευματικές έμπειρίες τής φασιστικής εισβολής και τής Κατοχής θα όδηγήσουν στη σύλληψη τής Τραγωδίας, το κεντρικό θέμα των όποιων είναι ο άκέραιος λυτρωμός του άνθρώπου, ή άνάγκη για κοσμική ένότητα.

Κλείνοντας τή σύντομη αυτή παρουσίαση του έργου του Σικελιανού μπορούμε να πούμε ότι ο ποιητής με όλο του το έργο, ποιητικό, πεζό, και με τις τραγωδίες, προσπαθεΐ να άποδείξει την ένότητα τής παγκόσμιας ψυχής, στην όποία άνάγεται μέσω τής έλληνικότητάς του. Αυτόν την παγκόσμια ψυχή, όπως έχει παρατηρηθεΐ, ο ποιητής τή θεωρούσε στην έποχή μας κομματιασμένη και άγωνίστηκε με όσα μέσα διέθετε να την έπαναφέρει στην αρχική της κατάσταση. Άγωνίστηκε να δείξει στους άνθρώπους πως είναι "Άναρχη και Άτελεύτητη, πως το Πάν είναι "Ένα..»²².

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Λυρικός Βίος, Α', "Ίκαρος, 'Αθήνα (1965), σ. 42.
2. Πεζός Λόγος, Β', "Ίκαρος, 'Αθήνα (1980), σ. 8.
3. Πεζός Λόγος, Β', "Ίκαρος, 'Αθήνα (1980), σ. 8.
4. "Όλα τὰ κείμενα τῆς Δελφικῆς 'Ιδέας ὁ φιλολογικὸς ἐπιμελητὴς τῆς ἔκδοσης Γ. Σαββίδης τὰ συγκέντρωσε στὸν Β' τόμο τοῦ Πεζοῦ Λόγου καὶ τὰ ταξιόμησε σὲ πέντε ἐνότητες.
5. Θυμέλη, Α', "Ίκαρος, 'Αθήνα (1971), σ. 9 καὶ 10.
6. Γράμματα τοῦ Σικελιανοῦ. Μ' ἐξηγητικὰ κείμενα τοῦ Φώτου Γιοφύλλη, ἔκδ. Μαυρίδης, 'Αθήνα 1952.
7. Νέα 'Εστία, τόμ. ΛΒ' (1942), τεῦχ. 365, σ. 837.
8. Λυρικός Βίος, Α', "Ίκαρος, 'Αθήνα (1965), σ. 12.
9. Κώστα Στεργιόπουλου, 'Η Ἑλληνικὴ ποίηση. 'Ανθολογία, γραμματολογία ('Η ἀνανεωμένη παράδοση), ἔκδ. Σοκόλη, 'Αθήνα 1980, σ. 86.
10. Θ. Εὐδή, Σικελιανός, "Ίκαρος, 'Αθήνα (1973), σ. 135.
11. Λυρικός Βίος, Α', "Ίκαρος, 'Αθήνα (1965), σ. 23.
12. Ρίτσα Φράγκου-Κικίλια, Ξαναδιαβάζοντας τὸν "Άγγελο Σικελιανό, Διαβάζω, ἀρ. 46, σ. 48.
13. 'Ο ὅρος χρησιμοποιοῦντο ἀπὸ τὸν Γιάννη Δάλλα, ὁμιλητὴ στὴ βραδιά ποὺ ὁργανώθηκε γιὰ τὸν Σικελιανό, στὴ διάλεξή του μὲ θέμα: «Τὸ μυθικὸ συναίσθημα στὴν ποίηση τοῦ Σικελιανοῦ».
14. Κώστα Π. Μιχαηλίδη, Οἱ φιλοσοφικὲς πηγὲς στὴν ποίηση τοῦ "Άγγελου Σικελιανοῦ. Κότινος στὸν "Άγγελο Σικελιανό, «Τετράδια Εὐθύνης», ἀρ. 11, 'Αθήνα 1980, σ. 77.
15. Γ. Σαββίδη, Βιβλιογραφικὰ στὸν Σικελιανό, 'Επιθεώρησις 'Ηώς, 'Αφιέρωμα στὸν Σικελιανό, 'Αθήνα 1966, σ. 309.
16. Λυρικός Βίος, Α', "Ίκαρος, 'Αθήνα (1965), σ. 35.
17. Γιάννη Δάλλα, ὅ.π.
18. Κώστα Π. Μιχαηλίδη, ὅ.π., σ. 79.
19. Γιάννη Δάλλα, ὅ.π.
20. Τάκη Δημόπουλου, σ. 80. Σικελιανός. 'Η διαλεκτικὴ ἑνὸς λυρικοῦ βίου, "Ίκαρος, 'Αθήνα (1971) I-81.
21. Κώστα Μιχαηλίδη, ὅ.π., σ. 80.
22. Βλ. Ρίτσα Φράγκου - Κικίλια, ὅ.π., σ. 61.

ΜΑΡΙΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ο ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

Ποιητή του ΕΑΜ ονομάζει το Σικελιανό άρθρογράφος της εφημερίδας *Ἐθνικὸς Κῆρυξ*, λίγο μετὰ τὸ θάνατό του.

Βαρὺ πλήγμα γιὰ τὸν ἄνθρωπο-ποιητὴ Σικελιανὸ ἦταν ἡ φασιστικὴ εἰσβολή, ἡ κατοικικὴ ἐμπειρία, καὶ τὸ δράμα τοῦ ἀγωνιζόμενου ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐνῶ οἱ νέοι προσανατολισμοὶ καὶ ἡ κοινωνικὴ ἀναστάτωση ποὺ δημιουργήθηκαν ἀπὸ τὴν ἔκρηξη τοῦ Β' Παγκοσμίου πολέμου, ἀνέτρεψαν σὲ βασικὰ σημεῖα τὴ, μέχρι τότε ἰδεαλιστικὴ κοσμοθεωρία του καὶ τὴ συχνὴ ρομαντικὴ αἴσθησι τῆς ζωῆς, καὶ τοῦ ἐπέβαλαν νέα προβληματικὴ καὶ αὐστηρὸ αὐτοέλεγχο.

Ἡ βαθιὰ αὐτὴ ἀλλαγὴ ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα καὶ τὴν πολιτικοποίησι τοῦ στοχασμοῦ του, ποὺ ἔντονα ἀντανακλᾶται στὶς πράξεις καὶ στὰ ἔργα του τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Ἡ ποίησί του στρέφεται τῶρα πρὸς τὶς ἐθνικὲς περιπέτειες καὶ τὰ πάθη τῆς φυλῆς καὶ γίνεται τὸ κέντρο καὶ ἡ πηγὴ τῆς ἔμπνευσίς του.

Γεγονὸς πάντως εἶναι, ὅτι καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο τοῦ 40, σπέρματα ἀνησυχίας γιὰ τὴν πορεία ποὺ ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήσει ἡ ποίησί του καὶ γιὰ τὴν παραπέρα στάσι του ἀπέναντι στὰ παγκόσμια ἱστορικο-κοινωνικὰ γεγονότα, διαφαίνονται, ἂν καὶ μὲ συγκεχυμένη ἀκόμη συμβολιστικὴ ἔκφρασι, σὲ μερικὰ ἔργα του.

Ἡ ποιητικὴ καὶ ἀτομικὴ του διάθεσι δέχονται νέα ἐρεθίσματα, γνωστά, πανάρχαια, ποὺ ὅμως δὲν εἶχαν μέχρι τότε ἐξασφαλίσει μιὰ θέσι στὴ μεγαλόπνοη καὶ μυστικιστικὴ ποίησί του· ἡ σκλαβιά, ὁ πόνος, ἡ πείνα, τὸ δράμα τῆς λευτεριάς ποὺ κατακτιέται μὲ ἥρωικὴ αὐτοθυσία καὶ ψυχικὴ ἐνότητα τῶν ὑπόδουλων.

Τὸ συμβολικὸ καὶ προφητικὸ ποίημα *Ἱερὰ Ὀδός*, ποὺ ἔγραψε στὰ 1935, εἶναι μιὰ σημαντικὴ ποιητικὴ του στιγμὴ, μιὰ οὐσιαστικὴ καὶ ἀποκαλυπτικὴ στιγμὴ. Οἱ νέες κοινωνικὲς συνθήκες ποὺ δημιουργήθηκαν στὸ διεθνὴ καὶ ἀργότερα στὸν ἑλληνικὸ χῶρο, καὶ οἱ ἐθνικὲς συμφορές, εὐαίσθητοποιοῦν τὴ μούσα του.

Ὁ πόνος καὶ ἡ πίκρα τῆς σκλαβιάς στὰ μάτια τῆς ἀρκούδας μάνας ποὺ σέρνεται βίαια ἀλυσοδεμένη μὲ τὸ μικρὸ της ἀπὸ τὸ γύφτο καὶ τραβάει τὸ δρόμο τοῦ μαρτυρίου της, δὲ θὰ εἶναι παντοτεινός. Τὸ δράμα τῆς ἐνότητος καὶ ἡ

πίστη για τή σωτηρία πού «θά' ρτει», είναι πεποίθηση στην καρδιά του ποιητή. (*Ἰερὰ Ὀδός*).

Ἡ βάρβαρη ἐπίθεση τῆς Νέας Ρώμης με ἐπικεφαλῆς τὸ σύμβολο τοῦ φασισμού τὸ Μουσολίνι ἐναντίον τῆς Ἀβυσσηνίας στὰ 1935, ἡ κατάληψή της καὶ τὰ συνακόλουθα, μήπως δὲν εἶναι «ἡ νέα πληγὴ πού τοῦ ἀνοιξεν ἡ μοίρα»;

Τὴν πρωτοχρονιά τοῦ 1936 δημοσιεύει στὸ περιοδικὸ *Ἑλληνικὰ Φύλλα*, τὸ ἄρθρο *Κάτω ἀπὸ τὰ βλέμματα τῶν Σιβυλλῶν*, πού λόγο τῆς ἐπικαιρότητάς του ἀναδημοσιεύεται στὴ *Νέα Ἑστία* τὸ Δεκέμβρη τοῦ 1940. Στὸν πρόλογο τῆς ἀναδημοσίευσης αὐτῆς ὁ Σικελιανὸς παρατηρεῖ πὼς λίγοι πρόσεξαν τότε τὸ περιεχόμενον τοῦ ἄρθρου ἐκείνου καὶ τὴ σημασία πού ἔχει γιὰ ὄλους σήμερα καὶ τονίζει: «Ἡ ποταπὴ αὐτὴ ἱμπεριαλιστικὴ ἐξόρμησις τῆς «Τρίτης Ρώμης» ἐναντίον τῆς Αἰθιοπίας, δὲν εἶταν κάτι πού με ξάφνιζε. Δὲν εἶτανε παρὰ ἡ πιστὴ ἐπανάληψις τῆς ἴδιας παθολογικῆς σειρᾶς τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ Καισαρισμοῦ ἢ Νεμροδισμού στὴν Ἱστορία, καθὼς αὐτὴ ἡ ἴδια ἐκδηλώθηκε ἄλλοτε καὶ κατὰ γεωγραφικὴν ἀκόμα τάξιν ἐδῶ καὶ δυόμισυ χιλιάδες χρόνια, ἀπ' τὴν ἱμπεριαλιστικὴν ἐξόρμησις τοῦ Μηδικοῦ καὶ Περσικοῦ Σατραπισμοῦ... στὸ τέλος καὶ ἐπὶ Ξέρξῃ, ἐσυντρίφτη ὀλόκληρος - καθὼς θὰ συντριφτεῖ καὶ σήμερα ὁ Ρωμαϊκὸς Καισαρισμὸς — στὰ στέρνα τοῦ ὀλιγάριθμου ἀλλὰ ἀθάνατου ἐθνικοῦ Ἑλληνικοῦ ἠρωισμοῦ». Καὶ ἄλλου: «Ὅσο γιὰ μένα, τὴν ἡμέρα πού ἡ Ἑλληνικὴ καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ Οἰκουμένη καὶ πανανθρώπινη πνοὴ καὶ οὐσία τῆς Ἑλευθερίας θὰ συγκρούονταν σὲ μιὰ σύγκρουσιν ὑπέρτατη μετὰ τὸ Ρομπότ τοῦ Φασισμού, αὐτὴ προαισθαντικὰ τὴν ἔβλεπα ἀπὸ πάντα νὰ πλησιάζει, ἕως πού στὰ ὕστερα αὐτὰ χρόνια, μούχε γίνεϊ πλέον ἱστορικὴ συνείδησις καὶ προσδοκία ρητῆ».

Στὸ σύντομο ἐπιγραμματικὸ σημείωμα *Εἰκοσιοχτὴ τοῦ Ὀχτιόβρη τοῦ 1940*, ὁραματίζεται τοὺς «Ἕλληνας κατακτητὲς τῆς κοσμοϊστορικῆς Ἑλευθερίας, ἐνῶ σὲ δύο ραδιοφωνικὲς ὁμιλίαι πού δημοσιεύτηκαν καὶ στὴ *Νέα Ἑστία* στὸ τέλος τοῦ 40 καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 41. α) *Ἡ ἑλληνικὴ πνευματικὴ ἐπιστράτευσις* — τὸ ὀλοκληρωμένον νόημά της, β) *Ἑλληνικὲς πνευματικὲς ἀξίες*, ἐπικαλεῖται τίς ρητὲς ἐπιταγὲς πού ἐπιβάλλει ἡ νέα ἱστορικὴ πραγματικότητα στὴν ἀδούλωτη Διανόησις, καὶ καλεῖ τὸ Πνεῦμα νὰ ἀναλογιστεῖ τίς «ἀπροσμέτρητες εὐθύνες του» ἀπέναντι στὴν Ἱστορία. Πρέπει οἱ Ἕλληνες νὰ ἀποβάλλουν τὴν «ἐπικίνδυνη καὶ πλανερὴ ἰδέα τοῦ Ἑλληνολατινικοῦ πολιτισμοῦ». Ἡ Διανόησις δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιζῆσει παρὰ μόνον «μ' ἓνα ἄλλο ὄπλο, πούναϊ ἀπόλυτα ἀδελφὸ τῆς λόγχης, μετὰ τὸ ὄπλο πού καλοῦμε Πνεῦμα».

Μετὰ τὸ θεωρητικὸ δημοσίευμα - μανιφέστο *Τὸ σημερινὸ ἑλληνοκεντρικὸ πνευματικὸ μας αἶτημα*, τονίζεται ἡ ἀνάγκη Πνευματικῆς Ἑνότητος πού μόνον ἡ Ἑλλάδα μετὰ τὴ βαρσιὰ πνευματικὴ της κληρονομιά, ἀκόμα καὶ μέσα ἀπὸ τίς σύγχρονες ἱστορικὲς δοκιμασίαις θὰ μπορούσεν νὰ προσφέρει στὴν ἀνθρωπότητα ἐτούτῃ τῇ στιγμῇ!

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὰ διάφορα ἄρθρα, ὁμιλίες καὶ ἄλλες δραστηριότητες στὴν περίοδο τοῦ φασιστικοῦ πολέμου καὶ στὸ διάστημα τῆς Κατοχῆς, γράφει καὶ κυκλοφορεῖ σὲ χειρόγραφα ἢ τυπωμένα, παράνομα ἢ φανερά, ποιήματα ἀγωνιστικά, μὲ μηνύματα αἰσιοδοξίας καὶ πίστεως γιὰ τὴν ἀπόκτηση τοῦ ὑπέρτατου ἀγαθοῦ, ὑλοποιώντας τὸ ὄραμά του, πῶς τὸ πνευματικὸ δυναμικὸ, ἢ Διανόηση, στέκεται ὁδηγὸς καὶ συμπαραστάτης τοῦ λαοῦ καὶ ὁλόκληρου τοῦ Ἔθνους².

Ἄχι πιά λόγια,
ὄχι τὰ μάταια, τὰ τριμμένα λόγια τοῦ Ἔπους!

.....
μὲ τὴ λόγῃ Σας καὶ μὲ τὴν ψυχὴ Σας·
μὲ τὴ λόγῃ Σας καὶ μὲ τὴν ψυχὴ μας,
γυμνές καὶ τίς δύο,
ἄς ὀρμήσουμε, χέρι μὲ χέρι πιασμένοι
στὸν ὑπέρτατο ἀντρίκειο χορὸ μας,
γιὰ τὴν Ἐφοδο τοῦ Ἰψους!

(Κλεισούρα)

Ὁ Ποιητὴς καὶ ὁ Λαὸς μαζί. Ἡ νέα κατάσταση πραγμάτων τοῦ ἀποκαλύπτει μιὰν ἄλλη εἰκόνα. Ὁ λαὸς ποὺ ἐξιδανίκεψε ἄλλοτε, δὲν εἶναι μόνον ὁ θεματοφύλακας τῆς λαϊκῆς παράδοσης καὶ τῶν ἐθνικῶν ἀξιῶν, ἀλλὰ ὁ τραγικὸς μάρτυρας καὶ ὁ ἀληθινὸς ἥρωας, ὁ ἀδελφὸς ποὺ «ἢ θὰ κάμει κάτι μεγάλο ἢ δὲ θὰ γυρίσει πίσω». (Πρωτεύας).

Τώρα συντελεῖται καὶ ὁλοκληρώνεται ἡ λειτουργικὴ σχέση Ποίησης-Πράξης. Στὰ 1940 ὅταν μπαίνει καὶ ἡ Ἑλλάδα στὸ χορὸ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀνάστασης ὁ Σικελιανὸς εἶναι 56 χρονῶν. Τὸ πολύτιμο ὠρίμασμα τοῦ χρόνου γίνεται πρόσθετο ἐφόδιο κατανόησης τῆς δεινῆς θέσης ποὺ βρίσκεται ὁ ἄνθρωπος, καὶ μιὰ σειρά ποιημάτων του τῆς ἐποχῆς καταδεικνύουν πόσο ἔντονα ὁ ποιητὴς συμπάσχει³ «τάχα γιὰ τὸ ἀνάβαλα τὸ μέγα βῆμα;». Ἡ ἀποκαλυπτικὴ ἐρώτηση - στίχος εἶναι σύγχρονα καὶ παραδοχὴ μιᾶς μεγάλης ἀλήθειας, ἀλλὰ καὶ μιὰ ἀμετάκλητη ἀπόφαση:

Μὰ τώρα λέω ποὺ Σεῖς, μ' ἀνοίξατε τὸ δρόμο,
μὲ πάτημα χοροῦ στὰ ἐρέβη προχωρώντας,
πολεμιστὲς μου ἀθάνατοι

.....
Ἄπὸ κοντὰ Σας πιά δὲ φεύγω,
κι ἂν σημάνουν μερτικὸ μου
(πλέριο μεράδι δημιουργοῦ)
ὄλα τ' ἀστέρια·

(Στυγὸς Ὅρκος)

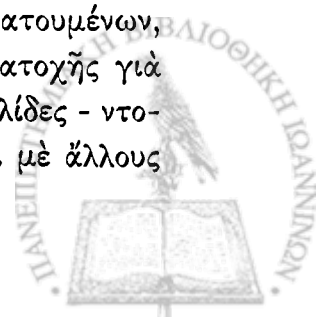

Τὸ ἀτέλειωτο βαθὺ σκοτάδι, τὴν παγερὴ νύχτα τῆς Κατοχῆς, τὸ θάνατο πού τὴ συντροφεύει, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐλπίδα τοῦ φωτός τοῦ Αἰώνιου, πού θὰ λάμψει, καὶ τὴν προσδοκία γιὰ «σκληρὴ τοῦ Δίκαιου ἀστραπή» ἐκφράζουν τὰ ποιήματα *Ἄγραφον καὶ Διόνυσος ἐπὶ λίκνω*. Τὰ ποιήματα Σόλωνος ἀπόλογος καὶ Ἀνάσταση, εἶναι προτροπὴ ἐξέγερσης τῶν ὑπόδουλων κατὰ τοῦ ξένου κατακτητῆ καὶ μήνυμα αἰσιοδοξίας γιὰ τὴ νίκη, ἐνῶ ἡ ἀπαγγελία ἀπὸ τὸν ἴδιο τοῦ ποιήματος *Παλαμᾶς* (1943), σὲ ἐξαιρετικὰ δύσκολες στιγμὲς καὶ κάτω ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἡ ἀπήχηση πού εἶχε στὸ συγκεντρωμένο πλῆθος, ἀποτελεῖ ἕξοχη ἀντιστασιακὴ πράξη. Ἀνάλογο εἶναι καὶ τὸ περιεχόμενο ἄλλων ποιημάτων τῆς περιόδου αὐτῆς μὲ τοὺς χαρακτηριστικούς τίτλους: *Τὸ πανανθρώπινο ἐμβατήριον τῆς Ἑλλάδας, Στρατιῶτες τοῦ μετώπου, Γράμμα ἀπὸ τὸ μέτωπο, Ἑλληνικὸς νεκροδεῖπνος*.

Συγκεκριμένες ἀναφορὲς στὸ σύγχρονο καὶ προβληματικὸ παρὸν ἐκφράζονται καὶ στὶς τραγωδίες τοῦ *Σίβυλλα* (γράφτηκε τὸ 1940), *Ὁ Δαίδαλος στὴν Κρήτη* (γράφτηκε τὸ 1942), καὶ ἀργότερα στὸ *Θάνατο τοῦ Διγενῆ* (γράφτηκε τὸ 1946). Ἡ προφητικὴ *Σίβυλλα* διαβάζεται πρὶν ἀπὸ τὴ δημόσιευσή της, ἀπὸ τὸν ἴδιο στὴ Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν στὶς 3 Νοεμβρίου 1940. Ὁ συνδυασμὸς μὲ τὶς πρῶτες ἐλληνικὲς νίκες στὰ ἀλβανικὰ βουνὰ προκαλεῖ ἰδιαιτέρο ἐνθουσιασμὸ στὸ πυκνὸ ἀκροατήριον. Στὸ *Δαίδαλο στὴ Κρήτη* οἱ ιδιότητες τῶν μυθικῶν προσώπων ἐνσαρκώνονται σὲ ζωντανὰ σύμβολα τῆς σύγχρονης ἱστορικῆς στιγμῆς: ὁ Μίνως - τύραννος, ἐραστὴς τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ὑποκρισίας ὁ Δαίδαλος - πνεῦμα μεγαλοψυχίας, ποιητῆς - φιλόσοφος, δραματιστῆς τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης καὶ ἐλευθερίας γιὰ ὅλους τοὺς λαούς. Στὴν τραγωδίᾳ *Ὁ Θάνατος τοῦ Διγενῆ* οἱ περιπέτειες τοῦ μεσαιωνικοῦ ἥρωα ταυτίζονται μὲ τοὺς ἄθλους τῶν λαϊκῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 40, ὁ λαὸς εἶναι ἡ κυρίαρχη δόναμη καὶ οἱ ἀπελευθερωτικοὶ ἀγῶνες του θὰ γράψουν τὴ συνέχεια τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας.

Ἡ τετράχρονη ἐθνικὴ δοκιμασία θὰ δώσει τὰ διδάγματα της. Τὸ ἠθικὸ ἀπόθεμα ἔχει διευρυνθεῖ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Σικελιανοῦ πού ἐπήγασε ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐμπειρία θὰ διαιωνίζει τὸ αἶτημα τῆς ἐλευθερίας τῆς ἰσότητος καὶ τῆς δικαιοσύνης ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους καὶ στοὺς λαούς.

Ἡ ἀντίθεση ὅμως τοῦ Σικελιανοῦ δὲν ἐκδηλώθηκε μόνο μὲ τὴν πένα, ὁ ἴδιος ἦταν ἀπὸ τοὺς πρῶτους πού μπῆκε στὶς ὀργανώσεις τῆς Ἑθνικῆς Ἀντίστασης (ΕΑΜ) καὶ πῆρε ἐνεργὸ μέρος ἀμέσως⁴. Συμμετέχει στὴν ὀργάνωση συσσιτίων γιὰ τὰ μέλη τῆς Ἑταιρίας Λογοτεχνῶν, καὶ μὲ προσωπικὴ του πολλὰς φορὲς ἐπέμβαση διαπραγματεύεται γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση κρατουμένων, ἐνῶ ἀπορρίπτει κάθε εἶδους προσφορὲς ἀπὸ τὶς ἐπίσημες ἀρχὲς κατοχῆς γιὰ ὁποιαδήποτε συνεργασία μαζί τους⁵. Ἐξάλλου, μέσα ἀπὸ τὶς σελίδες - ντοκουμέντα τῆς παράνομης Ἑλευθερίας, ἐφημερίδας πού ἐκδίδει μαζί μὲ ἄλλους

λόγιους στις αρχές του 1942, δίνεται μιὰ ἄλλη μάχη. Ἐκτός ἀπὸ τὶς πληροφορίες γιὰ τὴν πορεία τῶν ἐπιχειρήσεων στὸ μέτωπο καὶ τὶς ζοφερὲς περιγραφὲς ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τὸ θανατικὸ πού ἐπληττε τὴν Ἀθήνα καὶ τὸν Πειραιά, δημοσιεύονταν ἄρθρα πού στόχευαν στὴν ἀναζωογόνηση τοῦ πνεύματος τῆς Ἀντίστασης καθὼς καὶ στίχοι ἐμπνευσμένοι ἀπὸ τὴν πολεμικὴ ἐπικαιρότητα. Ἡ δημοσίευση ἀκόμη ἐπιγράμματος τοῦ Αἰσχύλου σὲ μετάφραση τοῦ Σικελιανοῦ ἀποτελεῖ σοφὴ ἐκλογή καὶ ἐλπιδοφόρο μῆνυμα στὶς ἐφιαλτικὲς μέρες τοῦ 42: «Κι ἂν μὲ φᾶς (λέει τὸ κλῆμα) ὡς τὴ ρίζα καὶ πάλι θὰ καρποφορήσω, ὅσο χρειάζεται γιὰ τὸ κρασί πού θὰ σὲ βρέξει, Τράγε, ὅταν θὰ σὲ θυσιάζουν». Τὸ κλῆμα καὶ ὁ Τράγος ἀποκτοῦν στὴ συγκεκριμένη στιγμὴ συμβολικὴ σημασία μὲ προέκταση στὴ σύγχρονη πραγματικότητα, ἐνῶ παράλληλα, μὲ τὴν αἰσιδόξη προφητεία γιὰ τὴν ἤττα τοῦ κατακτητῆ, ἐπιδιώκεται ἡ ἐνθάρρυνση γιὰ τὴ συνέχιση τοῦ ἀγώνα. Ὁ λαὸς ἔχει ψυχικὴ καὶ σωματικὴ δύναμη ἀνεξάντλητη πού συντηρεῖ τὴν ἐλπίδα του, ὅτι μιὰ μέρα θὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὸ δυνάστη του.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν Ἀπελευθέρωση μὲ σειρά θεωρητικῶν ἄρθρων, συνεντεύξεων καὶ ραδιοφωνικῶν ὁμιλιῶν πού ἔκανε ὡς πρόεδρος τῆς ΕΕΛ, ἐξετάζει καὶ ἀναλύει τὰ προβλήματα πού προέκυψαν καὶ προτείνει ὁμόνοια καὶ συνεργασία. Τὰ περισσότερα δημοσιεύτηκαν σὲ δύο περιοδικά, τὴ Νέα Ἔστια καὶ τὰ Ἐλεύθερα Γράμματα καὶ φανερώουν ἀκόμη καὶ μὲ τοὺς τίτλους τους τὸ σκοπὸ γιὰ τὸν ὁποῖο γράφτηκαν: *Πρὸς μιὰν ἀποφασιστικὴν στροφή, Τὸ μεγάλο μῆνυμα, Ἐμπρὸς στὸ δράμα τῆς Κατοχῆς, Ξεκινῶντας*. Σπὸ τὸ σημερινὸ κεντρικὸ ἐθνικοπνευματικὸ πρόβλημα πρὸς κάποιες ἄμεσα ἐπιβαλλόμενες προβλέψεις. Μὲ τὰ κείμενα αὐτὰ ἐπιχειρεῖ νὰ καθορίσει τὸν εὐρύτερο καὶ ἀποφασιστικότερο ρόλο τοῦ λογοτέχνη στὴ νέα κοινωνία πού διαμορφώνεται, προβάλλει αἰτήματα γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τῆς σημερινῆς μας, καθὼς ἔλεγε, κοσμοϊστορικῆς Ἐλευθερίας ὅπως: Ἐθνικὴ Ἀπελευθέρωση, ἀναγνώριση καὶ δικαίωση ὅλων τῶν ἐθνικῶν μας διεκδικήσεων, συνολικὴ ἐπιδίωξη πραγματοποίησης μιᾶς πλείριας ἠθικῆς ζωῆς τοῦ τόπου, μὲ πολιτειακὴ ἐξασφάλιση καὶ κατοχύρωση τῆς Κοινωνικῆς Δικαιοσύνης καὶ τῆς Ἰσότητος ὅλων μας ἀπέναντι στὸ Νόμο, καὶ κυρίως κάθοδο τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων στὸ λαὸ καὶ σφυρηλάτηση σταθερῶν κατευθύνσεων ὡς τὴν ὥρα, τῆς δημιουργίας ἐνὸς κοινοῦ Πνεύματος. Τονίζεται ἀκόμη ἡ ἀναγκαιότητα τῆς Καθολικῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἀνόρθωσης, ἡ ἀπὸ τὶς ρίζες οὐσιαστικὴ Ἐκπαιδευτικὴ ἀναμόρφωση τοῦ λαοῦ μας.

Βαθιὰ συντριβὴ αἰσθάνεται ὁ ποιητῆς γιὰ τὴν ὀλέθρια διαμάχη ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες. Μάταια γράφει τὸ 1944:

Μῆνυμα ἀπλὸ Σᾶς κράζω ἀπὸ τὰ βᾶθη
τοῦ πόνου της, ἀδέλφια τῆς Ἑλλάδας...

«Σώνει ή σφαγή πού τυραννάει τή Μάνα!
Σώνει ή σφαγή τή Μάνα μας πού σφάζει!».

(Τò μήνυμά της)

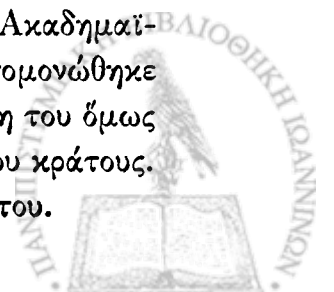
Τò 1947 στά *Ἐλεύθερα Γράμματα* μέ τò ἄρθρο του «*Μισή ὄρα περισυλλογῆς. Ἄς δημιουργήσουμε ὄλοι μας μιάν ἀπαρχή ἀμοιβαίας ἐμπιστοσύνης*» κάνει ἔκκληση νά σταματήσῃ ὁ ἐμφύλιος σπαραγμός.

Δύο κείμενα διαμαρτυρίας τò ἕνα τò 1945 πού ἀναφέρεται στά τρομοκρατικά ἐπεισόδια σέ 2 θέατρα πού ἔπαιζαν Σαίξπηρ καί τò ἄλλο τò 1946 σχετικῶς μέ τò ὑπό συζήτηση Νομοσχέδιο «περὶ ἐκτάκτων μέτρων κατὰ τῶν ἐπιβουλευομένων τήν δημοσίαν τάξιν καί τήν ἀκεραιότητα τῆς χώρας», φέρουν τήν ὑπογραφή τοῦ Σικελιανοῦ μαζί μέ τίς ὑπογραφές ὅλων τῶν προοδευτικῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς. Ὑπογράφει ἀκόμη τò 1946 στήν «Ἐκκληση τῶν ἐπιστημόνων καί διανοουμένων τοῦ τόπου μας πρὸς τοὺς ἐπιστήμονες καί διανοούμενους ὅλου τοῦ κόσμου, νά βοηθήσουν τήν Ἑλλάδα στίς δύσκολες καί τραγικῆς στιγμῆς πού περνάει μετὰ τὰ τεράστια πολιτικοκοινωνικά προβλήματα πού ἔχουν δημιουργηθεῖ.

Στήν «Ἐκκληση αὐτή, ὅπου περιγράφεται μέ τὰ πιὸ μελανὰ χρώματα ἡ γενική κατὰσταση τῆς ἀπελευθερωμένης Ἑλλάδας, μέ τίς δολοφονίες, τοὺς διωγμούς, τίς θανατικῆς ἀποφάσεις καί κάθε εἴδους ἀγριότητες πού διαπράττονταν σέ βάρος χιλιάδων πολιτῶν, ἀναφέρονται χαρακτηριστικά: «Ἴσως στò ἐξωτερικὸ νά ἐπικρατεῖ ἡ ἐντύπωση, πὼς ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶναι ἀθεράπευτα διηρημένος. Ἡ πραγματικότητα εἶναι διαφορετικῆ. Στήν ἀπόλυτη πλειονότητά του δὲν ἐπιθυμεῖ τίποτα ἄλλο ἀπὸ τὴν ἡσυχία καί τὴ λύση μέ δημοκρατικὰ μέσα τῶν προβλημάτων του. Ὁ ἐμφύλιος σπαραγμός, ἀπὸ μιὰ ἐσφαλμένη ἐκτίμηση τῶν γεγονότων ἀπὸ τοὺς φίλους του, τοῦ ἔχει ἐπιβληθεῖ...» Καί καταλήγει τò κείμενο: «Μέσα ἀπὸ τὰ βάθη τῆς τραγωδίας μας ἀπευθύνουμε μιὰ ὕστατη ἔκκληση πρὸς τò παγκόσμιον πνεῦμα. Διαφωτίστε τὴν κοινὴ γνώμη. Ζητήστε νά μᾶς δοθεῖ δικαιοσύνη καί ἐλευθερία. Ἡ Ἑλλάδα πού ἔσωσε στήν πιὸ κρίσιμη στιγμὴ τοῦ πολέμου τò συμμαχικὸ ἀγῶνα, περιμένει μέ ἀγωνία τò ἔμπρακτο ἐνδιαφέρον τῶν διανοουμένων ὅλου τοῦ κόσμου».

Στὴ μεταπελευθερωτικὴ περίοδο καί στά ἐπινίκια ἀναφέρονται τὰ ποιήματα *Ἐλευθέρια τοῦ 1944*, *Ἐλεύθερα Δωδεκάνησα, 25 Μαρτίου 1821-25 Μαρτίου 1946*, *Ἡ Ἀντίσταση καί τò Πνευματικὸ Ἐμβατήριον*.

Πολύπλευρη συμμετοχὴ, ὑπέροχη προσφορά στὸν ἱερὸ ἀγῶνα ἑνὸς ἔθνους πού κινδύνευε ν' ἀφανιστεῖ. Γιὰ ὅλα αὐτά, ἀλλὰ καί γιὰ τὴν πολύτιμη πνευματικὴ διαθήκη πού κληροδότησε σ' αὐτὸ τò ἔθνος, τò ἀντιχάρισμα γιὰ τò Σικελιανὸ ἀποτελεῖ τυπικὴ περίπτωση μισαλλοδοξίας· δὲν ἔγινε Ἀκαδημαϊκός, δὲν πῆρε τò Νόμπελ, χαρακτηρίστηκε «συνοδοιπóρος», ἀπομονώθηκε καί χλευάστηκε ἀπὸ τò πνευματικὸ κατεστημένον τῆς ἐποχῆς. Τὴ θέση του ὅμως δὲ χρειαζόταν νά τὴν πάρει μέ τὴ βοήθεια τοῦ ἐπίσημου ἢ ἀνεπίσημου κράτους. Τὴν κέρδισε δικαιωματικὰ μέ τò ἔργο του στὴ συνείδηση τῆς φυλῆς του.

Μερικά απόσπασματα από τὰ θεωρητικὰ δημοσιεύματα τοῦ Ἀγγελου Σικελιανοῦ

«Ἄς ἐργαστοῦμε μέρα-νύχτα, ὁ καθένας στὸν τομέα του κι ὅσο δύναται ὁ καθένας καὶ περισσότερο ἀπὸ κεῖνο πὺ μπορεῖ, γιὰ ν' ἀναστήσει καὶ νὰ στή-σει ἀνάμεσὸ μας καὶ στὸν κόσμον τὴν ὑπέροχτην Ἑλληνικὴν Ἰδέαν». (Τὸ ση-μερικὸ ἑλληνοκεντρικὸ πνευματικὸ μας αἶτημα. *Νέα Ἑστία*, τ. 345-346, 1941, σ. 364)*

«Ἡ συγκρότηση ἑνὸς ἠθικὰ καὶ ψυχικὰ ἐνιαίου πυρήνα ἀπὸ ὅλες τὶς πνευ-ματικὲς δυνάμεις μας, ἀποτελεῖ ἀσφαλῶς σήμερον τὸ κύριον σημεῖον, ἀπάνω στὸ ὁποῖον, ἔπειτα ἀπὸ τὶς τραχύτατες ἱστορικὲς δοκιμασίαις μας, θὰ μπορεῖ νὰ στηριχθεῖ, ἢ αὐριανὴ οὐσιαστικὴ ἀναγέννησις τοῦ Λαοῦ μας». Ἀθήνα, 15 Ἰουλίου 1943. (Ζήση Σκάρου, *Ἡ Ἑταιρεία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν καὶ ὁ ἔθ-νικὸς ἀγῶνας. Ἐπιθεώρησις Τέχνης*, ἀρ. 87-88, 1962, σ. 318). Τὸ ἀπόσπασμα εἶναι ἀπὸ τὴ δημοσίευσιν μιᾶς ἐγκυκλίου πὺ εἶχε γράψει ὁ Σικελιανός, ὡς Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας καὶ εἶχε στείλει σὲ μερικὸν λογοτέχνην, καὶ φίλον τῶν Γραμμάτων, μὲ ἀντικειμενικὸ σκοπὸ νὰ συζητηθεῖ τὸ ὅλον πρόβλημα τῆς ἀντίστασις τῶν λογοτεχνῶν κατὰ τοῦ κατακτητῆ καὶ νὰ καταστρωθεῖ ἐνιαῖον πρόγραμμα δράσεως, καθὼς μᾶς πληροφορεῖ ὁ συγγρ. τοῦ παραπάνω ἄρθρου.

«Ἐχομε ἀνάγκη στὶς ἡμέραις μας ἀπὸ προσωπικότητες πὺ νὰ μποροῦ-νε νὰ σηκώνουενε τοὺς ὤμους τοὺς τὴν προβληματικότητα, τὴν εὐθύνην, τὴν ὀδύνην, τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ συνόλου». (*Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης. Νέα Ἑστία*, τ. 413-414, 1944, σ. 734).

«Συνάδελφοι,

Ἄς ὁ ρόλος πὺ μπορεῖ νὰ παίξει σήμερον ὁ πνευματικὸς κόσμος μας εἶναι τεράστιος. Ἡ στιγμή ἐσήμανε πὺ στὴν *tabulam rasam* ἀπὸ τὶς ψεύτικας πνευματικὲς ἀξίαις μας, θὰ χαράξουμε ἀνεξίτηλα τὶς ἀνόθευτες καὶ τὶς πραγματικὲς» (Πρὸς μιὰ ἀποφασιστικὴ πνευματικὴ στροφή. *Νέα Ἑστία*, τ. 415-418, 1944, σ. 790).

«Ὁ Μουσολίνι καὶ ὁ Χίτλερ, δὲν εἶτανε γιὰ μένα ξαφνικὰ καὶ ἀπλᾶ ἑπι-πτωματικὰ φαινόμενα ἢ ἐπιφανόμενα τῆς ἐποχῆς μας. Τοὺς εἶχε προετοιμά-σει τὸ γενικότερον πνεῦμα τοῦ αἰῶνα μας στὴ Δύση. [...] Νά, τὶ ἐνίωσα καὶ νιώθω... ἀπ' τὴ στιγμή πὺ ἀντίκρουσα τὸν πρῶτον Γερμανὸν στρατιώτην στὴν Ἑλλάδα: ἀγανάκτησις, ἀηδία καὶ εὐθύνη, ἀπροσμέτρητη πνευματικὴ καὶ ἠθι-κὴ εὐθύνη γιὰ τὸ Μέλλον». (*Ἡ πνευματικὴ Ἑλλάδα ἐμπρὸς τὸ δράμα τῆς Κατοχῆς. Ἐλεύθερα Γράμματα*, ἀρ. 1, 1945, σ. 3).

* Οἱ σελίδες ἀναφέρονται στὸ ἀπόσπασμα.

«Ἡ ὀργανικὴ ἀφετηρία τῆς νέας Ἐθνικῆς μας Σύνθεσης, προτοῦ τεθεῖ στὰ πράγματα χρειάζεται νάχει τεθεῖ ἐντελῶς ὑπεύθυνα, μέσα στὰ ὑπεύθυνα μυαλὰ μας». (Ξεκινώντας. Ἀπὸ τὸ σημερινὸ κεντρικὸ ἐθνικο-πνευματικὸ πρόβλημα πρὸς κάποιες ἄμεσα ἐπιβαλλόμενες προβλέψεις. Ἐλεύθερα Γράμματα, ἀρ. 9 ἕως 20, 1945, σὲ συνέχειες).

«Τὴν Παιδευτικὴ, πηγαία καὶ ἄρρηκτὴν ἀποστολὴ τοῦ Λογοτέχνη, ὅπως τὴ θέτει ἀπ' τὴν οὐσία κι ἀπὸ τὰ πράγματα ὀργανικὰ ὁ μεγάλος προορισμὸς του, ἄς τὴ συναισθανθοῦμε σ' ὅλο της τὸ Μέγεθος καὶ πάλι, Μέγεθος πὺ ἀσφαλῶς ἡ ἐποχὴ μας τὸ προεκτείνει, ἐνιαῖο, ἀπὸ τὰ τοπικά μας, στὰ καθολικά αἰτήματα τοῦ Ἀνθρώπου». (Ἐνα γράμμα τοῦ Σικελιανοῦ. Ἐλεύθερα Γράμματα, ἀρ. 23, 1946, σ. 9. Πρόκειται γιὰ ἐπιστολὴ τοῦ ποιητῆ πρὸς τὸ διευθυντὴ τοῦ περιοδικοῦ Δημ. Φωτιάδη).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. «Έτσι ο ποιητής Άγγελος Σικελιανός (κι ο Πέτρος Χάρης κι ο Κ. Δημαράς) κι ο ποιητής Κώστας Βάρναλης, δίνοντας τὸ σύνθημα γιὰ τὴν Πνευματικὴ Ἀντίσταση, προσδιόρισαν ταυτόχρονα καὶ τὸ περιεχόμενό της: ἑλληνοκεντρικὸ καὶ ρεαλιστικόν». (*Κ. Πορφύρη, Ἡ ἀντίσταση μὲ νόμιμα μέσα. Ἐπιθεώρηση Τέχνης, ἀρ. 87-88, 1962, σ. 340*).

2. Ποιητικὰ κείμενα τοῦ Σικελιανοῦ καὶ ἄλλων «ἀντιφρονούντων» κυκλοφοροῦσαν παράνομα σὲ χειρόγραφες ἐκδόσεις, ὅταν ἡ εὐαισθησία τῆς γερμανικῆς λογοκρισίας διέτρεχε σοβαρὸ κίνδυνο. Τὰ ἀπαγορευμένα Ἀκριτικά, τὸ Ἀντίδωρο (ἐπιλογή), τὰ μαχητικὰ ποιήματα τοῦ Σωτήρη Σκίπη Μῆσ' ἀπὸ τὰ τείχη καὶ ἡ Δρακογενιὰ τοῦ Ἁγίου Θεόρου, γραμμένα καὶ στολισμένα μὲ ξυλογραφίες τοῦ Σπύρου Βασιλείου, ἔγιναν χειρόγραφα βιβλία καὶ κυκλοφόρησαν ἀπὸ 100 ἀντίτυπα τὸ καθένα.

Τὰ Ἀκριτικά εἶναι μιὰ σειρά πέντε ποιημάτων (1941-1942), ποὺ πρωτοδημοσιεύτηκαν σὲ γαλλικὴ μετάφραση στὸ Aurillac τῆς Γαλλίας τὸ 1944 μὲ τὴ φροντίδα τοῦ Octave Merlier καὶ ἐπανεκδόθηκαν στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτούτο τὸ 1946 μὲ τὸν τίτλο Στυγὸς Ὀρκὸς (Serment sur le Styx). Στὰ 1960 ξανατυπώθηκαν ἀπὸ τὸν ἴδιο πάλι ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο. Στὴν ἴδια ἐκδοση περιλαμβάνεται ἐπίσης σὲ μετάφραση Ὁ Θάνατος τοῦ Διγενῆ. Τὴ μετάφραση αὐτὴ ποὺ δημοσιεύεται γιὰ πρώτη φορά, γνώριζε καὶ εἶχε ἐγκρίνει ὁ Σικελιανός ἀπὸ τὸ 1948. Τὰ ποιήματα εἶναι: Στυγὸς Ὀρκὸς, Ἑλληνικὸς νεκρόδειπνος, Ἄγρῳρον, Διόνυσος ἐπὶ λίκνω, καὶ Σόλωνος ἀπόλογος.

3. «Στρατευμένος ὁ ποιητής Ὀδυσσεύς Ἐλύτης, ἐπικεφαλῆς τῆς νεώτερης ἑλληνικῆς ποίησης, θέλησε νὰ πάρει μέρος σὰν ἀπλὸς στρατιώτης στὴν πρώτη γραμμὴ, σ' ὀλόκληρη τὴ μάχη τῆς Ἀλβανίας. Ὁ μυθιστοριογράφος Γιώργος Θεοδοκάς, ποὺ δὲν εἶχε κληθεῖ, ζήτησε μόνος του νὰ ὑπηρετήσῃ. Πρεσβύτεροί τους, ὁ Μυριβήλης κι ὁ μέγας Σικελιανός ἐπέμειναν νὰ πᾶνε ἐπὶ τόπου, στὰ κατσάβραχα καὶ τὰ χιόνια τῆς Βόρειας Ἡπείρου γιὰ νὰ κοινωνήσουν ἀπ' τὴν ἴδια τὴν ἀγέρωχη ψυχὴ αὐτῶν τῶν ἑλισσόμενα ἀχόρταγων γιὰ τὴν πατρίδα τους' ποὺ διαφέντευαν ὄχι τὸ ἔδαφος μὰ τὴν τιμὴ τῆς ὑποδουλωμένης ἢ πετρωμένης Εὐρώπης». (*Roger Milliet. Οἱ διανοούμενοι στὴν ὑπηρεσία ἀντίστασης. Μεταφράζει ὁ Κώστας Κουλουφάκος. Ἐπιθεώρηση Τέχνης ἀρ. 87-88, 1962, σ. 417*).

4. «Ἐἶχαν ὀργανωθεῖ σὲ ομάδες ποὺ συνέρχονταν ταχτικά, συζητοῦσαν τὶς διαφορὲς μορφὲς πάλης, ἀντάλλαζαν γνώμες, κατὰστρωναν συγκεκριμένο σχέδιο παραπέρα δράσης, καὶ κάνανε ἔλεγχο τῆς προηγούμενης δουλειᾶς.

Ἡ πρώτη ομάδα ἀποτελοῦνταν ἀπὸ τοὺς: Ἀκριτά Λουκῆ, Αὐγέρη, Βενέζη, Δημαρᾶ, Θεοδοκά καὶ Σικελιανός». (*Ἑλλης Ἀλεξίου, Οἱ συγγραφεῖς στὴν Ἀντίσταση. Ὀπ. π., σ. 311*).

5. «Αὐτὸν τὸν κατακτητὴ καὶ τοὺς συνενόχους τοῦ ὁ Σικελιανός, ἀκούραστος πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν, ὑποχρεώθηκε νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσει πολλές φορές γιὰ νὰ σώσει τοὺς συναδέλφους του ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τὴν τρομοκρατία». (*Roger Milliet, Οἱ διανοούμενοι στὴν ὑπηρεσία τῆς ἀντίστασης. Μεταφράζει ὁ Κώστας Κουλουφάκος. Ὀπ. π., σ. 428*).

ΣΕΙΡΑ «ΠΕΛΕΙΑ»

1. Μ. ΠΑΠΑΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ
Μαξίμου Πλανούδη, Μετάφρασις τῶν Ὀβιδίου Ἐπιστολῶν, Ἰωάννινα 1976, 8ον, σελ. 128. δρχ. 150
2. Μ. ΠΑΠΑΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ
Εὐτεχνίου Παραφράσεις εἰς τὰ Νικάνδρου Θηριακὰ καὶ Ἀλεξιφάρμακα, Ἰωάννινα 1976, 8ον, σελ. 140. δρχ. 150
3. Μ. ΠΑΠΑΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ
Ἄνωνύμου Παραφράσις εἰς τὰ Διονυσίου Ἰξευτικά: Ἰωάννινα 1976, 8ον, σελ. 64. δρχ. 120
4. Μ. ΠΑΠΑΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ
Ἄνωνύμου Παραφράσεις εἰς τὰ Ὀππιανοῦ Ἀλιευτικά, Ἰωάννινα 1976, 8ον σελ. 56. δρχ. 120
5. Μ. ΠΑΠΑΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ
Nouveaux Fragments d' autens Anciens, Ἰωάννινα 1980, 8ον σελ. 80. δρχ. 150

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ*

1. ΧΡ. Π. ΦΡΑΓΚΟΣ
Ἡ ἐπίδραση τῆς γλωσσικῆς μορφῆς τοῦ κειμένου στὴν ἀνάγνωση τῶν μαθητῶν καὶ στὴν κατανόηση. Τέσσερις ἐρευνες σὲ μαθητὲς τῆς 5ης καὶ 6ης Δημοτικοῦ καὶ τῆς 1ης, 2ας, καὶ 3ης Γυμνασίου, Ἰάννινα 1972, 8ον σελ. 128.
2. ΧΡ. Π. ΦΡΑΓΚΟΣ
Ἐφαρμογὴ τῆς μαιευτικῆς μεθόδου τοῦ Σωκράτη σὲ παιδιά. Ἐρευνα σὲ μαθητὲς τοῦ Δημοτικοῦ καὶ τοῦ Γυμνασίου, Ἰαννινα 1973, 8ον, σελ. 68+6 εἰκ.

* Ὅσοι ἐνδιαφέρονται μποροῦν νὰ ἀπευθύνονται κατευθεῖαν στὸ Ψυχολογικὸ καὶ Παιδαγωγικὸ Ἐργαστήριον τῆς Φιλοσοφικῆς τοῦ Πανεπιστημίου.

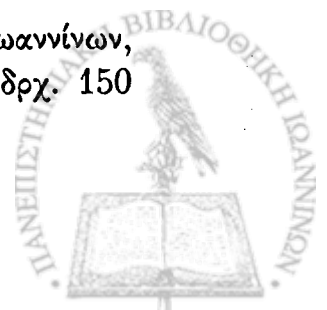
3. **Ι. Ν. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ**
 Ὁδηγὸς ἐξεταστοῦ τοῦ Ἰλλινόις τέστ ψυχογλωσσικῶν ἱκανοτήτων,
 Ἰωάννινα 1973, 8ον, σελ. 124.
4. **ΧΡ. Π. ΦΡΑΓΚΟΣ**
 Ἡ διδασκαλία τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ἀπὸ μετάφραση. Συμβολή
 στὴ διδακτικὴ μεθοδολογία, Ἰωάννινα, ἀκαδ. ἔτος 1976-77, 8ον σελ. 176
 (Σειρὰ «Θέματα Παιδείας», ἀριθμ. 1).
5. **ΧΡ. Π. ΦΡΑΓΚΟΣ**
 Ἡ ἐπίδραση τοῦ τρόπου ἐξετάσεως στὴν ἀπόδοση τῶν μαθητῶν, Τρεῖς
 ἔρευνες γιὰ τὴν ἀπόδοση τῶν μαθητῶν στὴν Ἱστορία, Γεωγραφία καὶ
 Φυσικὴ, Ἰωάννινα 1980, σελ. 38.

ΑΛΛΑ ΑΥΤΟΤΕΛΗ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

1. **Χ. Β. ΔΕΔΟΥΣΗ**
 Ὁ ρόλος τοῦ χοροῦ στὶς Βάκχες, Ἰωάννινα 1975, 8ον, σελ. 28
 δρχ. 100
2. **ΓΛ. ΠΡΩΤΟΠΑΠΑ - ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΟΔΟΥ**
 Ἡ Ἀθηναϊκὴ Σχολή. Γραμματολογικὸ διάγραμμα. Ἰωάννινα 1976, 8ον,
 σελ. 76+12 εἰκ. δρχ. 200
3. **Α. Γ. ΚΑΤΣΟΥΡΗΣ**
 Ἡ παρεξήγηση στὴν τραγωδία καὶ στὴν κωμωδία, Ἰωάννινα 1976,
 8ον, σελ. 98. δρχ. 150
4. **ΧΡ. ΠΕΛΕΚΙΔΗ**
 Μελέτες Ἀρχαίας Ἱστορίας, Ἰωάννινα 1979, 8ον, σελ. 98.
 δρχ. 150

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΚΑΙ ΑΡΧΕΙΟΥ

1. **Β. ΜΑΡΓΑΡΗΣ**
 Γιαννιώτικη Ἀρχιτεκτονική, Ἰωάννινα 1979, 8ον, σελ. 80.
 δρχ. 150
2. **ΜΗΝΑ ΑΛ. ΑΛΕΞΙΑΔΗ**
 Ἡπειρωτικὰ χειρόγραφα Λαογραφίας Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων,
 Συλλογὴ Φοιτητῶν 1964-74, Ἰωάννινα 1980, 8ον, σελ. 104. δρχ. 150
3. **ΑΝΔΡΕΑ ΣΤΕΦΟΠΟΥΛΟΥ**
 Τροφές τῆς Χρυσῆς Καστοριάς Ἰωάννινα 1981, σελ. 62.

4. ΕΥΑΓΓΕΛΗΣ ΑΡ. ΝΤΑΤΣΗ

Κατάλογος τῶν ἀντικειμένων τοῦ Λαογραφικοῦ Μουσείου, Γιάννινα 1981.

5. Συνάντηση γιὰ τὰ προβλήματα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ (Γιάννενα, 22-24. 8. 1980), Ἰωάννινα 1981, σελ. 240.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Δωδώνη», 'Επιστημονική 'Επετηρίδα τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου 'Ιωαννίνων

Τόμοι Α' (1972) - Θ' (1980)

Παραρτήματα τῆς «Δωδώνης»:

- άρ. 1: Γλ. Πρωτοπαπᾶ - Μπουμπουλίδου, Πεζογραφικά κείμενα τοῦ Πολέμου καὶ τῆς Κατοχῆς, 'Ιωάννινα 1974, σ.σ. ιε' + 212.
- άρ. 2: Θ. Α. Βείκου, Μαθηματικὲς ἀντινομίες τοῦ Κάντ καὶ σύγχρονη ἐπιστήμη, 'Ιωάννινα 1974, σσ. 117.
- άρ. 3: Ι. Σ. Καμπίτση, Μινυάδες καὶ Προιτίδες. Τὰ μυθολογικὰ δεδομένα 1975, σσ. 79.
- άρ. 4: Γ. Σ. Πλουμίδη, Οἱ Βενετοκρατούμενες 'Ελληνικὲς χῶρες μεταξὺ τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου Τουρκοβενετικοῦ πολέμου (1503-1537), 'Ιωάννινα 1974, σσ. 190.
- άρ. 5: Α. G. Katsouris, Linguistic and stylistic characterization Tzagedy and Menander, Ioannina 1975, σσ. 211.
- άρ. 6: Σπ. Κυριαζόπουλος, Λόγος καὶ ἦθος. Φιλοσοφία τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πνεύματος, 'Ιωάννινα 1976, σσ. 220.
- άρ. 7: Κ. Synodinou, On the Concept of Slavery in Euripides, 'Ιωάννινα 1977, σσ. 136.
- άρ. 8: Κ. Μηνᾶ, 'Η μορφολογία τῆς μεγεθύνσεως στὴν 'Ελληνικὴ γλῶσσα, 'Ιωάννινα 1978, σσ. 256.
- άρ. 9: Δ. Θ. Σακαλῆ, 'Ιωνικὸ λεκτικὸ στὸν Πλάτωνα. Μέρος Α'. Σύνταξη, 'Ιωάννινα 1978, σσ. 220.
- άρ. 10: Α. Φραγκουδάκη, 'Ο ἐκπαιδευτικὸς δημοτικισμὸς καὶ ὁ γλωσσικὸς συμβιβασμὸς τοῦ 1911, 'Ιωάννινα 1977, σσ. 144.
- άρ. 11: J. T. Malakasses, B. A., Ph. D., The greek naval building program in 1910-1914 and the United States. America's stand in the grecoturkish rivalry for supremacy in the Aegean. A study in American diplomacy with Greece, Ioannina 1978, σσ. 118.
- άρ. 12: S. T. Malakasses, British American conflict over the Question of the monarchin in Greece, 'Ιωάννινα, 1980, σ. 169.
- άρ. 13: Θ. 'Ανθογαλίδου - Βασιλακάκη, 'Η ὀργάνωση τῆς γενικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς ἐκπαίδευσης στὴν 'Ελλάδα πρὶν καὶ μετὰ τὴν μεταρρύθμιση τοῦ 1976, 'Ιωάννινα 1980. σσ. 276.
- άρ. 14: Δ. Θ. Σακαλῆ, 'Η γνησιότητα τοῦ «Ψευδοσοφιστῆ» τοῦ Λουκιανοῦ, 'Ιωάννινα 1979, σσ. 80.
- άρ. 15: Δ. Θ. Σακαλῆ, 'Ιωνικὸ λεκτικὸ στὸν Πλάτωνα. Μέρος Β'. Φωνητική, 'Ιωάννινα 1980, σσ. 160.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
 ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
 (ΙΔΡΥΜΑ ΜΑΝΟΛΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

δρχ.

• "Απαντα Μανόλη Τριανταφυλλίδη. Τόμοι 1-8, Θεσσαλονίκη 1963-1965	2150
[Έκτος από τον 3ο τόμο («Νεοελληνική Γραμματική - 'Ιστορική Εισαγωγή» του 1038), που έξαντλήθηκε και ανατυπώνεται].	
Γενικό Εύρετήριο «'Απάντων», Θεσσαλονίκη 1969	100
Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Αυτόβιογραφικές σελίδες. 'Επιμέλεια:	
Λ. Πολίτης Πρόλογος: Χριστ. Χρηστίδης, Θεσσαλονίκη 1979	120
Μνήμη Μανόλη Τριανταφυλλίδη, είκοσι χρόνια από τὸ θάνατό του, Θεσσαλονίκη 1979	120
'Από τὴ Νεοελληνική Βιβλιοθήκη	
Νεοελληνική Γραμματική (τῆς Δημοτικῆς), 'Ανατύπωση τῆς έκδοσης του ΟΕΣΒ (1941) με διορθώσεις, Θεσσαλονίκη 1978	280
Μαν. Τριανταφυλλίδη, Μικρή Νεοελληνική Γραμματική, 2η έκδ., 1975	100
Μ. Οικονόμου - Θρ. Σατύρου - Μ. Τριανταφυλλίδη, 'Η γλώσσα μου, 1974	80
Μαν. Τριανταφυλλίδη, Λεξιλογικές ασκήσεις για τὸ Δημοτικὸ (βιβλίο μαθητῆ), 'Αθήνα 1967, (βιβλίο δασκάλου), 'Αθήνα 1975	30
Μαν. Τριανταφυλλίδη, Λεξιλογικές ασκήσεις για τὴ Μέση Παιδεία (βιβλίο μαθητῆ), Θεσσαλονίκη 1976, (βιβλίο δασκάλου), Θεσσ. 1975	40
Μαν. Τριανταφυλλίδη, Παροιμιακές φράσεις (βιβλίο δασκάλου), 1965	40
Μαν. Τριανταφυλλίδη, Παροιμιακές φράσεις (βιβλίο μαθητῆ), 1965	40
Νεοελληνικά κείμενα για τὸ Γυμνάσιο. 'Από ομάδα εργασίας. Τόμος Α, Θεσσαλονίκη, 1977	250
Ν. 'Ανδριώτη, 'Ετυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς, 2η έκδοση Θεσσαλονίκη 1971· δεμένο δρχ. 400, ἄδετο	350
Φωτεινῆς Τζωρτζάκη, 'Ιων. Δραγούμης, 'Αθήνα 1953	60
Θρασύβουλου Σταύρου, 'Εφταλιώτης καὶ Πάλλης Θεσσαλονίκη 1966	80
Θρασύβουλου Σταύρου, Νεοελληνική Μετρική, 2η έκδ., Θεσ. 1974	130
Φωτεινῆς Τζωρτζάκη, 'Ανδρέας Καρκαβίτσας, 2η έκδ., Θεσ. 1980	120
'Από τὴ Βιβλιοθήκη διδασκτικῶν βιβλίων στὴ δημοτικὴ	
Μιχ. Οικονόμου, Γραμματικὴ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, Θεσσαλονίκη 1971	150
Πλάτωνος 'Ιππίας Μείζων, μετ. Χρ. Καρούκου, - Ι. Θ. Κακριδῆ, Θεσ. 1973	120
Πλάτωνος Πρωταγόρας, εἰσαγωγή - ἐπιμέλεια - μετάφραση - σχόλια 'Ηλία Σ. Σπυρόπουλου, Θεσσαλονίκη 1975	150
André Martinet, Στοιχεῖα Γενικῆς Γλωσσολογίας, μετάφραση 'Αγαθοκλή Χαραλαμπόπουλου, Θεσσαλονίκη 1976	200
André Mirambel, 'Η νέα ἑλληνικὴ γλώσσα. Περιγραφή καὶ ἀνάλυση. Μετάφραση Σταμ. Κ. Καρατζά, Θεσσαλονίκη 1978	400
Πινδάρου Πυθιόνικοι, μετάφραση Θρασύβουλου Σταύρου, Θεσ. 1980	180
Κεντρικὴ πώληση: «Προμηθεύς», 'Ερμού 75 Θεσσαλονίκη - τηλ. 279695	

**ΠΑΡΑΚΑΛΟΥΝΤΑΙ ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΕΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ
ΝΑ ΑΝΑΝΕΩΣΟΥΝ ΤΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΑ ΕΠΟΜΕΝΑ ΤΕΥΧΗ**

Έμβασματα :

**κ. Κώστα Σιάκαρη
Φιλόλογο
Πανεπιστήμιο Ίωαννίνων**

